

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Postava učitelky v literatuře psané ženami na přelomu 19. a 20. století

Diplomová práce

Autor: Markéta Kubů
Studijní program: N7504 Učitelství pro střední školy
Studijní obor: Učitelství pro střední školy – český jazyk a literatura
Učitelství pro střední školy – dějepis
Vedoucí práce: doc. PaedDr. Alena Zachová, CSc.

Hradec Králové, 2018

Zadání diplomové práce

Autor:	Markéta Kubů
Studium:	P16P0832
Studijní program:	N7504 Učitelství pro střední školy
Studijní obor:	Učitelství pro střední školy - český jazyk a literatura, Učitelství pro střední školy - dějepis
Název diplomové práce:	Postava učitelky v literatuře psané ženami na přelomu 19. a 20. století
Název diplomové práce AJ:	A figure of teacher in literature at the turn of 19th and 20th century

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce bude zkoumat způsob ztvárnění postav učitelek v umělecké literatuře na přelomu 19. a 20. století. Interpretace textů bude zaměřena na práce autorek, které se vybraným tématem zabývaly.

BAHENSKÁ, Marie, Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století, Praha: Libri, 2005. ČADKOVÁ, Kateřina, LENDEROVÁ, Milena, STRÁNIKOVÁ, Jana, Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie, Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. FILIPOWICZ, Marcin Łukasz, Roditelky národů: z problematiky české a slovenské ženské literární tvorby 2. poloviny 19. století, Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. HANÁKOVÁ, Petra, HECZKOVÁ, Libuše, VĚŠÍNOVÁ, Eva, V bludném kruhu: mateřství a vychovatelství jako paradoxy modernity, Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. KUČEROVÁ, Vlasta, K historii ženského hnutí v Čechách: (Amerlingova éra), Brno: Ženská revue, 1914. MOLDANOVÁ, Dobrava, Na písčítých půdách: české spisovatelky na přelomu 19. a 20. století, Praha: Agentura Pankrác, 2011. SLAVÍKOVÁ, Marie, Ženské studium na českých školách středních a vysokých, Praha, 1917. VOJÁČEK, Milan, Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století, Praha, 2007.

Garantující pracoviště: Katedra českého jazyka a literatury,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Alena Zachová, CSc.

Oponent: Mgr. Petra Bubeníčková, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 16.11.2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně pod vedením vedoucí práce a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 24. 5. 2018

.....

Anotace

KUBŮ, Markéta, *Postava učitelky v literatuře psané ženami na přelomu 19. a 20. století*, Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2018. 77 s. Diplomová práce

Diplomová práce se zabývá způsobem ztvárnění postav učitelek v umělecké literatuře na přelomu 19. a 20. století. Vybrané autorky, které se tomuto tématu věnují, jsou Růžena Jesenská, Marie Červinková-Riegrová, Božena Viková-Kunětická a Božena Benešová. Práce je rozdělena do sedmi kapitol, přičemž první dvě se týkají způsobu vzdělávání učitelek z historického hlediska a celibátní praxi. Postupně jsou rozebrány jednotlivé texty z pohledu přijímání učitelky společností, nahlížení učitelky na sebe samu a jejího náhledu na celibát, mateřství, manželství i samotnou školní praxi. K interpretaci byly zvoleny: povídka Provisorní život, povídka Letní sen života, román Medřická a povídka Myšky. Poslední část práce je věnována celkovému shrnutí zobrazení postavy učitelky. Cílem diplomové práce je rozbor jednotlivých děl a charakteristika vnímání profese učitelky z pohledu ženských autorek.

Klíčová slova: učitelka, ženské hnutí, mateřství, manželství, celibát

Annotation

KUBŮ, Markéta, A figure of teacher in literature at the turn of 19th and 20th century, Hradec Králove: Faculty of education, 2018. 77 p. Diploma thesis

This diploma thesis focuses on the way of interpreting of female teachers in the great work of literature between 19th and 20th century. Chosen female authors who focus on this topic are Ruzena Jesenska, Marie Cervinkova-Riegrova, Bozena Vikova-Kuneticka and Bozena Benesova. This thesis is divided into seven chapters; the first two chapters refer to both the way of educating of female teachers from historical point and celibate in practice. Single texts are gradually analysed from the view of acceptance of a female teacher by society, inner view of the teacher herself and her opinion of the celibate, maternity, marriage and the school education. The short story Provisorni zivot (Provisional life), the short story Letni sen zivota (Summer dream of life), the novel Medricka and the short novel Mysky (Medricka, Mice) were chosen for interpretation. The last part of the thesis is devoted to the complete summarization of the female teachers. The aim of this thesis is the study of separate work and the global impression of the profession of the female teacher according to female authors.

Key words: female teacher, women's movement, maternity, marriage, celibate

Poděkování

Ráda bych poděkovala své vedoucí práce doc. Aleně Zachové, CSc., za odborné rady, připomínky a náměty.

Obsah

Úvod.....	10
1. Cesta ke vzdělávání a profesionalizaci českých učitelek	13
2. Profesní celibát učitelek	18
2.1. Zákonné ošetření celibátu.....	20
3. Růžena Jesenská: Provisorní život	23
3.1. Recepce díla Růženy Jesenské	23
3.2. Obecná charakteristika povídky	24
3.3. Charakteristika Anny Roudné	25
3.4. Přijímání učitelky společností	26
3.5. Nahlížení Anny na sebe samu	27
3.5.1. Motivace zvolení dráhy učitelky	27
3.5.2. Vnímání učitelky sebe sama.....	27
3.5.3. Samotné povolání.....	29
3.5.4. Celibát	30
3.5.5. Náhled na mateřství a manželství.....	31
3.6. Shrnutí	32
4. Marie Červinková-Riegrová: Letní sen života	33
4.1. Recepce díla Marie Červinkové-Riegrové	33
4.2. Obecná charakteristika	34
4.3. Charakteristika Olgy	34
4.4. Charakteristika Lidušky	36
4.5. Charakteristika doktora Kaliny a profesora Ondřeje.....	37
4.6. Přijímání učitelky společností	38
4.7. Nahlížení Olgy na sebe samu	39
4.7. 1. Motivace zvolení dráhy učitelky	39
4.7. 2. Vnímání učitelky sebe sama.....	40

4.7. 3.	Samotné povolání	40
4.7. 4.	Celibát	41
4.7. 5.	Náhled na mateřství a manželství.....	42
4.8.	Shrnutí	43
5.	Božena Viková-Kunětická: Medřická	44
5. 1.	Recepce díla Boženy Vikové-Kunětické.....	44
5. 2.	Obecná charakteristika	45
5. 3.	Charakteristika Elišky Medřické	45
5. 4.	Bohuš Dašek a rodina Daškova.....	46
5. 5.	Přijímání učitelky společností	49
5.5.1.	Paní Rábková.....	50
5.5.2.	Shrnutí	51
5. 6.	Nahlížení Elišky na sebe samu	52
5.6.1.	Motivace zvolení dráhy učitelky	52
5.6.2.	Vnímání učitelky sebe sama.....	53
5.6.3.	Samotné povolání	54
5.6.4.	Celibát	55
5.6.5.	Náhled na manželství a mateřství.....	56
5. 7.	Shrnutí	59
6.	Božena Benešová: Myšky	59
6.1.	Recepce díla Boženy Benešové.....	59
6.2.	Obecná charakteristika	60
6.3.	Charakteristika Jeničky	61
6.4.	Žofinka	62
6.5.	Přijímání učitelky společností	62
6.6.	Nahlížení Jeničky na sebe samu	63
6.6.1.	Motivace zvolení dráhy učitelky	63

6.6.2.	Vnímání učitelky sebe sama.....	64
6.6.3.	Samotné povolání.....	64
6.6.4.	Celibát	66
6.6.5.	Náhled na mateřství a manželství.....	66
6.7.	Shrnutí.....	67
7.	Literární postavy učitelek: Shrnutí.....	68
	Závěr.....	71
	Seznam literatury.....	74
	Primární literatura	74
	Sekundární literatura	74
	Periodika.....	75
	Internetové zdroje.....	77

Úvod

„[...] nezbuzujete svou emancipací hrůzu.“¹

Za úvodní citaci pocházející z divadelní hry *V bludišti* Boženy Vikové-Kunětické se nabízí přidat otazník, neboť ženská emancipace ve své době budila v očích veřejnosti pohoršení a dávala to těmto ženám ostentativně najevo. V tematice ženského hnutí je nejvíce zmapována profese učitelek. Provozovaly totiž povolání, které je v zorném poli veřejnosti nejvíce na očích, přesto pro společnost svým vystupováním, chováním či postoji, budily hrůzu. Samy učitelky se však nevěnovaly pouze svému zaměstnání, ale pracovaly v různých spolcích, bojovaly za obecná práva žen a dokázaly konstruktivně prezentovat své myšlenky. Zvláště známý byl jejich *Časopis učitelek: měsíčník pro učitelky všech kategorií a vychovatelek vůbec* vydávaný v letech 1895 až 1939, na nějž se bude tato diplomová práce často odkazovat. Přispívaly do něj přední osobnosti ženského hnutí, například Emilie Priknerová, Eliška Řeháková, Marie Červinková-Riegrová, Marie Pravdomila či Františka Plamínková. V časopisu je věnován prostor nejen pedagogickým záležitostem, jako jsou metody, postupy práce, čtení, psaní i počítání žáků, ale zvláště postavení učitelek ve společnosti. Velký význam je pak soustředěn na samotný celibát učitelek, který má své zastánkyně i odpůrkyně. Jsou zde tak tlumočeny názory z konferencí v různých státech týkající se této problematiky, jež je rozebírána ze všech úhlů pohledu – ekonomického, psychologického i společenského. Prostor také věnují krátkým zprávám, v jakých zemích Rakouska-Uherska celibát stále platí a kde byl naopak zrušen. Zájem je věnován i významným osobnostem, které přispěly k rozvoji ženského hnutí. Ve dny výročí úmrtí se tisknou články o Elišce Řehákové, Elišce Krásnohorské či ženami vážené učitelce Filipě Jeneweinové. V neposlední řadě se časopis věnuje i pokrokům v problematice vzdělávání dívek, tedy i boji za první dívčí gymnázium – Minervu.

Diplomová práce čerpá zvláště z předních českých odbornic na ženské hnutí, jakými jsou Marie Bahenská, Libuše Heczková, Jana Malínská, Dobrava Moldanová, či Dana Musilová. Právě D. Moldanová se jako jediná zabývala v krátké studii čistě literaturou zaznamenávající postavy učitelek. Věnuje se Růženě Jesenské, Jiřímu Sumínovi (pseudonym Amálie Vrbové), Boženě Vikové-Kunětické a Boženě Benešové.² Z jejího pojednání si vzala tato diplomová práce jádro problému. Otázce vzdělávání učitelek a jejich životu je věnován

---

¹ Božena Viková-Kunětická, *V bludišti*, Praha: F. Šimáček, 1890, s. 17.

² Dobrava Moldanová, *Hořkosladké plody emancipace*, In: Na písčitéch půdách: České spisovatelky na přelomu 19. a 20. století, Praha: Agentura Pankrác, 2011, s. 63–71.

značný prostor v knize *Iluze spásy* Marie Bahenské, Libuše Heczkové a Dany Musilové a zatím nejnovější kniha totožných autorek *Nezbytná, osvobozující, pomlouvaná: O ženské práci* z roku 2017.³

Diplomová práce se bude tedy zabývat postavami učitelek zobrazované ženskými autorkami v době boje za ženské vzdělávání a boje proti celibátu, tedy doby na přelomu 19. a 20. století. Postavy učitelek jsou zachycovány mnohými spisovatelkami, a to nejvíce v rámci literárního žánru povídky, časté jsou ale také divadelní hry, okrajově i román. Práce bude rozdělena do sedmi kapitol, přičemž první se bude týkat obecně možnými způsoby vzdělávání dívek v době Rakouska-Uherska vedoucí k postu učitelky. Následně v druhé kapitole bude rozebrána problematika nejvíce ožehavá pro samotné učitelky, a tou je celibát. Pohlíženo na něj bude nejen z hlediska zákonného zavedení, ale zvláště z pohledu samotných učitelek, jež své názory prezentovaly již v zmiňovaném *Časopisu učitelek*.

Třetí kapitolu bude tvořit první významná spisovatelka věnující se této problematice, Růžena Jesenská, jež sama vykonávala učitelkou profesí. Ze všech vybraných autorek věnuje pedagogické činnosti značný prostor, zvláště však prokazuje opravdové pedagogické dovednosti v řešení nejrůznějších pedagogických problémů. V práci bude rozebrána její povídka *Provisorní život* vydaná v rámci povídkového souboru *Novelly* z roku 1900.⁴ Růžena Jesenská se narodila roku 1863 v Praze do skromných poměrů šesti dětí. Studium c. k. českého ústavu ku vzdělávání učitelek v Praze začala ve školním roce 1878/9. Učitelkou kariéru zahájila v Mladé Boleslavi jako podučitelka obecné dívčí školy, byla často překládána, a to i do Prahy.⁵ Učitelkou dráhu brzy opustila, v roce 1907 zažádala o odchod na dočasný odpočinek a vzhledem k zdravotnímu stavu byla dána na odpočinek trvalý. Posléze se začala věnovat literární činnosti, a to všem literárním druhům, tedy próze, poezii i dramatu. R. Jesenská se také angažovala v redakci časopisů *Dětské Besedy*, *Máje*, *Kalendáře paní a dívek českých*, pedagogického časopisu pro mládež *Koule*. Poté přispívala také do *Květů*, *Světozoru*, *Lumíru*, *Moderního Revue*.⁶

Další zvolená autorka, již se bude věnovat čtvrtá kapitola, je Marie Červinková-Riegrová a její povídka *Letní sen života*, kde se věnuje nejen vztahu učitelky

---

³ Marie Bahenská, Libuše Heczková, Dana Musilová, *Nezbytná, osvobozující, pomlouvaná: O ženské práci*, České Budějovice: Veduta, 2017, s. 203.

Bahenská, Libuše Heczková, Dana Musilová, *Iluze spásy: České feministické myšlení 19. a 20. století*, České Budějovice: Veduta, 2011, s. 299.

⁴ Růžena Jesenská, *Provisorní život*, In: *Novelly*, Praha: J. Otta, 1900, s. 5–129.

⁵ Vladimír Hellmuth-Brauner, *Růžena Jesenská*, Praha: Literární archiv památníku národního písemnictví, 1974, s. 1–3.

⁶ Jan Opolský, *Růžena Jesenská*, Praha: Česká akademie věd a umění, 1944, s. 7–12.

a společnosti, ale z hlediska své celoživotní dobročinné péče i těžkému životu lidí z okraje společnosti. Pracováno je s povídkovým souborem *Letní sen života* a jiné povídky vydaným roku 1919,⁷ první vydání povídky pochází z roku 1894. Červinková-Riegrová se narodila roku 1854 v Praze jako nejstarší dcera Františka Ladislava Riegra a Marie Riegrové (rozené Palacké). Jako dítěti z vážené rodiny se jí dostalo dobrého vzdělání soukromými učiteli a pobývala ve vzdělávacím ústavu ve Frankfurtu.⁸

Pátá kapitola bude pojednávat o Boženě Vikové-Kunětické, která se stala jakýmsi symbolem celého ženského hnutí. Ve svém románu *Medřická*, vydaným poprvé roku 1897, se zaměřovala zvláště na problematiku celibátu a v té době nepředstavitelné myšlenky svobodného mateřství. Pracováno je s vydáním z roku 1920.⁹ Viková-Kunětické se přičinila také v boji za volební právo, byla zvolena jako první poslankyně z řad žen na Nymbursku roku 1912. Jednalo se o středoevropský unikát, v němž se stala žena političkou, její neutuchající boj za ženská práva jí vydržel až do její smrti roku 1934.¹⁰

V šesté kapitole bude obrácena pozornost na Boženu Benešovou, jejíž zájem se posouvá od problematiky mateřství a manželství na zachycení tragického vyznění života mladých lidí, kteří jsou neschopni postavit se svému osudu a bojovat proti společenským předsudkům. K interpretaci je zvolena povídka *Myšky* vydaná poprvé roku 1916 ve stejnojmenném povídkovém souboru. V práci je pracováno s vydáním z roku 1975, v němž je povídka součástí souboru *Povídky s koncem ne vždy dobrým*.¹¹ Benešové se dostalo vzdělání na obecné škole, dále vychodila dvě třídy německé měšťanské školy v Olomouci. Tím byla její školní docházka ukončena, přestože jejím přáním bylo vystudovat učitelský ústav či Minervu. Přesto jí bylo jako mladé dívce dovoleno trávit mnoho času u knih a studiem jazyků. Právě pro svou nezdolnou emancipaci se dostávala do mnoha konfliktů se svými rodiči. Samotné manželství Benešové je příkladem stereotypního rozložení rolí v této instituci. Tuto zkušenost později vkládá do svých děl.¹²

Zásadním cílem rozboru jednotlivých kapitol bude podání nazírání společnosti na ženu-učitelku, její práva, povinnosti i omezení. Druhým důležitým bodem bude pohlížení učitelky na sebe a svou situaci, zvláštní význam pak bude věnován jejich názoru na celibát,

---

⁷ Marie Červinková-Riegrová, *Letní sen života*, In: *Letní sen života a jiné povídky*, Praha: A. Neubert, 1919, s. 3–296.

⁸ Pavel Křivský, *Marie Červinková-Reigrová (1854–1895): literární pozůstalost*, Praha: Literární archiv Památníku národního písemnictví, 1976, s. 3–5.

⁹ Božena Viková-Kunětická, *Medřická*, Praha: Česká grafická unie, 1920, s. 303.

¹⁰ Jan Voborník, *Božena Viková-Kunětická*, Praha: Česká akademie věd a umění, 1934, s. 32–38.

¹¹ Božena Benešová, *Myšky*, In: *Povídky s koncem ne vždy dobrým*, Praha: Albatros, 1975, s. 213–308.

¹² Dobrava Moldanová, *Božena Benešová*, Praha: Melantrich, 1976, s. 7–20.

manželství a mateřství. Cílem bude i zachycení pedagogických zkušeností a důvod zvolení této nelehké profese. Pro zjištění těchto skutečností bude využita metoda interpretace, analýzy a komparace jednotlivých autorek. Sedmá kapitola shrnuje celkové výsledky na základě použitých metod.

1. Cesta ke vzdělávání a profesionalizaci českých učitelek

Cesta ke vzdělávání a profesionalizaci českých učitelek vedla trnitou cestou. Do 18. století se v podstatě stát nestaral o vzdělávání učitelů, natož učitelek. Výrazné změny, i když ne nikterak kvalitní, se dočkávají učitelé až v době tereziánské. Odborného vzdělávání se učitelkám dostává až za časů Františka Josefa I., přesto jejich výchozí pozice nebyla vůbec jednoduchá, a musely bojovat s celospolečenskými předsudky.

Jak už bylo řečeno, první systematické vzdělávání učitelů přišlo až v době osvícenství, za reforem Marie Terezie. Roku 1774 byl vydán Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal- Haupt- und Trivialschulen in sämtlichen Kaiserl. Königl. Erbländern, tzv. Všeobecný školní řád. Tímto řádem bylo zavedeno nejenom povinné školní vzdělávání a tři stupně škol, ale byla zřízena tzv. preparanda, ta se však zabývala pouze vzděláváním učitelů. Ačkoli jde o první vlašťovku systematického vzdělávání, jednalo se zatím pouze o koncept kurzů, které trvaly tři až šest měsíců, tudíž nedocházelo k žádnému dlouhodobému, potažmo kvalitnímu vzdělávání. Kurzy byly zřizovány při „Normalschulen“ v hlavních městech a byly zde vzdělávání učitelé pro všechny typy škol – triviální, hlavní a normální, tedy nižší stupeň školského systému. Učitelé se vzdělávali v předmětech, které měli následně na školách vyučovat. Jednalo se o čtení, psaní, počítání, náboženství a vlastivědu, jež zahrnovala dějepis, přírodopis a zeměpis. Vyučovalo se zde ale také metodě, vedení katalogů, počínání při zkoušení a praktikovalo se opravdové vyučování, neboť kurzy měly své cvičné školy. Učitelé ovšem ve společnosti neměli prestiž vinou nízkých platů, jež nebyly financované státem, ale ze školného vybíraného od rodičů. Učitelé triviálních škol často dostávali plat dokonce v naturáliích.¹³

Všeobecný školní řád se dotýkal i problematiky učitelek, šlo ale pouze o to, aby dívky přijaté na dívčí školy byly mravné a alespoň částečně obeznámené se školským systémem. Roku 1806 bylo pak vydáno nařízení, podle něhož měly učitelky vyučovat pouze ruční práce, které musely soukromě vystudovat, a složit zkoušku u vrchního dozorce při Týnské dívčí

---

¹³ Tomáš, Kasper, Markéta Pánková a kol, *Učitel ve střední a jihovýchodní Evropě. Profesionalizace učitelského vzdělávání: historické a systematické aspekty*, Praha: Nakladatelství Academia, 2015, s. 52–56.

škole.¹⁴ Roku 1842 vznikl učitelský ústav Budeč, jenž měl za úkol vzdělávat učitele prostřednictvím konferencí, dokonce se snažil o vzdělání žen, ale ne úspěšně.¹⁵ Přestože preparanda byla prodloužena v roce 1849 dokonce na roční kurz a dvouletý ústav, nepřispělo to k profesionalizaci učitelského povolání. Právě v letech 1842 až 1849 se mohly ženy vzdělávat při Malostranské dívčí škole na preparandu. Jednalo se o devítiměsíční kurz pro šestnáctileté dívky. Tímto způsobem složila roku 1843 učitelské zkoušky Bohuslava Rajska a otevřela si vlastní vzdělávací ústav pro dívky. B. Rajska chtěla dát dívkám nejen vzdělání důležité pro jejich ženský úděl, ale zvláště položila základ k profesionalizaci českých učitelek. Rajska ovšem stále setrvala v celospolečenském názoru, že hlavním vyústěním života ženy je manželství a mateřství, proto se také neváhala provdat za Františka Ladislava Čelakovského. Sňatek chápala jako službu národu, tedy postarat se o ovdovělého muže, aby se on mohl v poklidu věnovat literární činnosti. Sama se však musela vzdát své práce.¹⁶

Teprve v době Františka Josefa I. dochází k značnému posunu ohledně vzdělávání nejen učitelů, ale zejména učitelek. Nejprve byl roku 1866 založen dvouletý ústav při škole chudých sester školských u sv. Anny. Další důležitý předpoklad pro vývoj vzdělávání učitelů tkvěl v definitivní odluce církve od státu roku 1868. O rok později byl vydán Reichsvolksschulgesetz, tzv. Hasnerův zákon, který inicioval ministr školství Leopold Hasner von Artha. Tento zákon přinesl mnoho významných novinek, například zavedení osmileté školní necírkevní docházky, vznik obecných a měšťanských škol, přičemž obecné byly smíšené, měšťanské oddělné zvlášť pro chlapce, zvlášť pro dívky, avšak podstatnou změnou bylo i zavedení čtyřletých učitelských ústavů přiřčených ke škole sekundární. „§ 26. *Učitelé a učitelky, jichž bude potřeby, vzdělávati se budou v ústavech učitelských dle pohlaví chovancův oddělených.*“¹⁷ Ústavy byly tudíž stejně jako měšťanské školy rozdělené pro muže a ženy a nahradily méně kvalitní preparanda. Roku 1870 byl tak dvouletý ústav při škole chudých sester školských u sv. Anny rozšířen na čtyřletý, převeden pod státní správu a existoval pod oficiálním názvem – C. k. český ústav ku vzdělání učitelek. Ústav zakončený maturitou se však obecně nazýval Paedagogium. Na rozdíl od preparand, na kterých se týdně vyučovalo asi 11 hodin, ústavy měly týdenní hodinovou dotaci 17 hodin. Důraz byl kladen zejména

---

¹⁴ Bahenská, Libuše Heczková, Dana Musilová, *Iluze spásy: České feministické myšlení 19. a 20. století*, České Budějovice: Veduta, 2011, s. 158.

¹⁵ Zdenka Veselá, *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*, Brno: Masarykova univerzita, 1992, s. 26–29.

¹⁶ Jana Malínská, „*My byly, jsme a budeme!*“ *české ženské hnutí 1860-1914 a idea českého národa*, Praha: Lidové noviny, 2013, s. 35.

Milena Lenderová, *K hříchu i k modlitbě: žena devatenáctého století*, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2016, s. 60–70.

¹⁷ Tomáš Kasper, Dana Kasperová, *Dějiny pedagogiky*, Praha: Grada Publishing, 2008, s.103.

na výchovnou a praktickou přípravu. I ústavy měly své cvičné školy, jako měla již preparanda. Poprvé za celou historii školství se tak setkáváme s prvním zákonným ošetřením vzdělávání učitelek, do té doby ženy od konce 18. století vyučovaly pouze v církevních soukromých školách i dívčích školách, ovšem bez jakéhokoliv systémového vzdělávání.¹⁸

Postupně vznikalo mnoho učitelských ústavů – ústav voršilek v Kutné Hoře, kongregace sv. Františka ve Slatiňanech, v Chrudimi, v Českých Budějovicích, v Plzni, v Litomyšli, v Kladně a v mnoha dalších městech.¹⁹ Nejvíce ústavů určených učitelkám v Rakousku-Uhersku v letech 1872 až 1882 měly Dolní Rakousy v počtu 6 ústavů, Čechy měly ústavy 4. Přesto ústavů pro učitele bylo více, samotné Čechy v daných letech měly ústavů 12, Halič 6 a Dolní Rakousy 4.²⁰ Počet učitelek však stále stoupal. Řídící učitelka školy při Ženském výrobním spolku českém Emilie Priknerová uvádí v Časopisu učitelek zajímavé srovnání počtu českých učitelek v průběhu vývoje vzdělávání učitelské profese. V roce 1862 bylo v Čechách 45 učitelek a 22 podučitelek, ale byly to zvláště řeholnice a vyučovaly zejména ruční práce. Roku 1871 se konal první konkurz pro učitelky na pražských školách a v roce 1876 je tudíž v Rakousku už 23 ženských ústavů a 3333 žákyň. V Čechách učilo 1019 učitelek, na Moravě 466, ve Slezsku 118, v Haliči 644, v Bukovině 28, v Dolním Rakousku 1 363, v Horním Rakousku 200, v Solnohradsku 138, ve Štýrsku 634, v Korutanech 143, v Terstu 143, v Istrii 82, v Tyrolsku 986, atd. Celkový počet ženského zastoupení v Předlitavsku činil 6 281 učitelek, šlo o ¼ počtu učitelstva.²¹ V rozmezí let 1862 až 1876 můžeme tudíž sledovat markantní nárůst počtu českých učitelek, tím i rozšíření ženské otázky ve společnosti. Ke konci 90. let vykonávalo v Čechách učitelskou profesi 20 000 osob, z toho už 28 % žen.²²

Na učitelských ústavěch se vyučovalo náboženství, vychovatelství, metoda vyučování, historie, pomocné vědy historické, mluvnice, sloh a literatura, matematika, přírodní vědy, fyzika, chemie, geografie, nauka o ústavě, polní hospodářství, psaní, kreslení (od ruky i geometrické), hudba i tělocvik. Na ústavu pro učitelky se navíc ještě vyučovalo ručním pracím, nauce o domácím hospodářství, cizím jazykům a zpěvu. Naopak se vynechávala nauka o ústavě, polní hospodářství a hudba. Právě rozdělení předmětů pro ženskou výuku signalizuje celospolečenské vnímání směřování ženy a odvětví pro ni zapovězené. Učitelé se navíc měli

---

¹⁸ Tomáš, Kasper, Markéta Pánková a kol, *Učitel ve střední a jihovýchodní Evropě. Profesionalizace učitelského vzdělávání: historické a systematické aspekty*, Praha: Nakladatelství Academia, 2015, s. 56–64.

¹⁹ Milena Lenderová, *K hříchu a k modlitbě*, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2016, s. 68–69.

²⁰ Zdenka Veselá, *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*, Brno: Masarykova univerzita, 1992, s. 43.

²¹ Emilie Priknerová, *V příčině otázky učitelek*, In: Ženské Listy, 1878, roč. VI., č. 5, s. 88.

²² Pavla Vidláková, Milena Lenderová, „...Skvrny něžného pohlaví“, *aneb Soukromý život prvních učitelek v Čechách*, In: Studie k sociálním dějinám 3, Kutná Hora – Opava – Praha, 1999, s. 134.

věnovat vzdělávání hluchoněmých a nevidomých. Společně měli učitelé i učitelky dbát o zřizování tzv. dětských zahrádek a mateřských školek.²³

„§ 32. Aby kdo byl přijat do prvního ročníku, potřebí, aby dokonal 15. rok věku svého, byl zdravého a dostatečného těla, bezúhonných mravů a měl náležité vzdělání přípravné.“²⁴ Aby byli zájemci o učitelské ústavy přijati, museli nejprve absolvovat nižší stupeň gymnázia, reálné školy, nebo měšťanské školy. Poslední bod platil zejména pro ženy, jelikož gymnázium jim bylo nepřístupné až do vzniku Minervy roku 1890. Na náboženské vyznání se nehledělo, důraz byl však kladen na počet studentů, ten neměl přesáhnout čtyřicítku. Pokud byli zájemci přijati a úspěšně zvládli projít všemi čtyřmi roky učitelského ústavu, ještě to neznamenovalo, že jsou plnohodnotnými učiteli a učitelkami. Bylo třeba nejprve splnit zkoušky ze všech vyučovaných předmětů na ústavu, jež byly souhrnně nazývány zkouškou zralosti. Absolventi poté získali umístěnku do obecné či měšťanské školy a po dvouleté praxi mohli složit učitelské zkoušky. Leč učitelky měly určité omezení, podle Hasnerova zákona na smíšených školách směly vyučovat jen první tři ročníky. Úvazek učitelky byl však vyšší než úvazek učitele, neboť ženy automaticky vyučovaly navíc ruční práce, jejich úvazek na obecné škole tak činil týdně od 24 do 27 hodin. Přestože učitelé i učitelky složili závěrečné zkoušky, tzv. definitum, měli se i nadále vzdělávat v podobě účasti na konferencích, kurzech vzdělávání, realizace školních časopisů, správě učitelských knihoven. Významný byl i vliv periodik, která sloužila jako jakási masmédiá. Prvním takovým byl z roku 1851 Rakouský školní časopis (*Der österreichische Schulbote*), jenž měl učitelům zprostředkovat různé vyhlášky a nařízení.²⁵

I v učitelském povolání existoval profesní růst: z produčitele, přes učitele se mohlo dosáhnout až na pana řídícího, což znamenalo stát se ředitelem či ředitelkou. Samozřejmě většina učitelek, ale i učitelů skončila na postu pana učitele a slečny učitelky. Od učitelských ústavů ale rostla prestiž tohoto povolání, jelikož měli stálý roční plat, přiznanou penzi a zejména pro ženy, i přes mnohé problémy, nabízela profese větší svobodu a uplatnění ve společnosti. Hodnota platu pro absolventy učitelských ústavů nebyla ovšem tak vysoká, učitelé obecných a měšťanských škol obdrželi plat menší než většina drobných úředníků. Ženy navíc dostávaly 80 % platu učitelů, ve Vorarlbersku dokonce pouze 60 %. Tento markantní rozdíl byl

---

²³ Jana Malínská, „*My byly, jsme a budeme!*“ české ženské hnutí 1860-1914 a idea českého národa, Praha: Lidové noviny, 2013, s. 30–38.

Tomáš Kasper, Dana Kasperová, *Dějiny pedagogiky*, Praha: Grada Publishing, 2008, s.103–104.

²⁴ Tomáš Kasper, Dana Kasperová, *Dějiny pedagogiky*, Praha: Grada Publishing, 2008, s.104.

²⁵ Tomáš, Kasper, Markéta Pánková a kol, *Učitel ve střední a jihovýchodní Evropě. Profesionalizace učitelského vzdělávání: historické a systematické aspekty*, Praha: Nakladatelství Academia, 2015, s. 59–62.

Pavla Vidláková, Milena Lenderová, „...*Skvrny něžného pohlaví*“, aneb *Soukromý život prvních učitelek v Čechách*, In: Studie k sociálním dějinám 3, Kutná Hora – Opava – Praha, 1999, s. 139.

Pavla Vošahlíková, *Jak se žilo za časů Františka Josefa I.*, Praha: Nakladatelství Svoboda, 1996. s. 138–141.

odůvodňován tím, že muž musí ze svého platu živit celou rodinu, kdežto učitelka pouze sebe samu. Avšak i dělnické ženy dostávaly mnohem nižší mzdu než muži, tentokrát bylo odůvodněním degradace hodnoty pracovní síly. Proti této tendenci se také ostře vyhrazuje článek Hmotná tíseň učitelky z Časopisu učitelek, v němž je vyvráceno, že žena-učitelka žije jen sebe. Naopak i přes „[...] zkrácení na svých lidských právech tíhnou s celou duší vedle svých povinností školních k svému příbuzenstvu jako k přirozené náhradě za teplo rodinného života [...]“²⁶ Tudiž učitelka se stará nejen o sebe, ale má mnoho závazků i ke své početné rodině, proto by její plat měl být postaven na roveň mužů, žije přeci stejně jako muž rodinu. Tento problém je tematizován v divadelní hře V žití v proudech Růženy Jesenské.²⁷

Univerzitně vzdělání učitelé vyučující na středních školách vydělávali 800 až 1 200 zlatých ročně. Avšak pro ženy bylo do 70. let nemožné studovat na univerzitě, tudíž vyučovaly pouze na nižším stupni. Přesto pro děti řemeslníků, zemědělců, nižších úředníků a učitelů bylo vyučování na obecných školách velice lukrativní záležitostí.²⁸ Přelom nastal až zřízením Minervy v 90. letech, prvního gymnázia pro dívky ve střední Evropě. Toto prvenství bylo také jedním z hlavních důvodů, proč se veřejnost nakonec přeci jen dívala na dívčí gymnázium méně kritickým pohledem. Dalším logickým krokem ve vzdělávání žen byla univerzita, což se podařilo až roku 1897, kdy ženy získaly přístup na filozofickou fakultu, tím jim byly otevřeny brány pro učitelství na středních školách.²⁹ Ukázkovým příkladem je učitelka, spisovatelka a badatelka Ludmila Matiegková. Studovala nejprve na gymnáziu Minerva, poté se rozhodla studovat i vysokou školu. Věděla ze zkušenosti svého otce, že ani pro muže není lékařské povolání nejjednodušší, natož pro ženu. Rozhodla se proto pro studium filozofické fakulty a stala se středoškolskou profesorkou.³⁰

Vzdělávání žen procházelo pozvolným vývojem přes Všeobecný školní řád Marie Terezie až do Hasnerova zákona za Františka Josefa I. Všeobecný školní řád poprvé stanovil nutnost povinného vzdělávání chlapců i dívek, Hasnerův zákon stanovil poprvé vzdělávání učitelek. Učitelky byly ovšem vnímané jako jakési „neženy“, poněvadž jejich role nebyla tradiční, tedy dobrá manželka, matka, hospodyně. V knize *Iluze spásy* je uváděno,

²⁶ *Hmotná tíseň učitelky*, In: Časopis učitelek, 1913, roč. XXI. (XXX.), č. 6, s. 83.

²⁷ Tomáš, Kasper, Markéta Pánková a kol, *Učitel ve střední a jihovýchodní Evropě. Profesionalizace učitelského vzdělávání: historické a systematické aspekty*, Praha: Nakladatelství Academia, 2015, s. 52–64.

Marie Bahenská, Libuše Heczková, Dana Musilová, *Iluze spásy: České feministické myšlení 19. a 20. století*, České Budějovice: Veduta, 2011, s. 162.

²⁸ Tamtéž.

²⁹ Pavla Vošahlíková, *Jak se žilo za časů Františka Josefa I.*, Praha: Nakladatelství Svoboda, 1996. s. 164–169. Marie Bahenská, Libuše Heczková, Dana Musilová, *Iluze spásy: České feministické myšlení 19. a 20. století*, České Budějovice: Veduta, 2011, s. 131–135.

³⁰ Pavla Vošahlíková, Jiří Martínek a kol., *Cesty k samostatnosti, Portréty žen v éře modernizace*, Praha: Historický ústav, 2010, s. 166–175.

že „[...] patřila k typům žen, které porušovaly z různých důvodů heterosexuální matrici chování, [...]“³¹ Tím byly pro učitelky otevřeny dveře za vybojování si svého místa nejen na trhu práce či univerzitní půdě, ale zejména v boji proti společenským předsudkům vůči svému pohlaví, které se projevovaly například v platové nerovnosti či v uzákonění celibátu. Byla tak nastolena ženská otázka.

2. Profesní celibát učitelek

O problematice celibátu učitelek nepojednává žádná ucelená monografie, nejedná se totiž o celibát náboženský, ale profesní. Krátkou zmínku zejména o ruských učitelkách obsahuje rozsáhlá kniha *Historie celibátu: „Až do dvacátého století evropské i severoamerické učitelky čelily stejnému omezování ze strany misogynních školských byrokracií, které dělala představa, že by sexuálně aktivní či viditelně těhotné pedagožky mohly formovat něžnou mladou mysl.“*³² V prostředí Rakouska-Uherska byl celibát pro Čechy zaveden až v roce 1903 a pro Moravu v roce 1904. K zrušení celibátu došlo zákonem roku 1919. Po zákonném zavedení se celibát stává nejdiskutovanějším tématem nejen učitelek. Vyjadřovali se k němu učitelky, učitelé, muži i ženy z neučitelského povolání, zkrátka celá společnost. Na první pohled by se mohlo zdát, že celibát bude automaticky všemi učitelkami vnímán negativně, takto vyhraněný pohled ovšem neexistoval. Naopak měl mnoho přívrženek i mnoho odpůrkyň, mezi významné zastánkyně celibátu patřily sestry Řehákovy. Byly přesvědčené, že učitelka je tímto způsobem chráněna před mateřstvím, které by jí přineslo další zátěž k už tak náročné profesi.

Celibát v českém prostředí však platil už od vzniku Paedagogia roku 1870. Nebyl sice přímo nařízen, ale doporučovalo se, aby se učitelka zřekla všeho, co by zabránilo dobrému výkonu profese. Jednalo se o všeobecně rozšířený úzus, zároveň byl v tento rok přijat zemským sněmem zákon, jenž považoval za dobrovolné vzdání se služby, pokud se učitelka provdá.³³ Existenci celibátu ještě před zákonným nařízením nám potvrzují i mnohé články z *Časopisu učitelek* či *Ženských Listů*. Emilie Priknerová ve svém článku z roku 1878 obhájí pozici českých učitelek, na něž se snesla vlna kritiky. Ženám-učitelkám je podle Priknerové vytýkána tělesná i duševní slabost, z toho plynoucí neblahý vliv na žáky, dále hmotná škoda státu, kterou stát utrhá vydržováním ústavů pro učitelky, učitelky však následně kvůli vyčerpanosti umírají

---

³¹ Marie Bahenská, Libuše Heczková, Dana Musilová, *Iluze spásy: České feministické myšlení 19. a 20. století*, České Budějovice: Veduta, 2011, s. 160.

³² Elizabeth Abbottová, *Historie celibátu*, Praha: BB/art s. r. o., 2005, s. 327.

³³ Marie Bahenská, Libuše Heczková, Dana Musilová, *Nezbytná, osvobozující, pomlouvaná: O ženské práci*, České Budějovice: Veduta, 2017, s. 209.

či se provdají. E. Priknerová namítá, že „*Sňatkem arcí jest učitelka státu ztracena, avšak vždy mu zůstává vzdělaná žena, občanka a snad matka rodiny [...]*“³⁴. Vidíme zde již vžitou praxi celibátu, i když tak ještě není nazýván: „*málo která žena, třeba byla učitelkou, oželi zúplna přirozené povolání ženy a matky, – slovem – stará to píseň, že stará panna bývá nešťastná i omrzelá ve svém nitru, a učitelka, jsouc starou pannou, že nemůže s tím klidem, s tou uspokojeností a celou láskou se věnovati povolání svému jako učitel, jemuž není zabráněno požívati rodinného blaha.*“³⁵ Následně upozorňuje, že právě pro své ženské vlastnosti je schopna žena se o své žáky s láskou postarat. Jde pouze o to, aby si společnost na ženu-učitelku zvykla a prožila si novou zkušenost. E. Priknerová se zdržuje ostré kritiky celibátu jakožto takového, neboť zatím není zákonně ošetřen.

V dalším článku O povolání ženy k učitelství z roku 1885 Marie Červinková-Riegrová píše: „*A jak krutě mstí se nedbání na vrozené zákony přírody, jak krutě mstí se, když srdce ženy ladem ležeti zůstává, [...]*“³⁶ I Červinková-Riegrová se dívá poněkud skepticky na celibát, který jde proti přírodě, stejně jako E. Priknerová proti němu však nevystupuje zcela kriticky. O to více obdivuje ženy, jež zůstaly neprovdané, a přece si uchovaly ve svém srdci lásku k životu i k dětem. Postavení učitelky navíc obhajuje všeobecně uznávanou tendencí, že žena je zrozena k mateřství, tudíž učitelké povolání je pro ni posláním, vždyť okolo ní se pohybuje mnoho dětí, jimž může věnovat svou mateřskou lásku. V dalším článku z roku 1886 Marie Pravdomila také poukazuje na problematiku celibátu a kritizuje učitele, kteří „*[...] mají to i za jednaní nedobré, pakliže se učitelka provdá.*“³⁷ Zdůrazňuje neochotu muže za stejné situace se vzdát své domácnosti a nároku na manželský život a píše: „*Každý má právo k tomu, aby žil.*“³⁸ V jiných člancích můžeme pozorovat schvalování celibátu, neboť učitelce se doporučuje, aby pracovala, učila sebe i žáky a odpočívala jen tak dlouho, dokud nenabere sil k nové práci. Dále se ženě radí k dosažení postu dobré učitelky, aby „*[...] svůj čas a své síly soustřeďovati především k své povinnosti školské.*“³⁹ Žena-učitelka tudíž nemá žádný volný čas k vlastní realizaci mimo školní prostředí.

V článku Elišky Řehákové Sporná otázka shlédneme obhajobu celibátu. E. Řeháková kritizuje názor nepřilnutí učitelky ke své profesi kvůli celibátu. Podle ní naopak děti získají v učitelce ještě většího přítele a mentora, než může být kdy muž či vdaná žena. Žena je navíc

³⁴ Emilie Priknerová, *V příčině otázky učitelek*, In: Ženské Listy, 1878, roč. VI., č. 5, s. 85.

³⁵ Tamtéž, s. 88.

³⁶ Marie Červinková-Riegrová, *O povolání ženy k učitelství*, In: Časopis učitelek, 1885, roč. II., č. 1, s. 5.

³⁷ Marie Pravdomila, *Na obhájení učitelek*, In: Časopis učitelek, 1886, roč. II., č. 6, s. 89.

³⁸ Tamtéž, s. 90.

³⁹ *Jak státi se dobrou učitelkou*, In: Časopis učitelek, 1888, roč. IV., č. 1, s. 2.

G. Pfeifrová, *Pracuj, uč se, odpočiň si!*, In: Časopis učitelek, 1887, roč. III., č. 1, s. 2–4.

ušetřena rodinných starostí a hádek. Připouští úvahy učitelek o vdávání, ale odmítá, že by byly ženy až démonicky puzeny pryč z jejich pozic. „*Nepatrné procento těch, jež sňatek škole odvádí, poučuje o něčem jiném, přesvědčuje skutkem [...] že jest učitelkám krásné povolání jejich s dostatek milé a drahé, aby je řemeslo přes úskalí jakékoliv rozervanosti.*“⁴⁰ Pokud nedokáže žena setrvat ve svém učitelském povolání, bude podle E. Řehákové nepotřebná i kdekoliv jinde.

Proti těmto tendencím se ostře vyhraňovaly například Marie Tůmová, Zdenka Wiedermannová či Františka Plamínková.⁴¹ Právě Františka Plamínková chápala celibát jako „[...] zastaralé zřízení, mající původ ve středověku.“⁴² Ošetřovatelky a učitelky byly ve středověku chráněny řeholním slibem, tento společenský jev byl následně převeden do doby Rakouska-Uherska. Na ženu-učitelku bylo pohlíženo s despektem i z mnoha dalších důvodů, výdělečná žena byla „[...] mladý prvek v moderním hospodářství.“⁴³ Pokrok ale nelze zastavit a jak se píše v jiném článku v Časopisu učitelek: „[...] hospodářsky samostatná žena bude mít v rodině jiné místo a jiný úkol, jiná práva a jiné povinnosti, nežli bývalo, slul-li toliko otec živitelem rodiny.“⁴⁴ Prostor pro diskusi ohledně sexuální zdrženlivosti žen a zákazu sňatku byl dán zejména v Časopisu učitelek, Ženských Listech, ale i v periodických vázaných na osobu T. G. Masaryka – Naše doba, Čas.

2.1. Zákonné ošetření celibátu

Jak již bylo výše řečeno, v Čechách byl zaveden celibát zákonem 27. ledna 1903 a „[...] provdání se učitelky má býti pokládáno za dobrovolné vzdání se služby.“⁴⁵ Stejný důsledek čekal i moravské učitelky od 26. prosince 1904, avšak zde se navíc zákon zaobírá odstupným, které by ovšem nemělo přesáhnout částku platu posledního odučeného roku. Na Slovensku tato praxe zaváděna nebyla.⁴⁶ Ve Slezsku byl celibát ustanoven dokonce už 6. listopadu 1901 s tou výjimkou, že se nebude vztahovat na učitelky ručních prací. Ovšem i ve Slezsku provdané ženy mají nárok na odstupné podle počtu odučených let. Při 5leté službě mají

---

⁴⁰ Eliška Řeháková, *Sporná otázka*, In: Časopis učitelek, 1896, roč. III. (XII.), č. 4, s. 42.

⁴¹ Jana Malínská, „*My byly, jsme a budeme*“ české ženské hnutí 1860-1914 a idea českého národa, Praha: Lidové noviny, 2013, s. 33–34.

⁴² Františka Plamínková, *Provdaná učitelka*, In: Časopis učitelek, 1905, roč. XII. (XXI.), č. 19, s. 282.

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ Marie Vítková, *Žena v povolání učitelském*, In: Časopis učitelek, 1907, roč. XIV. (XXIII.), č. 11–12, s. 162.

⁴⁵ In: Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky [online], [cit 18. 1. 2018] Dostupné z:

http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1439_00.htm

⁴⁶ Tamtéž.

nárok na 50 % posledního ročního služného, v rozmezí 5 až 10leté praxe 100 %, 10 až 15leté praxe 150 %, pokud přesáhne jejich praxe 15 let mají nárok dokonce na 200 %.⁴⁷

Z prostoru Časopisu učitelek se dozvídáme i situaci v dalších zemích. Ve Vídni byl celibát poprvé zrušen roku 1871, ale roku 1904 opět zaveden, aby byl zase v roce 1911 zrušen. Zákon nyní nově nežadá po provdané ženě ani náhrady za mateřskou, což je zdůvodňováno tím, že učitelky si za své manžely berou učitele a úředníky a je třeba, aby do rodiny řádně peněžně přispívala i manželka. V Haliči se celibát nevyskytuje vůbec a vdaná učitelka zde pouze přispívá do osobního fondu, ze kterého se posléze vyplácí náhrada za mateřskou. Navíc jsou haličské učitelky rovny haličským učitelům v platové stránce.⁴⁸ V Prusku je celibát učitelek zrušen 8. listopadu 1908.⁴⁹ V Terstu a ve Štýrsku byl zrušen roku 1915. Různé pojetí celibátu učitelek je dáno tím, že se nejedná o říšský zákon, ale pouze o zákony zemské. V pokrokových státech, jako je Anglie, Švýcarsko, Švédsko, Francie, Belgie, Bulharsko, Rusko, celibát na počátku 20. století není.⁵⁰

Roku 1919 se Národní shromáždění československé zabývalo návrhem poslance a původní profesí učitele N. S. Aloise Konečného, Františka Housera, Josefa Smrtky, Františky Zemínové a dalších členů na zrušení celibátu učitelek z 15. července 1919. Jedním z prvních důvodů pro zrušení celibátu je uvedena základní touha většiny žen: „*Celibátem běře se učitelkám možnost plného rozvíti jejich ženské individuality; ony nemohou plniti základní životní poslání ženy: založiti vlastní rodinu a vychovávat vlastní děti.*“⁵¹ Je patrna silná souvislost mezi osobnostmi bojujícími za práva žen a Časopisem učitelek jako prostředkem k hlásání argumentů svých přesvědčení, neboť v Časopise učitelek se objevuje stejný důvod, který hovoří proti celibátu. Tedy, že „*[...] postavení učitelek jest stíženo omezením nebo naprostým odepřením občanských práv, které není ničím jiným odůvodňováno než faktem, že jsou ženy, t. j. dle starého názoru na ženu, člověkem nižšího řádu.*“⁵² V článku se dále poukazuje na odcizení práva učitelky na osobní štěstí, jež by jí nikdo neměl odebírat, jelikož jí bylo darováno samotnou přírodou.⁵³ Přesně na tuto skutečnost se také návrh na zrušení

---

⁴⁷ *Slezské učitelky*, In: Časopis učitelek, 1905, roč. XII. (XXI.), č. 6, s. 88.

⁴⁸ *K otázce celibátu učitelek*, In: Časopis učitelek, 1911, roč. XIX. (XXVIII.), č. 4, s. 65–66.

⁴⁹ *Celibát učitelek v Prusku*, In: Časopis učitelek 1, 1908, s. 12.

⁵⁰ In: Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky [online], [cit 18. 1. 2018] Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1439_00.htm

⁵¹ Tamtéž.

⁵² Tamtéž.

⁵³ Františka Plamínková, *Ženská otázka a učitelka*, In: Časopis učitelek 1, 1908, s. 10–12.

celibátu odkazuje slovy: „[...] nikdo nemá práva, aby omezoval přirozená práva člověka, jest celibát přežil a ve svobodné, demokratické republice nemožné zařízení.“⁵⁴

Za další závažný důvod je uváděna samotná ztráta kapitálu státu při investici do odborného vzdělání žen, přičemž stát následně ztrácí kvalifikovanou učitelku kvůli sňatku. Pokud přese všechny překážky setrvávají ženy ve svém povolání a neprovdají se, stát tím zase přichází o inteligentní a vlastenecké matky, které vychovávají budoucí generaci. Celibátu je v návrhu dáváno za vinu i brzké odcházení učitelek do penze. Učitelé slouží v průměru 36,3 let, ženy pouze 18,3, což je odůvodněno nutnou potřebou učitelky mít rodiny pro vlastní spokojenou mysl a radost z práce.⁵⁵ Tato skutečnost je více rozebrána v Časopisu učitelek, v němž je kladen důraz na náročnost učitelského povolání, muži ale pomáhá tuto obtížnou situaci překonávat rodina. Žena-učitelka se ale nemá o koho opřít, vrací se do osamělého domova, a to nechává odraz na její psychice, posléze vyčerpanosti a brzkému odchodu do penze.⁵⁶

Návrh ovšem nastiňuje další závažné otázky, jako je problematika mateřské, možnost získání zdravotní dovolené a záležitost placení za sebe náhrady v době nepřítomnosti učitelky. Druhá otázka se zabývá penzijním pojištěním, které by mělo být vyplacené pozůstalým. Třetím bod se týkal žen, jež se musely kvůli sňatku své práce vzdát. Čili je potřeba zpětné platnosti zrušení celibátu.

27. ledna 1919 byl opravdu zrušen celibát pro industriální i literární učitelky obecných a měšťanských škol. Ovšem sňatek smí uzavřít pouze po odsloužení počáteční služby. Pokud se chtějí provdat dříve, musí mít povolení od okresní školní rady. Nastane-li situace, v níž se učitelka přesto vzdá svého povolání, má nárok na odbytné. Učitelky, které se se vzdaly své práce kvůli sňatku před tímto zákonem, mají také nárok na odbytné, navíc se smí vrátit do práce. Pokud žena otěhotní, mezi její práva patří placená dovolená. Stane-li se, že učitelka zemře, nově penze patří osiřelým dětem či manželovi.⁵⁷

V Časopisu učitelek tak mohla být po mnoha peripetiích a bojích konečně otištěna zpráva: „*Vdaná učitelka československá v aktivní službě. M. Bienertová, zatimní učitelka v Praze, provdala se v těchto dnech, aniž opustila svou aktivní službu.*“⁵⁸

---

⁵⁴ In: Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky [online], [cit 18. 1. 2018] Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1439_00.htm

⁵⁵ Tamtéž.

⁵⁶ *Provdaná učitelka*, In: Časopis učitelek, 1905, roč. XI. (XXI.), č. 19, s. 281–285.

Provdaná učitelka, In: Časopis učitelek, 1905, roč. XI. (XXI.), č. 20, s. 299–302.

⁵⁷ In: Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky [online], [cit 18. 1. 2018] Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1439_00.htm

⁵⁸ *Vdaná učitelka československá v aktivní službě*, Časopis učitelek, 1919, roč. XXVI. (XXXV.), č. 6, s. 46.

Jelikož byl celibát celospolečensky diskutovaným jevem a ze strany mnohých žen vnímán negativně, jde o velmi časté téma, kterému je vyhraněná značná plocha v románech, divadelních hrách i povídkách. Často je tematizován nejen celibát, ale i značné potíže plynoucí ze samotného povolání, diskriminace z mužského světa, společnosti i platová nerovnost. Jakým způsobem je konkrétně na celibát i tyto další jevy nahlíženo samotnými autorkami bude rozebráno v následujících kapitolách.

3. Růžena Jesenská: Provisorní život

3.1. Recepce díla Růženy Jesenské

Literární tvorba Růženy Jesenské byla ovlivněna J. V. Sládkem, J. Nerudou, který ji také uvedl do literatury, a V. Hálkem. V její tvorbě se vyskytují prvky novoromantismu a dekadence.⁵⁹ Jan Opolský napsal o její literární tvorbě: „*Svěžest, bezprostřednost, vrozený umělecký smysl a jemné, povýšené zvládnutí slohu, to byly vždy její přednosti, třebaže byla po celý věk násilně poutána ke způsobu života vysloveně hluchému a měšťanskému.*“⁶⁰

V celé své tvorbě se R. Jesenská zabývá především ženskou problematikou, a to zvláště chudými ženami, které jsou společností diskriminované nadvakrát. Z jedné strany na základě svého ženského pohlaví stojí níže než muži, z druhé strany je pro ně problematická chudá ekonomická výchozí pozice, jež jim nedovoluje dosáhnout na roveň vyšším vrstvám. Velký prostor ve svých povídkách autorka věnuje zejména postavě učitelky, která se často objevuje v hlavních i vedlejších dějových liniích její tvorby. Ve všech dílech je navíc přidána pedagogická hodnota, neboť postavy učitelek ve všech povídkách i divadelních hrách zvládají střety se svými žáky i s rodiči na profesionální úrovni, což je zapříčiněno prožitou zkušeností Jesenské jakožto učitelky.

Prostor k popsání vnitřního světa je věnován učitelce v baladické povídce Samota z povídkového souboru Nina a jiné prosy. Jak už název napovídá, důraz je kladen zvláště na samotu hlavní hrdinky Natálky. Dokonce se Samota stává personifikovanou postavou. Natálka, jak sama říká, chce trpět, což z pohledu společnosti znamená mít dítě, čehož nakonec dosáhne a Samota odchází, čeká ji ovšem náročná budoucnost.

Vedlejší roli má i učitelka Olga v povídce Na ohořelých větvích ze souboru Novelly. Dvě sestry, Olgu a Milenu, čeká odlišný osud, každá však svým způsobem trpí. Milena se provdá, leč necítí se šťastna, i když má děti, jež miluje a stanou se jejím smyslem života.

---

⁵⁹ Jan Opolský, *Růžena Jesenská*, Praha: Česká akademie věd a umění, 1944, s. 4–12.

⁶⁰ Tamtéž, s. 4–5.

Olga je učitelkou, avšak ani ona není šťastná, chybí jí rodinné zázemí. Její pragmaticky zaměřená povaha je přesvědčena, že „[...] manželství a láska jsou dva docela nesouvislé pojmy [...]“. ⁶¹ Olze jde zejména o manželství, neuvědomuje si možné utrpení v tomto svazku. „[...] bych si dnes vzala třeba zchudlého Vaněčka. Ty nevíš, jak málo mužů tak poctivě to s chudým děvčetem miní, a jak je prázdno v prsou, když je člověk tak sám, a léta ubíhají, a volá to v tobě: proč jsi žila vlastně, proč jsi se rozvila?“ ⁶² Nýbrž ani samotná Milena žijící v manželství netuší, proč se rozvila. R. Jesenská zde poukazuje na ženské utrpení, ať už je žena samostatná či závislá na muži: „Pamatuj, žes teď jeho, že mu patříš, jako já tvému otci, každé chvíle a na věky.“ ⁶³

Další postavy učitelek a učitelů nalzáme v povídce Odvanuto! rovněž z povídkového souboru Novelly. Mimo povídky nacházíme tyto postavy i v divadelních hrách, jednou z nich je například V žití proudech. Už samotný název je příznačný pro celé vyznění příběhu, v němž hlavní postava učitelky Zdeňky Záhorské nemůže z ono proudu vybočit do pozvolnějších mělčin. Záhorská se kvůli závislosti rodiny na jejím příjmu nemůže vdát za svého milovaného, druhá učitelka Božena Mráčková si naopak hodlá vzít svého kolegu učitele a na svou profesi tak podat rezignaci. V dramatu se vyskytuje celistvý pohled na život napříč všemi generacemi učitelek. Několik starších skeptických učitelek pohlíží na vše okolo sebe s realistickým, avšak poněkud rezignovaným pohledem. Božena Mráčková představuje bohatší společenskou vrstvu, jež se provdáním vzdává jen svého nezávislého postavení. Zdeňka Záhorská ztělesňuje chudou část populace, na jejímž příjmu je rodina odkázána, a tak se nemůže svých povinností vzdát. „Jsem živitelem naší rodiny, na mne záleží budoucnost bratří a sester, klid matky.“ ⁶⁴ Drama nabízí pohled nejen na celý učitelský sbor, ale i postavu ředitele, školníka či školnici, čímž je dokreslen celkový náhled na fungování školy.

3.2. Obecná charakteristika povídky

„Konečně tedy má Anna Roudná místo v Praze. Vzpomíná na ten rok minulý, strávený na venkovském provisoriu, a s jakými tehdy pocity začínala svou učitelkou dráhu. Vzpomíná na onen den, kdy celou cestu z Panské ulice [...] dusila slzy.“ ⁶⁵ Těmito slovy začíná povídka Provisorní život Růženy Jesenské vydaná v rámci povídkového souboru roku 1900. Dozvídáme se o hlavní hrdince, učitelce Anně Roudné, která neobdržela místo v Praze, ale k jejímu

---

⁶¹ Růžena Jesenská, *Na ohořelých větvích*, In: Novelly, Praha: J. Otta, 1900, s. 144.

⁶² Tamtéž, s. 261–262.

⁶³ Tamtéž, s. 188–189.

⁶⁴ Růžena Jesenská, *V žití proudech*, Praha: Knihtiskárna F. Šimáček, 1893, s. 46.

⁶⁵ Růžena Jesenská, *Provisorní život*, In: Novelly, Praha: J. Otta, 1900, s. 5.

zármutku umístěnku na vesnici v Jemčicích v jižních Čechách. První kapitola je krátkou retrospektivní vzpomínkou na onen neúspěch, dále děj pokračuje chronologicky životem na venkově do čtvrté kapitoly, kde se počíná vytoužený život v Praze. Praha jí však nepřinese klidné dny, po nichž toužila, a povídka ústí v smutný závěr.

Vypravěčské pásmo má podobu er-formy s omezeným nadhledem, vypravěč nevystupuje jako samostatná postava, ale pouze jako jakýsi hlas a ztotožňuje se s hlavní postavou, tedy Annou, kterou následuje. Er-forma nám tudíž přináší jednostranný pohled na věc. Hlavním motivem je iniciační cesta Anny Roudné.

3.3. Charakteristika Anny Roudné

Anna Roudná je mladá dívka s naivní představou o životě. Je plna nadšení ze své učitelské práce a je přesvědčena, že k osobnímu štěstí jí stačí mít pouze „[...] třídu okatých, štěbetavých dětí, které ji budou zbožňovat [...]“.⁶⁶

Anniným emblémem jsou stříbrné remontoirky, které si zakoupila z vypůjčených peněz od tety Stázi. Nosila je zavěšené na krku a „*Tikaly tam mile jasnými zvuky nového srdéčka...*“⁶⁷ Mít vlastní hodinky byl její dávný sen, který měla ztotožněný s učitelskou kariérou, neustále se dívala, kolik ukazují hodin. Souvislost tohoto vnějšího předmětu s vnitřním stavem Anny je v odměřování času života, kolik ještě minut jí zbývá k vytvoření naplněné existence. Respektive dochází k odtikávání tzv. biologických hodin. Bohužel Anna si zpočátku stagnaci svého života neuvědomuje.

Jistou paralelu můžeme nalézt v Anně a jejím bratru Jakobovi, jenž je stížen tuberkulózou. Anna mu koupí rovněž stříbrné remontoirky, také jemu odtikávají čas života. Jakub tuší, že mu nezbývá mnoho času, však „[...] *tak málo, maloučko jiného by chtěl od života [...]*“.⁶⁸ Stejně tak se cítí i Anna. Jakobovi by se pravděpodobně jakožto muži podařilo žít plnohodnotný život, leč přišla do cesty nemoc. Anně přišla do cesty učitelská profese a nerozhodnost ke změně svého života. Neumí vyjít ze zajetých kolejí, začít bojovat proti okolním předsudkům, a tak její život spěje k nenaplněnému konci.

V knize vystupují i další postavy, rodiče a prarodiče Anny, její sourozenci, kolegyně z práce. Žádná z těchto vedlejších postav není důležitá ve vývoji Annina osudu. Povídka je Anninou iniciační cestou, během které hledá odpovědi na kladené otázky o životě ženy.

---

⁶⁶ Růžena Jesenská, *Provisorň život*, In: *Novelly*, Praha: J. Otta, 1900, s. 15.

⁶⁷ Tamtéž, s. 15.

⁶⁸ Tamtéž, s. 53.

Ostatní postavy fungují pouze jako katalyzátory jejích myšlenek. Významnější roli má snad jen bratr Jakub, jemuž je dán větší prostor, představuje určitou paralelu osudu Anny.

3.4. Přijímání učitelky společností

Pokud se stane dívka učitelkou, většinovou společností je vnímána pozitivně pouze za předpokladu dodržování pravidel a konvencí. V povídce *Provisorní život* jsou odhaleny dvě tendence, jak společnost na učitelku pohlíží. Zaprvé je vnímána jako svobodná dívka, jež se nemusí starat o namáhavé problémy všedního života, například o domácnost, děti, manžela atd. Také Annina matka, která měla sedm dětí, si myslí, že její dcera-učitelka dopadla ze všech nejlépe. Nemá si na co stěžovat, je zabezpečena a nemusí se lopotit s běžnými problémy chudé ženy. „*A dcera její Anna, o které si matka myslí, že ji potkal osud jeden z nejlepších? Ta vracívá se domů často mrzutá, nedůtklivá, podrážděná, že i ta vlastní matka umlká před ní [...]*.“⁶⁹ Přes veškeré ujišťování, jak výhodné je postavení Anny, ona si o učitelkách myslí, že jsou „*mučeničky ženství na svém neposkvrněném loži, vykoupeném uvadáním. Každá je nešťastná, neboť Bože, čeho se má zachytit, když se štítí kalu, a hvězdy se k ní nepřibližují?*“⁷⁰ Je přesvědčena o naplněnějším osudu její babičky, matky, sestry. Tuto tendenci potvrzuje i Dobrava Moldanová, podle jejího mínění emancipační snahy dívek nepřináší větší štěstí, než měly jejich nekvalifikované matky a babičky.⁷¹ Navíc se k Anně všichni členové rodiny chovají, jako by ji už nic nečekalo a vše měla za sebou. „*Připadala všem jen jako takový rodinný psací stůl, jenž koná svou povinnost, k níž je stvořen a již bude konat do konce.*“⁷² Přirovnává se k mrtvému Jakubovi, i ona je svým okolím vnímána, jako by už byl konec. Anna se ovšem necítila ještě v závěru svého života, doufala „*[...] v to své lepší, účelnější definitivum.*“⁷³ V podstatě se chtěla vzdát svého povolání a učinit závěrečnou zkoušku vytvořením vlastní rodiny.

Druhá tendence vnímání učitelky společností je v povídce zobrazena jako ryze pragmatický účel jejího povolání. Učitelka je totiž další pomocnou rukou, která živí rodinu ze svého stálého platu. Anna potká starší ženu, jež se rozčilovala nad svou dcerou, která „*[...] mohla být také učitelkou a mohla nás teď krásně žít! Ale Klárka spáchala veliký hřích! Ona se jim vdala, má dobrého, poctivého muže a zdravé, krásné děti.*“⁷⁴ Autorka v Annině

⁶⁹ Růžena Jesenská, *Provisorní život*, In: *Novelly*, Praha: J. Otta, 1900, s. 118.

⁷⁰ Tamtéž, s. 108.

⁷¹ Dobrava Moldanová, *Na písčítých půdách: České spisovatelky na přelomu 19. a 20. století*, Praha: Agentura Pankrác, 2001, s. 63.

⁷² Růžena Jesenská, *Provisorní život*, In: *Novelly*, Praha: J. Otta, 1900, s. 84.

⁷³ Tamtéž, s. 84.

⁷⁴ Tamtéž, s. 107.

přemítání vyjadřuje ostrou kritiku finanční závislosti rodiny na učitelce a bránění jí v osobním štěstí. Sňatek je považován v chudších poměrech za hřích, i když je většinovou společností naopak vyžadován. V povídce se tak setkáváme s běžným učitelčíným osudem, podle předních odbornic na ženskou problematiku tak učitelčinou cenou „[...] *za ekonomickou nezávislost a vybudování vlastní existence tedy bývala samota, uzavřenost mezi učebnicemi a sešity ve stísněných učitelských bytech.*“⁷⁵

Ovšem v povídce se setkáme i s jakousi obžalobou mužského pokolení z úst staré ženy, jež má těžce nemocnou dceru. Když se Anna této ženy zeptá, co ji trápí, odvětlí: „[...] *,vy prý máte být pořád všechny počestné, ale pánům se to nepříkazuje.*“⁷⁶ Anna usilovně přemýšlí, co tímto výrokem chtěla ona stará dáma sdělit. Dochází k závěru, že z jedné bídy materiální pod bídu ještě horší se přesunout nechce. V každém lidském osudu je přeci přítomna bolest, ona trpí potichu vnitřně, druhý trpí jiným způsobem.

3.5. Nahlížení Anny na sebe samu

3.5.1. Motivace zvolení dráhy učitelky

Anna pocházela z chudé rodiny, měla 6 sourozenců, žila v Praze v pavlačovém domě a práce učitelky byla vcelku logickou volbou. Svými rodiči, zvláště otcem, byla ve výběru kariéry podporována. Na své zaměstnání se nejen těšila, ale viděla v něm také zabezpečení své rodiny: „*Už viděla plnou třídu roztomilých děvčátek a těšila se na to, jak se vžije do vychovávání jich, jak vedle toho bude matce nápomocna; [...]*“⁷⁷ Přestože její cesta povede nejprve z pozice vesnické učitelky, cítila se vítězně a těšila se na vše, co ji čeká: „*Ach, půjde životem vesele a bez slibovaných úrazův. Je samostatná a dovede si raziti cestu. Nepotřebuje už nikoho a nic k tomu, aby byla šťastna.*“⁷⁸ Na začátku své učitelské praxe byla plná optimismu a přesvědčení o poslání své práce. Začíná její iniciační cesta vedoucí přes venkov a cesta pochopení, co k šťastnému a nepromarněnému životu potřebuje.

3.5.2. Vnímání učitelky sebe sama

Anna zpočátku své postavení vidí nadějně, práce je pro ni posláním. Celou povídkou se ale nese jeden z hlavních motivů – provizorní život. Postupně si začíná uvědomovat, že sice pracuje poctivě, má určité zásluhy, ale „[...] *to je všechno tak málo, tak málo! Tolik ještě schází,*

---

⁷⁵ Marie Bahenská, Libuše Heczková, Dana Musilová, *Nezbytná, osvobozující, pomlouvaná: O ženské práci*, České Budějovice: Veduta, 2017, s. 203.

⁷⁶ Růžena Jesenská, *Provisorní život*, In: *Novelly*, Praha: J. Otta, 1900, s. 111.

⁷⁷ Tamtéž, s. 7.

⁷⁸ Tamtéž, s. 14.

aby si mohla říci: „Ó, je proč žít!“⁷⁹ Plně si přiznává, že touží po své vlastní rodině. Všechny ostatní starší učitelky to ovšem nepřiznají nahlas. Nemohou, jelikož by popřely svou vlastní existenci, a tak se upínají k čemukoliv jinému, například k víře. „*Byla to cesta čistého mysticismu rozbujejšího na vyúhořené půdě osobních dispozicí nebo právě nuceným coelibatem nezdravě vypjatý hlas přírody, který ji zaváděl do šerých koutů zpovědnic? Je to poblouznění nebo vysvobození?*“⁸⁰ Teta Stázi pečuje o zvířata, jiná Annina známá se zase oddává činnosti ve spolcích – „*Také jeden provisorní život, ach věčně provisorní život, [...]*“⁸¹ Simone Beauvoirová popisuje právě onu tendenci, že žena, které není nic dovoleno, nachází svůj smysl jinde, ať už je to v narcismu, náboženství či v lásce.⁸² „*Ale Anna rok od roku tak se jim blíží! Krok a krok a bude v jejich řadách.*“⁸³ Anna dochází k závěru, že se musí něco změnit, nebo i ona bude muset najít něco zástupného, čemu se cele oddá.

Jak už bylo výše řečeno, Anna a její kolegyně nikdy nahlas nepřiznávají svou touhu po rodině, neboť by to bylo podvržení samotné jejich existence, a tak se úspěšně vzájemně přesvědčují, jak je manželství nemožné, jak velice bolestivé, náročné a těžké jsou porody. „*Ale ovšem, takového přiznání neučiní žádná z obavy, že by tím prosvitlo její palčivé ponižující doznání (jehož muž ve svém nitru nikdy nepozná), že nikdo se o ni neucházel, nikdo nepřišel bojovat o ni, nepřimknul ji k sobě, - naopak každá z nich se mohla provdati, ale nechtěla, nechtěla!*“⁸⁴ Pokud by každá z těchto učitelek měla šanci na rodinný život, v žádném případě by ji neodmítla. Jelikož však žádný muž nepřichází, musí své učitelské postavení nahlas vychvalovat. Vzájemně se při setkání upínají k nepotřebnosti hledat štěstí jen v manželství. Jejich život autorka přirovnává k odkvétající pampelišce, ale odkvete-li pampeliška, roznese po louce další květiny, což učitelky nemohou. Zažívají pouze provizorní život, který je nenaplněný, poloviční a stereotypní.

V povídce je často metaforizována samota a prázdnota, jež učitelky neustále zažívají. „*Každý rok zapadne jako když kladívko odklepne, jako když se pravítkem přikreslí nová přímka, žádný rozmach, žádný široce bouřlivý záchvat, stále prázdnota. Školní rok počne, vepluje se do něho věčně stejnými, už vyjezděnými začátky a formalitami, měsíc po měsíci prchá [...] přijdou vánoce, zima, otevře se bílými květy proházené jaro, rozžhaví se v léto plné růží, a pak prázdniny, jako kousek cukru spadnou do nápoje hořkého – k neuvěření.*“⁸⁵

---

⁷⁹ Růžena Jesenská, *Provisorní život*, In: *Novelly*, Praha: J. Otta, 1900, s. 90.

⁸⁰ Tamtéž, s. 93.

⁸¹ Tamtéž, s. 94.

⁸² Simone Beauvoirová, *Druhé pohlaví*, Praha: Orbis, 1966, s. 352.

⁸³ Růžena Jesenská, *Provisorní život*, In: *Novelly*, Praha: J. Otta, 1900, s. 95.

⁸⁴ Tamtéž, s. 99.

⁸⁵ Tamtéž, s. 103.

Anna se vnímá jako poupě růže, které nerozkvetlo. Nepřišel nikdo, kdo by ji miloval, učinil ji šťastnou, kdo by přinesl do jejího stereotypního života jakoukoliv změnu. Neobviňuje ale společnost, celibát, ani své rodiče, naopak chybu nalézá u sebe, jelikož nebyla schopna se vzbouřit proti poslušnosti, předsudkům ani společnosti. V tom se liší román Medřická, v němž se hlavní hrdinka sice vzbouří, avšak ani ona nemá na růžích ustláno. Když Anna hodnotí zpětně svůj život, chtěla by „[...] vyšinout z těch prokletých, zvykem i předsudky upevněných kolejí?“⁸⁶ Přišla na to ale pozdě, její život jakožto asi čtyřicetileté ženy nemá naději v tehdejší společnosti na rodinný život.

3.5.3. Samotné povolání

Při své práci si Anna počínala velice profesionálně. Svou první třídu v Jemčicích „*Nestísnila jich hrubou kázní, nesevěřela je ani tvrdou disciplínou. Její prostředky, utišující ty dětsky čilé duše, poutající je k nejnapjatější pozornosti, s nimiž docela vystačila, byly vyprávění, učení třeba nejsušších věcí zajímavě jim přizpůsobené, a láska k nim, která jí zářila z očí. Učila je básničkám, vyprávěla jim pověsti, ba i lehounkým tonem dějepis, šířila jejich obzor pojmy z přírodopisu, nejbližšího zeměpisu, a její věcné učení bylo jim milejší nežli nejkrásnější hračky. Do konce roku počítaly bystře, psaly zřetelně diktované věty přesně, bez jediného zle akcentovaného slova i bez napjatého sezení s rukama na lavicích.*“⁸⁷ Do vyučování dávala vše, bez jakékoliv školní drezury, která byla v tehdejší době zcela běžná. Dokázala žáky zaujmout a udržet si kázeň. Přestože se školou byla spokojená, neustále tento pobyt brala pouze jako provizorní, nedokázala se zde seznamovat a ztotožnit s venkovským životem. Chtěla zpět do Prahy, právě od ní čekala naplněnost života.

Když se konečně dočkala Prahy, dostala se na školu, kam docházela i část dětí z Josefova, což byla dělnická čtvrť. Anna si také posteskla: „*Och, nebyla to její třída Jemčická!*“⁸⁸ Zjištění, že její žáčky se pohybují na okraji společnosti a často kradou, což je zapříčiněno právě jejich rodinnou situací, bralo Anně mnoho sil a „*[...] tíha čiré beznadějnosti srážela její víru v účelnost a úspěchy této práce [...].*“⁸⁹ Zde musela tudíž využívat mnohem více přísnosti, než byla zvyklá v Jemčicích. Z povídky je patrné, že ji psala autorka-učitelka, neboť Anna Roudná si ve třídě počíná opravdu profesionálně, pedagogicky zvládá každou situaci. To potvrzuje jeden incident Anny s devítiletou žákyní Annou Zárabskou.

---

⁸⁶ Růžena Jesenská, *Provisorň život*, In: *Novelly*, Praha: J. Otta, 1900, s. 89.

⁸⁷ Tamtéž, s. 17.

⁸⁸ Tamtéž, s. 38.

⁸⁹ Tamtéž, s. 42.

I když žákyně Anna Zárabská velmi často v hodině vyrušovala, Anna Roudná jí dávala najevo, že ji považuje za hodnou dívku. Děvče se díky tomuto přístupu snažilo chovat laskavě, ovšem neustále vyžadovalo Anninu pozornost. Zárabská dokonce předstírala mdloby, avšak Anna si pedagogicky opět poradila a nevšímala si tohoto dívčina divadla. „*A vskutku děvče děle nežli půl hodiny bez hnutí vydrželo na zemi. Až když se Anna obrátila k oknu, aby vytáhla záclonu, vzchopila se rychle Zárabská, a klidně usedla vedle Povolných.*“⁹⁰

V Anně Zárabské můžeme nalézt paralelu k životu Anny Roudné, která touží po prolomení svého stereotypního života. V podstatě se dožaduje pozornosti stejně jako její žákyně Anna Zárabská. Anna Zárabská má ale to štěstí, že vedle sebe má vynikající učitelku, která se jí dokáže věnovat, usměrnit ji a rozvíjet její potenciál tím správným směrem. Anna Roudná, i když vnitřně křičí a také se dožaduje alespoň malé pozornost ze strany rodiny či mladého muže, nedostává to, po čem prahne.

Přes veškeré problémy, které souvisely s jejím povoláním, se Anna snažila připravit ke zkouškám pro měšťanské školy, aby získala nejen lepší místo, ale i lepší plat pro svou rodinu. „*A zase jí tenhle nynější pražský život připadal tak provizorní. Jen co si od zkoušek všech oddechne! Jen co se zase jednou dosyta vyspí a trochu si odpočine! Pak bude žít, bude teprve žít!*“⁹¹ Kamkoliv Anna přišla, viděla ve svém životě jen ono provizorium, ale neuměla z něj vybočit, vlastně ani přesně nevěděla, jak to učinit, a tak její dny dále plynuly. Po dvacetileté praxi už nemá žádné iluze, svou práci pořád poctivě vykonává, avšak zjišťuje proměnu jejího vztahu k žákům. Měla pocit, že „*[...] všechno, co činí, je marné, že to, co obětuje ze své duše tomu davu, zaniká v prázdnu.*“⁹² Neustále slevovala ze svých požadavků, přesto nedostávala na oplátku zpět to, co ze sebe vydávala. Útěchou jí mohl být jen dobrý plat, samota ji přese všechno to dobré ale nikdy neopouští.

3.5.4. Celibát

Samotné slovo celibát je v povídce zmíněno asi dvakrát, přesto je zde mnoho kritizujících narážek. Ke konci povídky, když si Anna uvědomuje promarnění svého života, útočí vůči celibátu markantněji. Společnost ženám vyčítá jemný organismus, tím pádem je učitelská práce vyčerpává. Ovšem jakékoliv povolání přetěžuje provdané ženy, samotnou práci to tudíž není. Vdaným ženám totiž „*[...] září z očí přeci jen jakási uklidněná radost ze života*

---

⁹⁰ Růžena Jesenská, *Provizorní život*, In: Novelly, Praha: J. Otta, 1900, s. 41.

⁹¹ Tamtéž, s. 42.

⁹² Tamtéž, s. 105.

nebo alespoň spokojenost s ním. ⁹³ Anně ani jejím kolegyním, jež nazývá spolutrpitečky, by nepřipadala práce těžká, kdyby měly doma zázemí a „[...] *kdyby žily podle zákonů přírody.*“ ⁹⁴ Tento nepřirozený život podle ní způsobuje rozmrzelost, zakyslost a posléze depresi. Na jedné straně autorka v myšlenkách Anny vyjadřuje reformátorskou snahu této problematiky, na druhé straně přemýšlí o nutnosti sebeobětování a tichého utrpení. V povídce *Provisorní život* ještě není přítomno úplné odsouzení celibátní praxe, jako můžeme pozorovat v románě *Medřická*.

Anna si je vědoma vkročení do druhé půlky svého života, za chvíli budou všechny její kolegyně i ona sama odcházet do penze, naděje na vysvobození je mizivá. Přitom toužila jen po klidném, rodinném teple. Osobního štěstí podle jejího úsudku však nelze dosáhnout „[...] *nahodilým sňatkem s lhostejnou osobou. To by bylo pro ni utrpení nové. Ostatně ani tu lhostejnou osobu nezná, která by ji chtěla.*“ ⁹⁵ Autorka v podobě Anny tedy neobžalovává celibát samotný, ale spíše systém společnosti, předsudky a neschopnost vybočení žen ze svých stereotypních rolí.

3.5.5. Náhled na mateřství a manželství

Anna se k mateřství vyjadřuje vždy skrze manželství, v tomto svém náhledu se markantně liší od románu *Medřická*, zde učitelka naopak upřednostňuje mateřství před manželstvím. Vidíme tak hlavní priority obou hrdinek. Anna se soustředí především na manželskou podstatu, nejde jí o mateřství samotné. Vyhovuje tudíž představě společnosti, tedy nejprve manželství, poté mateřství. Růžena Jesenská tudíž není tak revoluční jako Božena Viková-Kunětická, která zachází ještě o stupeň výše, k svobodné matce.

Zpočátku povídky je Anna hrdá na své postavení, snaží se přesvědčit samu sebe o zbytečnosti manželství. „[...] *vdát – říkala si – vdát by se vůbec nechtěla.*“ ⁹⁶ Touží pouze o dvoření ze stran mužů. „*Jen kdyby se alespoň někdo o ni ucházel veřejně a usilovně, aby celý svět věděl, že nepatří mezi ty ubohé, jež nikdo nechtěl. Pouze z toho důvodu.*“ ⁹⁷ Anna z jedné strany cítí tlak společnosti, která by ji vnímala jako starou pannu, na druhou stranu je ovšem společností její svobodné postavení i zázemí vychvalované. Právě z těchto důvodů se Anna z části cítí být nezávislá a nechce o své výhody přijít. Uvnitř jejího nitra probíhá neustálý boj.

Posléze však Anna touží po jakékoliv změně, i kdyby jí to mělo přinést řadu utrpení, slz a bezesných nocí. Hlavně narušit ten učitelský stereotyp, jež neustále zažívá. Anniny

---

⁹³ Růžena Jesenská, *Provisorní život*, In: *Novelly*, Praha: J. Otta, 1900, s. 110.

⁹⁴ Tamtéž, s. 110.

⁹⁵ Tamtéž, s. 114.

⁹⁶ Tamtéž, s. 20.

⁹⁷ Tamtéž, s. 21.

pochybnosti o jejím životě vyvrcholily manželstvím její sestry Marie za magistrálního úředníka. Sňatkem jim „[...] skončí jejich provisorium životní a otevře jim život celý, plný, [...], tu ji přepadala hořká hrůza před tím, že by to dosavadní její provisorium životní jako mračno šedivě se mohlo roztáhnouti a zalehnouti celý její život;“⁹⁸ Anna se již necítila ve svém učitelském postavení tak pevně, jako dříve: „Nikoho nemá, nikoho nemá, nikoho. Ó, to je jiné, když k rakvi otcovi přijde Marie ruku v ruce se svým mužem, bezpečně podepřena o jeho rámě, jehož stisk proniká haldami v prsou nakupených bolestí přece asi až do srdce. Ale Anna tu stojí sama.“⁹⁹

Když sestra Marie porodí dítě, Anna pocítuje v onen moment ztrátu svého poslání jakožto ženy nejvíce. „Její život že nebude zapsán tímto nesmrtelným písmem v řetěze lidského bytí?“¹⁰⁰ Uvědomovala si své staropanenství a mizící krásu „Odkvetou pro nikoho, uvadnou neviděny, ach jako hluchý pestíkový květ na pustině, který vítr vzal.“¹⁰¹ Nikdy lásku neměla, nikdy ji nepoznala a přiznává si, že ji už nikdy nepotká.

3.6. Shrnutí

Povídka je iniciační cestou mladé učitelky, jež má naivní představy o tom, co jí život může nabídnout. Víra ve své učitelské povolání k naplněnému životu se postupem času ukazuje jako mylná. Simone Beauvoirová vnímá, že i pouhá uklízečka je hrdá na své povolání a je pyšná „[...] na svou soběstačnost jako nějaký Rockefeller.“¹⁰² Nakonec však ono povolání není zárukou svobody a osobního štěstí, čehož si je vědoma i Anna. V podstatě prožívá v každé chvíli pouze provizorní život.

Provizorní život pocítuje v době, v níž se lopotí přes učitelské ústavy k vytouženému povolání. „Vyloučena z práce, na niž se tolik těšila, již se ani dočkati nemohla. Co se za ta léta nastrádala, natrpěla, při nedostatečné výživě po denních únavných dalekých cestách do ústavu [...]. A denní trudné zápasy otcovy a starosti matčiny poháněly ji ještě víc.“¹⁰³ Následně se setkává s provizorní životem na venkově v Jemčicích. Jemčice přirovnává k očištcí a Prahu k nebi, kde konečně ji bude čekat ono vytoužené štěstí. Jak sama říká, cesta do zaslíbené země pražské jí ovšem přinese jen další provisorium jejího života. Navíc ji opouští postupně její blízcí, nejprve prarodiče, posléze bratra Jakub, nakonec i otec. S každým z nich umírá zároveň

---

⁹⁸ Růžena Jesenská, *Provisorní život*, In: Novelly, Praha: J. Otta, 1900, s. 67.

⁹⁹ Tamtéž, s. 79.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 85.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 87.

¹⁰² Simone Beauvoirová, *Druhé pohlaví*, Praha: Orbis, 1966, s. 352.

¹⁰³ Růžena Jesenská, *Provisorní život*, In: Novelly, Praha: J. Otta, 1900, s. 9–10.

i její optimismus a víra v lepší život. Po smrti prarodičů se objevují první pochybnosti o její učitelské dráze, když zemře bratr Jakub uvědomuje si ponejprv svou beznadějnou situaci. Cítí se bezvýznamná jako onen mrtvý sourozenec, i po ní nic nezbyde. Se smrtí otce ovšem její život ústí ke konci, přichází do středních let a chybí jí rodinné zázemí. Ostatní sourozenci ji postupně opouští, zakládají si své vlastní rodiny a ona je méně svobodná než oni. Tentojev provizorního života nalézáme i v článku Časopisu učitelek, Františka Plamínková píše, že „Dnes mladší učitelky musí považovati své zaměstnání za provisorní. Že to nepřispívá prohloubení, odevzdané se práci ale snaze po dalším vzdělání, jest samozřejmo. Zrušením celibátu uvidí: Toto jest mé životní povolání!“¹⁰⁴

Svůj život označuje neustále za provizorní, později za pseudoživot, z něhož obviňuje zvláště samu sebe pro svou neschopnost vybočit z předem připravené životní dráhy. Obžalovává i společnost a zvláště muže pro jejich neochotu nabídnout lepší pozici chudé dívce. Povídka je o tragickém vyznění jednoho života děvčete, jež zmeškalo své jaro. Přese všechny snahy přišel podzim jejího života. Anna se pohybuje na prahu deprese, i když ví, že ničím netrpí. Pracuje velmi tvrdě, poctivě, je užitečná, „[...] jako dobrý stroj, který se nezastaví, leda by se polámal. Pak je ovšem konec.“¹⁰⁵ Osud Anny je protkán s osudem tisu v parku, který je také neplodný, odkvetl a nezasel nový rod, jelikož v blízkosti nebyl žádný další tis druhého pohlaví. „Vzduch vlhnul, listí se potácelo se stromů, a země čpěla tak beznadějně hrobem ...“¹⁰⁶

4. Marie Červinková-Riegrová: Letní sen života

4.1. Recepce díla Marie Červinkové-Riegrové

Marie Červinková-Riegrová není tolik známá pro své literární počiny, jako pro svou dobročinnost. Přesto je i autorkou několika libret k operám Antonína Dvořáka, Dimitriji a Jakobínovi. Další libreto sepsala k opeře Karla Šebory Zmařená svatba. Vytvořila také první podrobný životopis Bernarda Bolzana, který byl založen na důkladném studiu pramenů. Psala i životopisy svých rodinných příslušníků, babičky Terezie Riegrové a matky Marie Riegrové (rozené Palacké).¹⁰⁷ Mezi její nejznámější povídku patří Letní sen života, ale za zmínku stojí i povídka Pod kvetoucími stromy zabývající se životem chudé rodiny. Jde v podstatě o rozpracování vedlejšího tématu z Letního snu života, v němž řeší problematiku chudiny

¹⁰⁴ Františka Plamínková, *Provdaná učitelka*, In: Časopis učitelek, 1905, roč. XII. (XXI.) č. 19, s. 283.

¹⁰⁵ Růžena Jesenská, *Provisorní život*, In: Novelly, Praha: J. Otta, 1900, s. 117.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 129.

¹⁰⁷ Pavel Křivský, *Marie Červinková-Reigrová (1854–1895): literární pozůstalost*, Praha: Literární archiv Památníku národního písemnictví, 1976, s. 3–6.

a zaopatření sirotků. Zde se však jedná o ženu z chudých poměrů, již zemřel muž a musí se starat o nemocné dítě. Další povídka Zázračné koření pojednává opět o situaci jednoho chudého děvčete, které vyrůstalo u pěstounky, a tak nemělo jednoduchý život. Krutou výchovou z ní tudíž ani nemohl vyrůst dobrosrdečný člověk. Svým jednáním tak nezáměrně způsobila smutný osud mnoha dalším postavám.

4.2. Obecná charakteristika

„Slečna Olga Myslíková po skončeném odpoledním vyučování vracela se ze školy, nesouc krásné kytice, kterými ji obdařily vděčné žačky – byl den jejího svátku. Byla hrda a šťastna láskou svých dětí – a všem, kteří se na ulicích po krásných kyticích ohlíželi, byla by chtěla říci: ‚To je od mých dětí, které mne mají rády.‘“¹⁰⁸ Těmito slovy začíná povídka Marie Červinkové-Riegrové vydaná roku 1919 v povídkovém souboru *Letní sen života a jiné povídky*. Už z nich je patrné celoživotní pozitivní cítění hlavní hrdinky učitelky Olgy k pedagogickému povolání, jenž se v průběhu celého příběhu nezmění. Tím se Riegrová-Červinková liší od všech ostatních spisovatelek, u nichž se pevné přesvědčení postupně proměňuje k negativnímu postoji. Příběh je iniciační cestou hlavní hrdinky, která si musí projít trpkým zklamáním lásky muže, jenž ji odmítne kvůli mladší, bohatší a méně vyspělejší dívce. Olga tak ztrácí svou možnou roli manželky, neztrácí však víru ve své pedagogické působení, i když v něj nevěří již tak neochvějně, poněvadž se rozplynou její iluze a plně si začíná uvědomovat všechny omezující povinnosti. Na druhou stranu získává mateřskou úlohu v péči o sirotka Annu, a tak její ženský úděl nevyznívá naprázdno.

Povídka je vyprávěná v er-formě, přičemž vypravěč je nezávislý a vševědoucí pozorovatel. Můžeme tak nahlédnout do myšlenek nejen hlavní hrdinky Olgy, ale zvláště zajímavé úvahy o učitelčině údělu se dozvídáme od tety Olgy a doktora Kaliny.

4.3. Charakteristika Olgy

Olga je šestadvacetiletá učitelka žijící v Praze. Tato nezávislá žena se stará o svou nemocnou matku, po jejíž smrti opouští na prázdniny pražské prostředí, a vydává se na venkov ke své tetě do Doubkova. Smrtí matky je pro Olgu zpřetrhán důvěrný vztah a symbolizuje počátek jejího pochybování o vlastním postavení ve společnosti. *„Její zrak zabloudil k velké černé lenošce, která stála blíže okna ... Byla prázdná ... Tam seděla ještě loni shrbená stařenka, bledá a slabá jako stín, s tím polozakaleným, hlubokým okem, s tou neskonalou dobrotou*

---

¹⁰⁸ Marie Červinková-Riegrová, *Letní sen života a jiné povídky*, Praha: A. Neubert, 1919, s. 3.

ve tváři [...].¹⁰⁹ Doubkov pro ni zprvu představuje nový domov, který jí nabízí náhradu za matčinu ztrátu i naději na manželský život. Jsou zde přítomni lidé ztělesňující pro ni náhradní rodinu – teta působící v rodině jako jakási vychovatelka Lidušky, Liduška, o níž se jako o malou Olga starala, Liduščin otec pan radní a profesor Ondřej, bratr pana radního. Olga si však brzy začne uvědomovat svou samotu, nejprve skrze onu ztrátu matky, později v Doubkově prožije neopětovanou lásku. Prochází tak najednou ztrátou dvou pevných jistot – lásky mateřské a milenecké.

Přestože Olga je v mnohých ohledech emancipovaná žena, na rozdíl od jiných hrdinek-učitelek má v některých otázkách stereotypní smýšlení. Při hádce mezi Liduškou a jejím otcem Lidušce uděluje radu: „*Kdyby ti řekl mnohem horší věci, kdyby ti dělal i křivdu – on ti ji jistě nikdy neudělá – ale kdyby udělal – nemáš-li to tiše strpět?*“¹¹⁰ V těchto záležitostech je naopak pokrokovější Liduška, i když u její osoby se dá hovořit o jisté nevyspělosti a prostorekosti: „*Ale já to nestrpím! Je to nespravedlivé pronásledování!*“¹¹¹

Postava Olgy by se dala analogicky připodobnit k ženským hrdinkám Karolíny Světlé, neboť tyto postavy jsou ušlechtilé, ctnostné a s vysokým mravním cítěním se dokáží postavit společenským predsudkům i za cenu vlastní oběti. Světlá ztvárňuje různé pohledy jednotlivých postav na základě konfrontačních dialogů, přičemž dochází k zásadnímu vymezení postojů a hodnot. U Světlé se tak mezi sebou střetávají normy stanovené společností a individuální touhy jedince.¹¹² Této formy využívá i Červinková-Riegrová ke konfrontaci hodnotového měřítko učitelky a zbytku společnosti reprezentované tetou, panem radou, doktorem Kalinou i Liduškou. Dochází i k další dějové shodě se Světlou, tedy sebeobětování Olgy ve prospěch jiných. I přes zhrzenou lásku a pocit podvodu ze strany Kaliny a Lidušky se dokáže Olga nad svou neutěšenou situací povznést a učinit krok pro smíření Liduščina otce s Kalinou. Toto sebezapření se u Červinkové-Riegrové i Světlé stává řešením konfliktu, a tak ženská postava učiní hrdinský skutek. U Světlé dochází ke konfliktu založeném například na zlomení kletby a obětování sebe sama pro manžela v Kříži u potoka či neporušení manželského slibu v nešťastném manželství ve Vesnickém románu. I Olga se obětuje pro štěstí své mladší svěřenkyně a odchází pryč z Doubkova, čímž dává zcela volný prostor dvěma milencům. Tím si však zatarasí cestu manželské role, přesto se necítí zlomená. Je tedy patrné, že Červinková-Riegrová byla ovlivněna realistickou povídkovou tvorbou májovců.

---

¹⁰⁹ Marie Červinková-Riegrová, *Letní sen života a jiné povídky*, Praha: A. Neubert, 1919, s. 3–4.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 81.

¹¹¹ Tamtéž, s. 81.

¹¹² Aleš Haman, *Trvání v proměně. Česká literatura devatenáctého století*, Praha: Arsca, 2010, s. 205–207.

4.4. Charakteristika Lidušky

Další důležitou ženskou postavou, jež představuje určitý protipól Olgy, a to nejen opak v charakteru, ale i v poslání ženy, je sedmnáctiletá Liduška. Červinková-Riegrová tak používá kontrastu mezi dvěma možnými úděly ženy. Mezi Olgou a Liduškou je zvláštní mateřský vztah, neboť Olga se podílí na výchově mladého děvčátka, které rovněž v mládí ztratilo svou matku. Navíc Liduška ztvárňuje pro učitelku zcela odlišný svět, v němž chybí starosti běžného každodenního úsilí. „*A opět zdávalo se Olze, že slyší povídati báchorku o jiném, skvělém, jí neznámém světě, a že ten třepetavý ptáček na svých křídlech přinášel do její tiché komnaty trochu záře a lesku z toho věčně jasného nebe mladých radovánek, z toho pro ni zavřeného čarovného, neznámého ráje ...*“¹¹³ Rozdíl je mezi nimi dán už samotným původem a výchovou. Liduška představuje bezstarostný život, v němž je splněno každé přání. Není tedy divu, že nezná smutku a každý se k ní chová jako k hadrové panence, kterou je třeba chránit před okolními živly. Nikdo si proto nevšimá její proměny z malého děvčete v dospívající dívku. Dokonce i Olga plně neporozumí této změně, stále s ní jedná jako s dítětem, které je nutné napomínat: „*Dnes jsi mne zarmoutila, Liduško! Tak odpovídat otci – a on je tak dobrý k tobě.*“¹¹⁴ Právě při proměně Lidušky v ženu Olga této dívce přestává rozumět zcela. K rozvratu jejich přátelství však definitivně dochází v momentě Liduščina zalíbení v doktorovi. V tu chvíli Olga nechápe, jak ono děvče mohla milovat.

Jejich vzájemný vztah je také připodobňován k ročním obdobím. Liduška představuje jaro, Olga už téměř podzim. „*Vy nevíte, že já neznám jara – že jsem nevěděla, jak kvete řepkové pole, ani neviděla ty sněhové spousty květů.*“¹¹⁵ Tuto výpověď nemusíme chápat pouze v doslovném významu, ale i v přeneseném. Nejenže se Olga už v jaru svého života nenachází, ale ani ho nikdy nemohla plně prožít. Období plné svobod, bezstarostnosti, lásky, prvních zklamání jí nebylo umožněno nikdy prožít. Až při osudového setkání s doktorem Kalinou se poprvé setkává se zamilovaností, a proto plně nedokáže porozumět vrtochům mužského citu. Symbolika ročního období je dále zdůrazňována na mnoha místech příběhu. Obě dívky pletou věneček z květů a nesou ho ke kříži, na němž visí loňský podzimní věnec. Obě doufají, že se v jejich životech něco změní, jaro však přijde pouze k jedné z nich. Pro Olgu je pozdě,

---

¹¹³ Marie Červinková-Riegrová, *Letní sen života a jiné povídky*, Praha: A. Neubert, 1919, s. 11.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 81.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 28.

představuje onen visící podzimní loňský věnec, přesto ji naděje neopouští: „*Podzim! To slovo znělo Olze tak cize, tak divně. Kdo bude myslit na podzim? Jaro máme, jaro!*“¹¹⁶

4.5. Charakteristika doktora Kaliny a profesora Ondřeje

Ondřej byl strýcem Lidušky a člověk zabývající se filozofickým rozměrem života. Právě mezi Ondřejem a Olgou je možné nalézt paralelu, oba se totiž moří otázkou podstaty svého bytí: „[...] *proč jsem já – já? Proč jsem živ a proč mám umřít? Kde je nějaký cíl života – nevidím cíle ...*“¹¹⁷ Oba mají pocit, že je jistě ještě jiný život, v němž je více opravdového štěstí, k němuž musí někdy dojít. Avšak každý z nich vidí jiné východisko ze své situace. Ondřej poznává vše rozumem, je skeptický a nevidí smysl života v předávání znalostí, i když je rovněž profesorem. Možnou eventualitu šťastného života vidí právě v Olze. „[...] *cítil jsem, že ve mně umlkal hlas, který mi vyčítavě našeptával: jest ještě jiná skutečnost, jiný život a jiné štěstí... A poznenáhla po dlouhých studiích a bojích duševních, vždy jasněji a pevněji vzráhalo se ve mně přesvědčení, že jediná pravá, nepochybná skutečnost jest náš vnitřní myšlenkový svět – že vyšším cílem života jest pohřžiti se do tohoto světa, a pokud možno učiniti sebe nezávislým od dojmů světa zevnějšího.*“¹¹⁸ Olga spatřuje svůj cíl v učení, předávání a v obětování se, poznává své okolí zvláště emocemi. Přesto je ochotna upnout své naděje k doktoru Kalinovi, což by znamenalo konec její pedagogické kariéry.

Doktor Kalina je pětaticetiletý svobodomyšlný muž, k lidem ne zcela důvěřivý. Vůči vyšší vrstvě je přímo skeptický, souzní naopak s chudými. Jeho postavení je pro celou vesnici navíc kompromitováno skrze postavu paní Žďárské, kterou léčil a do níž se prostřednictvím soucitu zamiloval, proto tuto chybu nehodlá znovu opakovat. Olga je pro něj dobrá přítelkyně a je mu blízká i svými názory a sečtělostí. „*Vy jste ta jediná, ve kterou zde věřím a ta jediná, o které vím, že na mne nepohlíží zrakem nedůvěry a předsudku, již bych se mohl se vším svěřiti. Kdybych jednou mohl sám s vámi mluvit, vyprávěl bych vám mnoho – snad celý svůj život.*“¹¹⁹ Uvědomuje si, že Olga je snem každého muže, může totiž nahradit matku – poklidí, uvaří, postará se o děti, vyslechne mužovy starosti. „[...] *jako bych si vzpomínal na své dětství, na svou matku, na vše dobré a milé, co jsem poznal v životě.*“¹²⁰ On ale netouží po matce, ani vzájemném porozumění, chce být spalován vášní mladé ženy. To vše pro něj představuje

---

¹¹⁶ Marie Červinková-Riegrová, *Letní sen života a jiné povídky*, Praha: A. Neubert, 1919, s. 37.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 114.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 115.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 129.

¹²⁰ Tamtéž, s. 146.

Liduška, Olga je příliš snadným terčem. „*Ne – ji není těžko poznat, ani to nestojí žádnou práci.*“¹²¹

Kalina, Ondřej, Olga a Liduška tvoří klasický čtyřúhelník, který se objevuje ve všech románech, v nichž figurují milenecké vztahy. Postava Kaliny představuje typ tajemného muže, revolucionáře, který nabourává klasické stereotypní vnímání, přesto se však v povídce není ochoten odpoutat od klasického nazírání na učitelku. Olga pro něj představuje chápající duši, která když porozumí jeho minulosti a neodsoudí ho, může ho přijmout i Liduška s panem radou. Ondřej je hodný, rozumný, sečtělý, ale zároveň muž, jenž je považován ženami za podivína. Olga k němu sice cítí náklonnost, ačkoli zde její pocity končí. Přesto je pro ni uklidňující vědomí zamilovanosti Ondřeje, neboť je to potvrzení, že jako učitelka má přeci jen nárok na lásku a může ji milovat i jiný muž – Kalina. Liduška je typ povrchní, nevyzrálé ženy, jejíž muž by měl být: „*Štíhlý, hubený, dlouhé světlé kučery, jiskrné oči, modré jako chrpa římský nos – zkrátka chlapík. A k tomu velkostatek.*“¹²² Olga je typ obětavé, věrné, milující ženy, avšak pro svou přílišnou obětavost není pro muže typu Kaliny přitažlivá. Každý článek tohoto čtyřúhelníku tak podléhá svým touhám a předsudkům, z nichž není schopen vybočit. Štěstí tak nalézají pouze ti, kteří se neohlíží na druhé.

4.6. Přijímání učitelky společnosti

Autorka v podobě slov pana rady, otce Lidušky, představuje vžitý názor celé společnosti na učitelský stav žen: „*Ale přiznám se vám – myslil jsem si: přijde učitelka z města – nu, mívá to všelijaké vrtochy, pretense, člověk se musí ženovat. Ale je to co je pravda, slušné děvče! Žádnému nepřekáží, ve všem zachovává míru, vždycky stejně vlídná, může se s ní o všem promluvit – a není ošklivá.*“¹²³ Z těchto slov lze vyčíst, jak hluboko ve společenském žebříčku stojí učitelky. Vždyť rada jí přisuzuje různé vrtochy, povrchní touhy, proměnlivé nálady, a když se všechny tyto negativní vlastnosti netýkají jeho svěřenkyně, je vše v naprostém pořádku. Ba co víc, Olga není vůbec ošklivá, jak se na učitelku běžně „sluší a patří“.

Teta Olgy má také negativní pohled na učitelky, ovšem ne ve smyslu stereotypního vnímání. Svou neteř by mnohem raději viděla v manželství, jelikož učitelství je pro dívku velmi náročné a usouzí se „*[...] u těch knih a utahá se s cizími dětmi. Nic po tom!*“¹²⁴ V postavě tety autorka prezentuje názor, že život ženy-učitelky v těchto podmínkách je naprosto nevyhovující

---

¹²¹ Marie Červinková-Riegrová, *Letní sen života a jiné povídky*, Praha: A. Neubert, 1919, s. 146.

¹²² Tamtéž, s. 83.

¹²³ Tamtéž, s. 44.

¹²⁴ Tamtéž, s. 45.

bídou: „*Není to štěstí, není to pravý, přirozený život ženy.*“¹²⁵ Snaží se svou neteř přemluvit k odchodu od učitelství a k tradičnímu poslání ženy jako manželky, proto pomýšlí na možné vdavky Olgy za místního doubkovského „medvěda“. Pan rada za onoho medvěda označuje svého bratra Ondřeje. V manželství totiž podle jejího názoru nejde jen o drásavý cit, ale zejména o přátelství mezi dvěma lidmi.

I doktor Kalina se stejně jako profesor Ondřej staví k jejímu povolání skepticky. Chápe její život jako „*Polykat prach školních lavic, vychovávat děti, které na ni zapomenou, nepoznat nikdy úsměvu vlastního dítěte, neprocítit, neprožít nic z toho, co život ženy ozařuje štěstím!*“¹²⁶ Přál by si získat její úsměv, učinit ji šťastnou, ovšem onen cit není láska, ale soucit s jejím osudem. „*A chci se nyní snad podruhé ze soucitu zamilovat?*“¹²⁷ Kalina u Olgy postrádá veškerou ženskost, čímž potvrzuje zažitě stereotypní vnímání ženy jako jakési „neženy“. „*Nosí ještě svou pedagogickou šněrovačku. Ta by se jí musela povolit, aby se z ní stala pravá žena.*“¹²⁸ Zároveň k ní cítí i sympatie právě pro zvolené povolání, neboť tuší, že toho mnoho pro svou profesi ztratila.

I Liduška se o Olze vyjadřuje jako o ženě, které jsou určité taje života uzavřeny. „*Bláznovství tance! Tak se vznášet a letět – to je rozkoš, rozkoš! Olze to odpouštím – mluví jako slepý o barvách, ...*“¹²⁹ Liduška hovoří pouze o tanci, nýbrž jakožto učitelka ztrácí mnohem více.

4.7. Nahlížení Olgy na sebe samu

4.7. 1. Motivace zvolení dráhy učitelky

K učitelství se Olga dostala skrze svou neutěšenou ekonomickou situaci. Po smrti otce se stejně jako Anna u Růženy Jesenské musí začít Olga starat o sebe i svou matku sama. Když se konečně přes veškerou dřinu dostává na podučitelské místo, matka onemocní. „*A nyní je mi už šestadvacet let. Už je pozdě.*“¹³⁰ Přemítá, co všechno kvůli svému postavení ztratila: „*Pozdě na co? Pozdě žít, milovat, dýchat. Pozdě ... a na co? - Na štěstí, na lásku.*“¹³¹ Olga se po této představě ulekne, neboť na lásku přece nikdy nepomýšlela, ovšem stejně jako u Jesenské, i Olga si pouze nalhává svůj údajný nezájem o tento cit.

---

¹²⁵ Marie Červinková-Riegrová, *Letní sen života a jiné povídky*, Praha: A. Neubert, 1919, s. 290.

¹²⁶ Tamtéž, s. 145.

¹²⁷ Tamtéž, s. 147.

¹²⁸ Tamtéž, s. 147

¹²⁹ Tamtéž, s. 97.

¹³⁰ Tamtéž, s. 22.

¹³¹ Tamtéž, s. 22.

4.7. 2. Vnímání učitelky sebe sama

„*Neuvěřitelný stesk zachvěl její myslí – touha po něčem novém, neznámém a velkém, touha rozepnout křídla – a letět ... vše vidět – poznat – žít –*“¹³² Stejné pocity mají všechny literární učitelky. Zpočátku cítí hrdost ze svého postavení, avšak zakrytý stesk se vynořuje čím dál tím více, zvláště po smrti blízké osoby. U Vikové-Kunětické se nejistota rodí ztrátou matky, u Jesenské nejprve prarodičů, poté bratra a otce. Olga rovněž po ztrátě své matky začíná pociťovat osamocení a touhu po naplnění, ptá se sebe sama: „*Život ... můj Bože, co je to život?*“¹³³

Olga cítí samotu, i když o ní nemluví nahlas. „*Ba, mne nikdo na tom světě neměl rád. – Nikdo, jen ona – má maminka!*“¹³⁴ Další pochyby přichází při roztržce s Liduškou. Začíná vnímat svůj život jako neúplný, jehož součástí byla jen tvrdá dřina a bolest. A to jediné, co jí zbývá, láska ke Kalinovi, jí chce Liduška také vzít. Jedině mateřský cit je pravý a neklame. Nyní ale Olga nemá ani matku, lásku Kaliny, ani vřelý pocit k Lidušce. „*Každý mi hodí nějaký ten odpadek své lásky, který mu zbyl po tom, co již dal jiným.*“¹³⁵ Po tomto těžkém zklamání si uvědomuje svůj neplnohodnotný předcházející život plný školy, práce, povinností. Znenáhla cítí proměnu uvnitř sebe, poznala lásku, touhu po manželství a jiném druhu života, už nemůže být nikdy tou dívkou bez jakýchkoliv tužeb. Z kratičkého babího léta svého života přešla opět do podzimu, přesto jí zůstává naděje, a to v podobě „adoptované dcery“ Aničky a pana Ondřeje.

4.7. 3. Samotné povolání

I Olga si dodělávala zkoušku, aby mohla vyučovat na měšťanských školách stejně jako Anna u R. Jesenské. Prázdniny tráví v Doubkově, přesto ani o prázdninách nezahálí a věnuje se výuce Aničky, která byla osvobozena od školní docházky, aby se mohla starat o svou nevidomou matku. Při jedné takové vyučovací hodině dojde k názorovému střetu mezi Olgou a profesorem Ondřejem o tématu školství.

„*Je to tak – myšlenka ... Nu, řeknu vám to: Nechtěl jsem přezvykovat.*‘

„Přezvykovat?‘

„Přezvykovat stále stejné myšlenky a nechat je přezvykovat od jiných.‘

[...]

---

¹³² Marie Červinková-Riegrová, *Letní sen života a jiné povídky*, Praha: A. Neubert, 1919, s. 13.

¹³³ Tamtéž, s. 13.

¹³⁴ Tamtéž, s. 239.

¹³⁵ Tamtéž, s. 239.

*„Ale to je nesmyslný nápad! Vyučovat mládež, otvírat jí myšlenkový svět, působit ... vy řeknete přezvykovat – ‘
 ‚Působit? To je všechno klam – všechno jen na povrchu. ‘
 ‚Záleží pouze na vás, abyste nezůstal na povrchu. ‘
 ‚Nevěřím tomu! Každý zůstane jen na povrchu ... A což, mám jim podle učebního plánu vykládat, kolik čtverečních mil má Mezopotamie? – Ech! Nechme toho! ‘
 ‚A nezasteskne se vám po práci? ‘
 ‚Což pak nemám dost na práci? – Může být někdy člověk hotov – ? ‘
 ‚Hotov? S čím? ‘
 ‚S životem – s poznáním? ‘
 ‚Je poznání cílem života? ‘
 ‚A je něco vyššího než poznání – než hledání pravdy? ‘
 ‚Poznání! Bezplodné poznání! To není nic – nic, povídám vám! Jaká to myšlenka! Ani nevím, co vám má říci ... ‘ [...]“¹³⁶*

Ondřej vysvětluje své zanechání vyučování, poněvadž výuka je pro něj pouhým „přezvykováním“. Smysl života spatřuje v neustálém poznávání svého okolí, ale i vnitřního života. Pro Olgu je tato myšlenka nepředstavitelná, vždyť výuka je to jediné, co jí v životě zůstalo, k čemu jí bylo dáno právo. „Přezvykováním“ tak znehodnocuje její celoživotní úsilí a její chápání podstaty života. Prostředníkem sporu je nakonec i doktor Kalina, který je přesvědčený, že luxus smyslu života v poznávání si může dovolit jen zajištěný člověk, jímž Ondřej samozřejmě je. Olga by si tento přepych dovolit nemohla. Ondřej přesto v závěru povídky přiručí pravdu na stranu Olgy, neboť ho svým nesobeckým chováním přesvědčila o důležitosti výuky i odpuštění.

4.7.4. Celibát

Červinková-Riegrová o celibátu nikdy naplno nehovoří, avšak je možné nalézt několik málo odkazů. Žití bez lásky milovaného muže přirovnává k poušti. „*Což jsem až dosud byla živa? Ano, my ženy jí potřebujeme, abychom byly živý – sluneční záři ve zraku lásky.*“¹³⁷

Další jemnou nuancí kritiky celibátu je v uvědomění si své lásky ke Kalinovi. „*Miluji ho! – Opakovala si. Ale on?! Může on mne milovat? Liduše se zdálo, že nemluvil vlastně*

¹³⁶ Marie Červinková-Riegrová, *Letní sen života a jiné povídky*, Praha: A. Neubert, 1919, s. 65–66.

¹³⁷ Tamtéž, s. 141.

s nikým – když mluvit jenom – „jenom se mnou!“¹³⁸ Červinková-Riegrová klade důraz na chápání učitelky. Je považována v podstatě za nikoho. Na plesu mluvil Kalina „jen“ s Olgou a ta nemusí být brána jako hrozba, je to přeci učitelka žijící v celibátu. Liduška navíc Olgu nevnímá jako sobě rovnou, považuje ji za dámu v letech, která již nemá nárok na lásku muže ani z hlediska svého „šestadvacetiletého stáří“.

4.7. 5. Náhled na mateřství a manželství

Manželství Olga chápe jako důležitou instituci, přesto pro ni manželská životní dráha není určena. Důležitým momentem v nazírání na lásku muže je ples. „*To je tedy ples – radost tanečních zábav, o níž jsem tak mnoho slychala! myslila si v duchu. Co asi cítí ti, kteří zde se vznášejí kolem mne? Jsou opravdu tak šťastni? Anebo je to všechno jen nesmysl a klam, a já nemám čeho litovati, že jsem nikdy netančila? Ano, jistě je to nesmysl. Ale při tom cítila, že se jí v mysli vzrývá podivný stesk a lítost, že tu stojí tak sama.*“¹³⁹ Při přihlížení okolního veselí si Olga uvědomuje svou touhu být součástí okolního radostného způsobu života. Přesto je pro ni prostředí plesu cizí, navíc si proti tančícím mladým dívkám připadala staře. Naráží i na další stinné stránky – společenské konvence.

„*Dovolíte mi, abych si směl sednout vedle vás?*“

„*To je zbytečná otázka.*“

„*Není zbytečná.*“

„*Tedy společenská fráze.*“

„*Mýlíte se! Ptám se do opravdy. Vy neznáte Karlovice, a nevíte, že vám mohu tím způsobit mnohou nepříjemnost.*“

„*Ó vy myslíte k vůli nim – k vůli těm lidem zde?!...*“

„*Budeme-li spolu pět minut hovořit, budou zítra pomlouvati – mne i vás.*“¹⁴⁰

Olga se nestará o zášť a pomluvy lidí, naopak pocítuje hrdost na rozhovor s doktorem Kalinou. Na plesu však nikomu onen rozhovor mezi doktorem a učitelkou neunikl. Červinková-Riegrová zde satiricky kritizuje maloměšťácké postoje. K navýšení klevet přispěje nechtěně i sama Olga, když se o doktorovi vyjádří jako o starém známém, z čehož paní hejtmanová usoudila „*[...] přede mnou to povídala. Již šest nebo sedm let mají známost.*“¹⁴¹ Paní hejtmanová jde

¹³⁸ Marie Červinková-Riegrová, *Letní sen života a jiné povídky*, Praha: A. Neubert, 1919, s. 109.

¹³⁹ Tamtéž, s. 91.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 91–92.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 101.

dokonce ještě dál, vymyslí si i důvod, proč si zatím Olgu doktor nevezl – jde přeci jen o chudou učitelku.

K mateřství se Červinková-Riegrová vyjadřuje prostřednictvím vztahu Olgy a Aničky, poukazuje tak na dva problémy. Předně upozorňuje na mateřské pudry učitelky, dále tematizuje bídu nejhudších a život dětí bez vzdělání. Popisuje jejich obydlí slovy: „*Čtyři holé stěny, malé okénko s jednou rozbitou a hadry ucpanou tabulkou, podlaha z upěchované hlíny, v rohu plotna trochu pobořená, nad ní na zděném přístavku dva hrněčky, jedna miska a jedna plechová lžice – postel slamou vystlaná, u ní malý stolek a jedna vetchá židle – vše to přehlédla Olga jedním mžikem.*¹⁴² Matka Aničky zůstala na světě sama, přišla o manžela, děti i zrak kvůli náročné práci. Červinková-Riegrová kritizuje systém, který ubohou ženu vytrhl z domova severních Čech a odsunul ji na jih, odkud pocházela matka jejího manžela. Stejně jako systém vytrhává obyčejné lidi ze svých kořenů, ničí i osudy mnoha žen-učitelek. „*[...] byla tak rozhorlena na ty podivné zákony, které tak nepřírozeně a nepravdělivě upravují poměry chudiny, [...]*“¹⁴³

Po smrti matky Aničky tak Olga přebírá zodpovědnost za sirotka, tím vyjadřuje podporu chudým, ale získává i mateřství, jež by jí jinak zákon neumožnil. „*[...] proud tiché, vroucí, hřející lásky [...]*“¹⁴⁴ Tak se smrtí oné žebračky umírá v Olze i neopětovaná láska ke Kalinovi, ale rodí se nový, ještě mocnější cit, a to mateřská láska k Aničce. Červinková-Riegrová v jednom svém článku v Časopisu učitelek oceňuje právě ženy, které nikdo nemiluje, ale ony si uchovaly milující srdce „*[...] vzdor tomu, že samy od jiných málo lásky v život poznaly!*“¹⁴⁵

4.8. Shrnutí

Letní sen života je snem Olgy toužící po lásce muže. Ovšem její touha nebyla naplněná a její láska byla opravdu jen pouhým prázdninovým přeludem, který měl brzy skončit. „*[...] šepot přírody, hovořící ze spaní, ze krásného snu tiché letní noci.*“ Olga se k tomuto snu tiché letní noci upnula jako k víře v Boha, ale přišel tvrdý náraz. „*Ji – ne mne. Všecko to nebylo pravda. Ji – ó, můj Bože! – ji, ne mne!*“¹⁴⁶ Hlavní hrdinka tak prošla svou iniciací a odchází zpět na své učitelské pražské místo.¹⁴⁷

Červinková-Riegrová kritizuje celou společnost, která na učitelky pohlíží ryze stereotypně a nebere je za sobě rovné. Všichni využívají svých práv k těmto ženám, ale nikdo

---

¹⁴² Marie Červinková-Riegrová, *Letní sen života a jiné povídky*, Praha: A. Neubert, 1919, s. 50.

¹⁴³ Tamtéž, s. 59.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 253.

¹⁴⁵ Marie Červinková-Riegrová, *O povolání ženy k učitelství*, In: Časopis učitelek, 1885, roč. II., č. 1, s. 5.

¹⁴⁶ Marie Červinková-Riegrová, *Letní sen života a jiné povídky*, Praha: A. Neubert, 1919, s. 237.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 211.

jim nedokáže stejnou měrou oplatit. Doktor Kalina těží z Olžina přátelství, na oplátku nenabízí nic. Olga sice nedojde naplnění v manželství ani v těhotenství, přesto si udržuje touhu žít a neztrácuje svůj učitelský úděl. Jako ženě jí navíc Červinková-Riegrová umožní naplnit mateřství, čímž se přibližuje osudu v románu Medřická od Boženy Vikové-Kunětické, avšak v této povídce není situace vyhrocena do extrému svobodné matky. Učitelka přisvojující si sirotka je pro společnost sice podivuhodným úkazem, avšak stále akceptovatelným.

Autorka si bere na paškál nejen učitelský stav žen, ale i samotnou instituci manželství, která je v mnohých ohledech stejně tragická jako život učitelky. Dokazuje to na příkladu paní Žďárské, která se provdala za majetku chtivého muže, pro něhož ona sama jako osoba nic neznamenala. V příběhu je tak mnoho postav, jež nedošly naplnění svých tužeb. Ať už se jedná o samotnou Olgu, profesora Ondřeje či paní Žďárskou, k níž pocítil Kalina soucit zaobalený do roušky lásky. Přesto přese všechno Olga odchází z Doubkova s hlavou vztyčenou a s vírou v budoucnost, i když se zlomeným srdcem. Povídka tak končí v duchu idealismu, neboť Červinková-Riegrová věří, že „[...] pro ty ženy, kteréž se neprovdají a o vlastní děti pečovati nemohou, nemůže býti úkolu krásnějšího nad péči o děti jiných [...].“¹⁴⁸

5. Božena Viková-Kunětická: Medřická

5.1. Recepce díla Boženy Vikové-Kunětické

Božena Viková-Kunětická se ve svých dílech zabývá obecně ženskou problematikou, zvláště uplatněním ženy ve společnosti. Je tudíž zřejmé, že nemohla opomenout roli učitelky. Nejuceleněji se tomuto společenskému jevu věnuje v románu Medřická, který bude následně rozebrán. V dalších literárních žánrech se roli učitelky věnuje jen okrajově. V jedné ze svých črt Návštěva v jiné vsi klade důraz na krátký popis smutného života učitelky. „*Měla tenkrátě třináct zlatých měsíčního služného a vedlejších příjmův ani krejcaru, jen trochu hub, jahod červených i černých a pak velikých brusinek, jež jí děti časem nosívaly, jsouce samy o své vůli proniknuty touhou, něčím se jí zavděčiti. [...] tenkrátě pociťovala jsem někdy touhu zulíbat tu dobrou slečnu, abych jí dala na jevo, že cítím její strádání a její těžký život. Avšak i ona, od lež jsouc mezi těmi lidmi nesdílnými a pracovitými, byla v sebe uzavřena, nestěžovala si na nic a o svoje vedlejší příjmy, totiž ty nanošené houby, jahody a maliny, se dělila se mnou [...].“*

---

¹⁴⁸ Marie Červinková-Riegrová, *O povolání ženy k učitelství*, In: Časopis učitelek, 1885, roč. II., č. 1, s. 6.

Z této stručné charakteristiky vidíme typický život učitelek žijících na venkově a jejich hluboké strádání fyzické i emocionální.

Větší prostor je dán učitelkám v divadelní hře *V bludišti*. Mladá a obětavá učitelka Teréza původně vyučovala na vesnici, přesouvá se ale do pražské školy, neboť chce být na blízku své matce. Přestěhuje se proto do domu své sestry s manželem. Teréza, ačkoli mezi ní a sestřiným manželem klíčí pouto lásky, dává přednost své sestře před osobním štěstím a snaží se jejich vztah zachránit. I zde se Viková-Kunětická věnuje instituci manželství, která nemusí být pro ženu i muže vždy šťastná. Také poukazuje na celibátem potlačovanou touhu učitelky po muži, jež ji ale může stát veškerou její nezávislost. „*Jeden krok a jsem v záhubě, jsem v prohlubni, ve které ztratím všechno, co mě činí tak bohatou a tak neodvislou!*“¹⁴⁹ Tím staví autorka do kontrastu smutný osud ženy-manželky i ženy-učitelky.

5. 2. Obecná charakteristika

„*Ačkoliv se mladá učitelka dlouho rozpakovala, přece nezbylo jí než najmouti ten studený, rozviklaný pokojík v podkroví, poněvadž v celé vsi, roztahané a chudobné, nebylo bytu lepšího.*“¹⁵⁰ Těmito slovy začíná román Boženy Vikové-Kunětické, vydaný poprvé roku 1897, a již svou první větou naznačuje ladění celého příběhu. Život mladé učitelky nebude již zpočátku nikterak protknut radostnými chvílemi už kvůli přítomnosti smutného pokojíku, ale i celá vesnice s ní nebude mít slitování.

Příběh je vyprávěn v *er-formě*, přičemž vypravěč stojí mimo děj, vystupuje pouze jako jakýsi hlas a zcela se ztotožňuje s hlavní postavou Elišky Medřické. Vypráví tudíž věcně, občas ironicky kvůli ostřejší kritice soudobé společnosti. Celý příběh je jistou obžalobou oné společnosti, která svými zákony, konvencemi, předsudky a strachem z jakéhokoliv vybočení ničí život samostatných žen. Zároveň se jedná o iniciační cestu Medřické, která se přes nepřiznání zákonů rozhodne naplnit své poslání – mateřství.

5. 3. Charakteristika Elišky Medřické

Mladá třiadvacetiletá učitelka Eliška Medřická, podle níž je pojmenován román, se dostává na místo podučitelky v jedné malé vesnici Pulenec. Najímá si zde malý pokoj na půdě, ke kterému vedou rozvrzané schody, přesto pro ni tento prostor symbolizuje osvobozující

---

¹⁴⁹ Božena Viková-Kunětická, *V bludišti*, Praha: F. Šimáček, 1890, s. 49.

¹⁵⁰ Božena Viková-Kunětická, *Medřická*, Praha: Česká grafická unie, 1920, s. 7.

ostrov uprostřed konvencemi svázané vesnice. A stejně jako ony rozvrzané schody bude muset Medřická napínat všechny své síly, aby si svůj ostrov samostatnosti ubránila.

Eliška je pravou emancipovanou ženou, již život ve společnosti ubíjí, jelikož jí dává mnoho povinností ze statutu učitelky, ale jen málo práv. Přestože její životní podmínky ztěžuje navíc i celibát, snaží se nepodrobit stereotypům a předsudkům společnosti a za každou cenu zůstat samostatnou jednotkou, jakou jsou i muži. Společnost na ni proto samozřejmě nahlíží negativně. Její odvahu, nebojácnost a setrvávání v ideálech chápe okolí jako povrchní pohnutky. Pulenec je však sám o sobě pouze povrchní nápodobou vesnice. Jako se z pulce jednou stane žába, tak se možná jednoho dne i z Pulence stane ves, jež bude plná lidí, kteří dokáží alespoň o kousek dál vykročit ze svých zajetých kolejí. Zatím je však bez života, pohybu, tmavá, konvenční, do níž vede pouze jedna zasněžená cesta. Každodenně jednotvárný život vytrhává pouze zvuk zvonu ráno a večer, jako by se ráno hlas zvonu ptal: „*Žijete tam? Vstali jste zdraví?*“¹⁵¹ Vesnice křivě odpovídá: „*Ano, zdraví, ano zdraví.*“¹⁵² Tak si mezi sebou Eliška a vesnice vzájemně nikdy nedokáží porozumět. Její křestní jméno také používá málokdo kromě Bohuše Daška, pro ostatní je pouze Medřická. Tímto oslovením je tak opět vyjádřena odcizenost mezi společností a Eliškou. Zároveň můžeme z onoho druhu oslovení vyčíst i samotnou povahu hlavní hrdinky. Křestní jméno Eliška představuje ženskou jemnou stránku, avšak tvrdé odhodlání stát sama proti celé společnosti je vyjádřeno příjmením Medřická.

5. 4. Bohuš Dašek a rodina Daškova

Daškovi, u nichž má Eliška Medřická pronajatý pokoj, mají pět dětí. Nejstarší Jan je ženatý muž, bydlí vedle domu svého otce, avšak vztahy s rodiči má vlažné, přesto je mezi nimi podivuhodná vzájemná pospolitost, jíž Medřická zpočátku plně nerozumí. Dalšími členy domácnosti jsou dcery Apolena, Marie a nejmladší Pepa.

Druhou důležitou postavou románu i celé rodiny je Bohuš Dašek, druhorozený syn. Bohuš je sedmadvacetiletý doktor filozofie, který čeká na místo profesora na pražském gymnáziu. S Daškem se Medřická setkává v momentě, kdy ve vesnici nastává jaro a tím rozkvetne jaro i v samotné Medřické. Popisuje ho slovy: „*Byl to mladý muž v elegantních šatech, v rukavičkách, a jeho náprsenka byla bělejší než ten sníh kolem. [...] Měl neobyčejně milé, trochu zádušivé oko, přísné rty a temně rusý vous, sestřižený do francouzské špičky.*“¹⁵³

---

¹⁵¹ Božena Viková-Kunětická, *Medřická*, Praha: Česká grafická unie, 1920, s. 21.

¹⁵² Tamtéž, s. 21.

¹⁵³ Tamtéž, s. 53.

V Medřické se najednou něco změní, i když ví o zákonem odebraném právu na lásku, přesto u ní onen cit počíná růst.

Daška a Medřickou spojuje pocit osamění a odcizení od Pulence. V románu tak nalézáme mnoho prvků existencialismu, přičemž obraz psychiky daných jedinců symbolizuje krizi člověka v moderním světě, jak píše Vladimír Papoušek. Jedná se tedy o existenciální krizi hlavních hrdinů, i když tento pojem nebyl v dané době používán, přesto byl v myšlenkách autorů již zakódován.¹⁵⁴ Dašek se cítí Pulenci vzdálen, neboť již uvykl jinému životu, nepatří sem. Stejně to cítí i Medřická, i když ona jiný život nepoznala, v myslí jí setrvává pouze myšlenka emancipované společnosti. Jeho příchod pro ni představuje, že „[...] *aspoň na čas nabude její život jiné tvárnosti.*“¹⁵⁵ Dašek jí symbolizuje někoho, kdo přichází z civilizace, má na okolní problémy jiné názory než obyvatelé vesnice, proto si také tolik rozumí. Hledá u něj pochopení, kterého se jí nedostává od nikoho jiného – od Rábkových, Daškových, celé vesnice a společnosti, dokonce i vlastní matky. Věří nebo alespoň chce věřit v Bohušův objektivní náhled bez předsudků, přesto u něj nalézá oba pocity – radost i zklamání.

Dašek si od společnosti odnáší ovšem také mnoho šrámů. Citelný otřes prožil smrtí svého žáka, jenž zemřel na souchotiny. Počal nedůvěřovat v život ještě více než samotná Medřická. Právě díky či kvůli tomuto setkání se smrtí si uvědomil, že není třeba se příliš radovat, příliš smutnit, ale žít život, dokud nepřijde smrt. Přestože hlásá marnost života a nechce brát ohledy na ostatní, když přijde na lámání chleba, chodí k Medřické tajně, přičemž vinu svádí na svůj ohled vůči Elišce. Sám sobě nakonec ale přiznává, že „[...] *tato obava vzniká z neurčité úzkosti ne o Medřickou, ale o jeho vlastní klidný poměr k jeho rodičům a sestřám.*“¹⁵⁶ Tak Dašek reprezentuje v podstatě pozdější myšlenky Jeana-Paula Sartra, který hovoří o absolutní svobodě volit si své projekty a dávat smysl konkrétním situacím. S tím je ale spojena také úzkost z vlastní odpovědnosti, která vede v některých případech k fenoménu neupřímnosti. Neupřímnost vysvětluje Jana Novozámská jako nevědomou lež, tedy jiný smysl slov a gest, než jim mínila daná osoba ve skutečnosti dát.¹⁵⁷ U Daška se tedy jedná o nevědomé popření strachu o sebe samého než o Medřickou. Zároveň pociťuje stejně jako Sartre svou svobodu, úzkost z odpovědnosti, ale souběžně s tím si je vědom své neschopnosti užívat práva svobody.

---

¹⁵⁴ Vladimír Papoušek, *Existencialisté. Existenciální fenomény v české próze dvacátého století*, Praha: Torst, 2004, s. 190–191.

¹⁵⁵ Božena Víková-Kunětická, *Medřická*, Praha: Česká grafická unie, 1920, s. 63.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 170.

¹⁵⁷ Jana Novozámská, *Existoval existencialismus? Výzva a ztroskotání J.-P. Sartra*, Praha: Filosofía, 1998, s. 97–101.

Rodina Daškova mezi sebou měla velice zvláštní vztah. Jan se nesnesl s rodiči, Bohuš si s nimi vinou vzdělání a životních zkušeností nerozuměl. Přesto se všichni vzájemně respektovali v pracovní oblasti, neboť práce jim pomáhala přežít. Starý Dašek byl tudíž respektován jako jakýsi velitel celého statku, všichni ho poslouchali. „*Oni byli silni pouze v práci, ve snaze po prospěchu společném, který byl prospěchem i jednotlivce, [...]*“¹⁵⁸ Když se tedy Daškovi dozvěděli o nočních návštěvách Bohuše u Medřické, Medřická se stala určitým článkem jejich rodinného řetězce. Mohli ji nadále nenávidět, ale nemohli ji z tohoto koloběhu vyčlenit, již patřila k nim. Toto začala pociťovat i Medřická, proto se o všechny členy více zajímala a toužila se s nimi sblížit. Uvědomovala si, že těmto lidem žijícím pouze prací nemá vlastně sama o sobě co nabídnout. Však o ní také Jan prohlásil: „*Kvůli tomu studoval universitu a okradl nás všechny. To stálo za to! Učitelka! Fuj – darmo se zlobit.*“¹⁵⁹ Nedokázala však odolat této touze, která ji k Bohušovi vábila, už kvůli neochotě znovu prožívat stereotypní dny plné samoty. Přesto se k jeho rodině nedokázala zcela přiblížit, neboť „*Ne ty sama svou bytostí, ale svým způsobem pojmání života budeš jim cizí.*“¹⁶⁰

Avšak přes jistou ochotu Daškových přijmout Medřickou do svého rodinného kruhu se stal Bohuš Dašek nakonec vyznavačem jediné jistoty, a tou je smrt. Na Medřické miloval zejména její samostatnost, emancipaci, názory, jiné smýšlení. Když se začala proměňovat směrem od své hrdosti k touze sounáležitosti, změnil se i jeho vztah k ní. Sám nikdy nepomýšlel na to, že by si Medřickou vzal. Kdyby ho Eliška o sňatek požádala, pravděpodobně by svou povinnost splnil, poněvadž se několikrát tázal, zda od něj Medřická čehokoliv žádá. Cítil své závazky, které by po něm byly žádány ze strany rodiny, vesnice, společnosti. Sám ale nebyl schopen učinit první krok, jelikož předpokládal díky její emancipaci nezájem po této záchraně. Jeho smysl pro povinnost opět dokládá, i přes jeho odlišné nekonvenční smýšlení, neschopnost se zcela od zažitých zákonitostí oprostít.

Medřická ho však o nic nepožádala, pokračoval tedy ve svém přemítání nad marností světa. Přirovnával svůj život k životu mouchy, jež si jen tak žije, jí, spí, lpí na svém životě, ale co je její účel? Na tuto otázku se snažil Dašek nalézt bezvýsledně odpověď. Cítil se stejně bezcenný jako ona moucha. Dokonce i Medřická mu po odchodu z Pulence začala ve vzpomínkách blednout. Tyto jeho myšlenky na veškerou marnost světa mu vyvolaly pravděpodobně prožitky smrti blízkého a mladého člověka, který měl život teprve před sebou. Vinna je ale jistě i sama společnost, jež svazuje veškeré osoby v různé zákony, často nesmyslné.

---

¹⁵⁸ Božena Viková-Kunětická, *Medřická*, Praha: Česká grafická unie, 1920, s. 181.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 176.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 203.

Podle Vladimíra Papouška jsou Hostovský, Čep a Havlíček prvními proroky existenciálního smýšlení,¹⁶¹ avšak tyto tendence se objevují už u Víkové-Kunětické, neboť poukazuje na odsouzení obyčejných lidí žít v oněch zákonech a předsudcích. Konkrétně se jedná o život ženy-učitelky a mladého muže zasaženého smrtí. Samotný Dašek by se dal připodobnit k hrdinům Egona Hostovského, neboť postavy Hostovského jsou konfrontovány s proměňující se společností a pociťují rozpor mezi svým sebeprožíváním a vnímáním jejich existence okolím.¹⁶² Dašek nebyl schopen tyto nesnáze společenského labyrintu překonat a jediné východisko našel ve své smrti: „[...] a já v podobné filosofii ztratil jsem chuť k životu. Pomysli pak, čím je člověk, co znamená jeho namáhání, jeho odříkání, jeho celý zákoník, kterým sám sebe spoutal!“¹⁶³ Medřická, přestože se také cítí sama uprostřed davu cizinců, stojí morálně výše než Dašek. Dokázala sebrat síly, a právě díky svému těhotenství nadále bojovat proti celému světu.

5. 5. Přijímání učitelky společnosti

Ženě sice bylo dovoleno se vzdělávat na učitelském ústavu, na druhou stranu je však na samostatně výdělečnou ženu nahlíženo ostřejšími měřítky. Z dopisu matky Elišce vidíme matčin pohled na Eliščinu situaci: „[...] konečně zaopatřena a že se můžeš samostatně živiti. Pomysli, z jakých smutných poměrů jsi tím vybědla a jak Kláře je zase pomoheno, že mohu býti u ní a pomáhati jí v domácnosti, když teď není s to, aby měla služku, protože příjmy nikam nestačí.“ Dále dodává, „[...] Ty, i kdybys nikdy více neměla, než nyní máš, nemusíš si pranic odříci a jsi na celý život zajištěna.“¹⁶⁴ Eliška je tudíž vnímána jako samostatná žena, o níž už není třeba se více starat. Nutno je pomoci druhé dceři Kláře, jež se zachovala přesně podle dobového náhledu na účel žen, vdala se, muž se o ni stará a ona mu rodí děti. Je pravdou, že Eliška nemusí mít starosti o rodinu, avšak nechápe pocity své matky, v nichž považuje právě ji za tu šťastnou. Klidný spánek, jídlo a procházky přece ještě nezajišťují spokojený život. Po smrti matky Klára pociťuje tíhu ztráty i v materiálním zabezpečení své rodiny, Elišce vyčítá: „Tys šťastná! Jak jsi šťastná! Ale mně hlava div nepraskne starostmi –“¹⁶⁵ Naopak právě Eliška ztrácí smrtí matky nejvíce. Odchází jí poslední milovaný člověk, který za ní vždy stál, i když jí přeci jen možná cele neporozuměl. Klára stále má manžela a děti, Eliška zůstává sama.

---

¹⁶¹ Vladimír Papoušek, *Existencialisté. Existenciální fenomény v české próze dvacátého století*, Praha: Torst, 2004, s. 192.

¹⁶² Božena Víková-Kunětická, *Medřická*, Praha: Česká grafická unie, 1920, s. 192–200.

¹⁶³ Tamtéž, s. 222.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 9.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 136.

Ani u Daškových, u nichž byla v podnájmu se jí nedostává pochopení. Starý Dašek se jí jednou zeptal: „*A jak se vám zde líbí v horách? Dostala jste se trochu vysoko.*“¹⁶⁶ Tato otázka má vágní referenci. Může se vázat k oněm horám, ale také ke společenskému postavení Medřické. Dostala se trochu vysoko, tedy téměř na roveň mužům. Tuto myšlenku Dašek potvrzuje záhy, neboť vyjadřuje svůj názor nad tím, že „mladá slečinka“ nemá v sobě tolik píce, vědomostí a vytrvalosti jako pan řídící Rábek, tedy muž. Pro ni se hodí maximálně tak učit děti modlit nebo šít punčochy a vyprávět pohádky.

Stará Dašková zase na Medřickou pohlíží z hlediska náročnosti práce. Podle jejího uvážení nezná žádnou tvrdou práci. Medřická však cítí, že ji práce „[...] *namáhá a že bývá nesmírně zemdlena, [...]*“¹⁶⁷ Onen názorový střet se odehraje ještě několikrát, Dašková tak Medřické znovu vyčítá: „[...] *dát vás tak pracovat, milá slečno, dát vás pracovat, to by vám nestačil malinký hrneček!*“¹⁶⁸ Když se Medřická přesto vzpírá všem konvencím, starý Dašek jí její počínání nedokáže odpustit a praví, že učitelka by měla být „[...] *vzorem pořádku a počestnosti, a co dělá ona zatím?*“¹⁶⁹

5.5.1. Paní Rábková

Pochopení nepřichází nejen ze strany rodiny, nýbrž i z pohledu pana řídícího. Ten se měl stát určitým útočištěm pro Medřickou. Byl však málo sečtělý, domýšlivý, také spoutaný dobovými předsudky a náhledy na ženu. K učitelkám choval zášť, již se nesnažil ani zakrývat. I jeho manželka se na Medřickou dívala svrchu. Všechno na její osobě ji dráždilo: „[...] *dala-li si ostříhat vlasy proto, aby přiblížila se ještě více mužům i zevnějškem.*“¹⁷⁰ Medřickou však móda tolik nezajímala, protože se neměla pro koho strojit. Přesto její vzhled poutal okolí. Již profesorem na ústavě jí bylo vyčteno: „*Vy ani sama nevíte, jak si počínáte vyzývavě [...]* *Jako učitelka budete podrobena nejprísnějším pravidlům slušného chování, na to vás upozorňuji.*“¹⁷¹ Učitelka byla opravdu podrobena přísným společenským pravidlům. V knize *Nezbytná, osvobozující, pomlouvaná* je dokonce učitelka označována za pozitivní vzor společnosti, jímž se měla stát. Důraz byl kladen na její vzhled, jenž neměl být výstřední a pobuřující, nesměla

---

¹⁶⁶ Božena Viková-Kunětická, *Medřická*, Praha: Česká grafická unie, 1920, s. 38.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 43.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 74.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 248.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 19.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 66.

navštěvovat hostince, restaurace ani se stýkat s muži, čímž pro ni bylo těžké na rozdíl od muže začlenit se do společnosti.¹⁷²

Přestože paní Rábková shlíží na Elišku kriticky, její osud je v podstatě také tragický, i když o poznání méně než Medřické. Stejně jako Eliška i ona přijela do Pulence s manželem v zimě a nebylo pro ně lehké se sžítí se vsí, neboť přišli z města, plného zábavy, kultury, přítomnosti rodiny. Najednou se ocitli v samotě, ve studené, malé, zpátečnické vesničce. Paní Rábková si zvykla, avšak zatrpkla, stala se z ní despotická žena, která Medřickou toleruje jen pro ukrácení jinak šedých dnů. Přistupuje k ní jako „[...] dovolujeme žebráku, když venku dech u úst mrzne, aby se u kamen trochu ohřál.“¹⁷³ Navíc tím, že se z jejího muže stal pan řídící, který má na starost podučitelku, její společenské postavení bylo povýšeno.

Všichni tři v jednom výjimečném souznícím okamžiku vzpomínají na příjezd do Pulence. Medřická si posteskuje, že oni byli na smutek i radost dva, ona je na vše sama. Když je jí do breku, nikdo jí neutěší, stále v samotě. Opět je zde zobrazen silný motiv povinností a práv: „*A kde jest to mé právo, zaměnit svou samotou za společný život s bytostí, kterou bych milovala?*“¹⁷⁴ Po upřímné zpovědi Medřické, pocit vzájemnosti u těchto tří lidí vyprchá, neboť se Eliška snaží domoci místa, které jí podle společenského řádu nepřísluší. Řídící Rábek neutěší nešťastnou duši, naopak kárá: „*Nesmíte si stěžovat, sice jinak přijdu na myšlenku, že vám na vaše povolání síly nestačí. Vy všechny zdáte se býti přece tak rekovné, tak připravené, a nesmíte požadovat žádných zvláštních ohledů* –“¹⁷⁵ Medřická rozumí Rábkově nepochopení její situace. Přirovnává jejich vztah k sytému a hladovému, kteří si vzájemně nemohou porozumět, neboť jeden druhému nevěří sytost a hlad. Rábek je přesycen rodinou, láskou, dětmi, kdežto Medřická je po těchto hodnotách hladová.

V románu se tedy nesetkáváme s ryze negativním pohledem společnosti na učitelku. Rodinou Elišky je její postavení přijímáno veskrze kladně, neboť je tímto zaměstnáním trvale zabezpečena. Avšak okolím je učitelka jen trpce tolerována. Je jí vyčítána její hrdost, neochota se přizpůsobit konvenčnímu postavení pracující ženy a v neposlední řadě ubírání práce mužům.

5.5.2. Shrnutí

Všeobecně by se dalo dojít k závěru neporozumění a opovrhování vůči Medřické ze strany okolí. Postupem času i samotné děti, neboť ze svých domovů slyšely o ztraceném případu

---

¹⁷² Marie Bahenská, Libuše Heczková, Dana Musilová, *Nezbytná, osvobozující, pomlouváná: O ženské práci*, České Budějovice: Veduta, 2017, s. 200–203.

¹⁷³ Božena Viková-Kunětická, *Medřická*, Praha: Česká grafická unie, 1920, s. 86.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 89.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 89.

své slečny učitelky, svou učitelku nerespektují. Pravděpodobně by její situace byla jiná, pokud by se dokázala podřídít společenským konvencím. Jelikož ale žila podle svého přesvědčení, nikdo nechápal její nazírání na život. Přesto ji každý svým způsobem potřeboval. Pro řídícího Rábka byla zpestřením jeho všedních dnů v Pulenci a představovala nové myšlenky a informace, po nichž pan řídící prahl. Pro paní Rábkovou symbolizovala podřízenou jednotku. I když byla Eliška vzdělanější, mladší, samostatnější, ve společenském žebříčku stála paradoxně pod ní, jelikož byla neprovdaná žena. Pro Daškovi reprezentovala neschopnou mladou slečnu, jež se není schopna uživit poctivě, jak se sluší na její pohlaví. Všichni se nad ni povyšovali a neměli pro ni ani pochopení, ani omluvy. Byla pro ně zcela ztracenou bytostí, nemravnou, povyšující se a pomatenou v názorech. Snad jen Bohuš Dašek představoval jistou sounáležitost. Právě její nezávislost na ní miloval, přesto nebyl schopen se postavit celému světu, překonat svou vlastní bolest a postarat se o ženu, jež by ho mohla učinit šťastným.

5. 6. Nahlížení Elišky na sebe samu

5.6.1. Motivace zvolení dráhy učitelky

Medřická pocházela z dobře situované rodiny státního úředníka, v dětství se jí dostalo hojnosti a přívětivosti ze strany obou rodičů. Vše skončilo, když zemřel její otec a matka dostávala skromnou penzi. V okamžiku sňatku sestry Kláry šla Medřická do ústavu a začala jí doba námahy, učení a „[...] *kdy si přávala zemřít, jsouc obtížena úlohami a strachem před zkouškou.*“¹⁷⁶ Navíc pocítovala snahu ústavu vychovat z nich „[...] *loutek, jež se pohybují na drátkách nej přísnějších pravidel.*“¹⁷⁷ Medřická tedy nenastoupila na učitelský ústav ze svého vlastního přesvědčení učit, ale spíše kvůli zajištění sebe i své rodiny. U dcer z nemajetných rodin bylo studium na učitelských ústavech pro zajištění jejich existence zcela běžnou záležitostí.¹⁷⁸

Přestože se jí zdálo čtrnáctileté studium náročné, cítila se smysluplně, věřila v nadějnou budoucnost. Dalším důvodem studia bylo tudíž její silné emancipační cítění a učitelské povolání bylo jediné, které jí mohlo zajistit zdánlivě nezávislé postavení. O to horší pro ni bylo zjištění, že ji čeká „*Samota, samota, věčně trvající samota!*“¹⁷⁹

---

¹⁷⁶ Božena Viková-Kunětická, *Medřická*, Praha: Česká grafická unie, 1920, s. 28.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 65.

¹⁷⁸ Milena Lenderová, *K hříchu a k modlitbě*, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2016, s. 68.

¹⁷⁹ Božena Viková-Kunětická, *Medřická*, Praha: Česká grafická unie, 1920, s. 29.

5.6.2. Vnímání učitelky sebe sama

Eliška Medřická trpí zvláště samotou, odcizeností vesnice a nepřítomností své matky, k níž má pevné citové pouto. Na druhou stranu „*Ve své samostatnosti osvojila si rychle energii a sebedůvěru, neboť samostatné její postavení bylo pro ni jakýmsi ideálním povznesením na roveň muži, a svou emancipaci posuzovala s důvěrou, jež jí zjevovala všechny její povinnosti i všechna její práva způsobem povzbuzujícím i povznášejícím.*“¹⁸⁰ Cítila tak radost ze svého postavení i opakovanou osamocenost a svíravý pocit nuceného setrvání ve svém pokoji, jediném útočišti.

Opět se zde objevuje silný motiv práv a povinností. Medřická neustále pociťuje tíhu svých povinností, které má stejné jako muž, ale jakožto žena pozbývá mnohých práv, jež ale muži přísluší. Mezi upřená práva patří láska, manželství, dítě, ale i obyčejné setkání s mužem ve svém pokoji. Medřická říká, že nemá právo ani sedět s Daškem „*[...] teď večer u sebe a nabízetí vám koflík čaje.*“¹⁸¹ Zpočátku na ústavě předpokládala automatické nabytí těchto práv, ale realita jí utvrdila v opaku. Při představě života stráveného pouze povinnostmi a žádnými právy je hluboce roztrpčena, avšak nemůže cokoliv změnit. Pokud by se totiž provdala, automaticky tím ztrácí svou samostatnost, své zaměstnání a veškeré své úsilí dané do studií by vyšlo vniveč. Dašek toto její cítění chápe, ale poukazuje: „*Ne jako učitelce ukládají se vám určité meze, což o učitelku – ale jako ženě, jako dívce, a ty meze jsou všude stejny, [...] Tím, že jste se stala učitelkou, ženou samostatnou, nepřestala jste být dívkou, a právě v tom spočívá ta neshoda, [...]*“¹⁸² Prostřednictvím Daška Viková-Kunětická trefně poukazuje na odlišnost mezi ženou a ženou-učitelkou, přičemž každá stojí na opačném pólu a není jim dovoleno být jednotou.

Eliška Medřická se snaží v každém svém jednání vyrovnat mužskému světu. Simone Beauvoirová uvádí, že žena hospodářsky osvobozená od muže, jako je tomu i u Medřické, nezískává automaticky mravní, společenské i psychologické postavení muže.¹⁸³ Eliška přesto touží, aby mohla přispívat do rodinného života stejným dílem jako muž. V tomto přesvědčení ji utvrdil obrázek, jenž viděla na poli – muž a žena společnými silami orali pole, pokud nemohl se svými síly muž, žena vzala práci na sebe, okolo nich si hrálo jejich dítě. Po téhle inscenaci prahne i ve svém vlastním životě, chce učit, ale zároveň požaduje i muže, dítě a zejména

---

¹⁸⁰ Božena Viková-Kunětická, *Medřická*, Praha: Česká grafická unie, 1920, s. 13.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 96.

¹⁸² Tamtéž, s. 97.

¹⁸³ Simone Beauvoirová, *Druhé pohlaví*, Praha: Orbis, 1966, s. 354.

setrvání v nezávislém postavení. Ovšem toto postavení chce nejenom finanční, ale i společenské a mravní.

5.6.3. Samotné povolání

Samotné povolání začíná Medřickou v Pulenci děsit, jelikož jí ani práce, ani samotný život na tomto místě nenaplňoval „*Pokládala celý svůj život za ztracený a nemocný, nevidouc nikde východu z těchto poměrů, které byly silnější její vůle i energie.*“¹⁸⁴ Objevuje se nám zde motiv smrti, neboť přesně takovým dojmem děti na Medřickou působily – nehybné, zkamenělé, ušpiněné, nedůvěřivé. A stejně jako Medřická podezírala vesnici z negativního působení na žáky, stejně tak se děti z oné mrtvolné vesnice dívaly na Medřickou jako na nový, avšak cizí úkaz. Medřická pocítovala ztracenost své situace, neboť děti vyučovala „*[...] jako stroj, který není dobře složen a jenž vzbuzuje obavu, že najednou se zastaví a vypoví veškeru službu.*“¹⁸⁵ I když se snažila je milovat a zapamatovat si jejich jména, nedařilo se jí to, byla totiž nespokojená se svým postavením. Kdyby jí bylo dovoleno nabytí práv, která jí jakožto ženě měla náležet, jistě by jí vyučování naplňovalo. Zatím však pro svou nespokojenost a zatrpkllost nedokázala v sobě najít dostatek energie pro vyučování.

Její vztah k dětem se neustále proměňoval podle aktuálních změn v životě Medřické. Po nějaké době vyrovnání se se svou situací v Pulenci, se s dětmi přeci jen sblížila a děti ji začaly mít rády. K žákům se přiblížila ještě více, když potkala Bohuše. Najednou milovala nejenom děti, školu, ale i samotný Pulenec. „*Věděla, že tím vším, co se s ní nového udává, je vinen Bohuslav Dašek, neboť ve chvílích naprosto lhostejných zjevovaly se náhle před ní jeho tesklivé oči [...].*“¹⁸⁶ Když se začíná proměňovat sounáležitost Medřické a Daška, má opět problémy ve vztahu s dětmi, neboť ze své strany cítí určitou přetvářku a faleš. Neustále se dostává do role poučování. Navíc má ve třídě oblíbené děti a děti, které jí jsou protivné, dokonce hovoří o „štítění se“. Naplněná dobrým pocitem si připadala jen v hodinách tělesné výchovy a zpěvu, v nichž si s dětmi hrála a nesnažila se jim vstípit do vzorců jejich chování poslušnost a oddanost systému, který sama nenáviděla. „*Čím déle byla učitelkou, tím více mizel zápal, s kterým po prvé vcházela do školní světnice, [...] jakýsi disharmonující tón, jenž rušil její zbožné nadšení.*“¹⁸⁷ Také slečna Drahoňová, učitelka, s níž se setká v Praze, učí pouze podle systému, ale ne na základě svého přesvědčení. Kasárenský způsob výuky dětí kritizoval

---

¹⁸⁴ Božena Víková-Kunětická, *Medřická*, Praha: Česká grafická unie, 1920, s. 24.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 22.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 81.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 121.

i Bohuslav Dašek. Děti jsou uvězněny v disciplíně a povinnostech, nehledí se na nikoho z nich individuálně. Samotná Medřická má ve své třídě osmdesát žáků, nedokáže tak navázat vztah s tolika dětmi ve třídě. „[...] již dnes cítím lhostejnost a apatii na místě nadšení a lásky.“¹⁸⁸ Z toho důvodu musí být učitel tvrdý, aby dokázal žáky ukočírovat.

Za časté výkyvy nálad a pocitů Medřické k žákům můžeme obvinít také celibát. Elizabeth Abbottová píše, že učitelky často viní ze své sobeckosti, podrážděnosti a formálního vztahu k dětem právě celibát, který má škodlivé účinky. Proto také řada z nich udržovala vztah s milencem či se tajně provdala.¹⁸⁹

5.6.4. Celibát

Poprvé je na tuto problematiku upozorněno slovy starého Daška: „*Vy víte, že se jako učitelka vdát nesmíte, a muž zase si myslí: jaké pak výhody!*“¹⁹⁰ Medřická si uvědomuje, že nikdy nebude mít muže a děti. Ve svých myšlenkách prosí matku: „*Pomodli se, abych byla statečná a abych neměla žádných tužeb. Všecky zůstanou nesplněny.*“¹⁹¹ Když potkala mladého Daška, snažila se také nezdržovat moc času v domě, neboť se bála svého jednání v přítomnosti mladého muže. Celý román je vlastně obžalobou nejen společnosti, ale zvláště nehumánního celibátu.

Významná úvaha o tomto jevu je věnována při setkání Medřické s pražskou učitelkou Drahoňovou. Drahoňové je již čtyřicet pět let, cítí se být vyrovnaná se svou situací. Mezi třicátým a čtyřicátým rokem však nebyla, poněvadž v tu dobu si žena nejvíce uvědomuje etapu stáří svého života. Zároveň se hlodavě objevuje pocit promeškání příležitostí a nenávratnosti situace. Při rozhovoru mezi Drahoňovou a Medřickou, Eliška ulehá na lůžko, jež ji připadá studené, až moc upravené, připomínající podzim života „[...] a povlaky na něm šustily jako uvadlé listí, když do něho vítr zaduje.“¹⁹² Tuší, že stejně jako Drahoňovou i ji bude čekat stejná situace s uvadlým listím, pokud se nevzepře. Podle Drahoňové se však stejně jako se neustále mění krasopis z ležatého na stojaté písmo, nemůže změnit situace, vždyť společnost má v sobě celibát hluboce zakořeněný. „*To jako by měl člověk násilně měniti přesvědčení.*“¹⁹³ Drahoňová představuje předchozí generaci učitelek, které se nedokáží ještě zcela postavit na roveň mužům ve všech ohledech. Vysvětluje Elišce nevyhnutelnost samoty. Samota je totiž něco

---

¹⁸⁸ Božena Víková-Kunětická, *Medřická*, Praha: Česká grafická unie, 1920, s. 164.

¹⁸⁹ Elizabeth Abbottová, *Historie celibátu*, Praha: BB/art s. r. o., 2005, s. 333.

¹⁹⁰ Božena Víková-Kunětická, *Medřická*, Praha: Česká grafická unie, 1920, s. 40.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 31.

¹⁹² Tamtéž, s. 141.

¹⁹³ Tamtéž, s. 142.

neviditelného, trápení, jež ostatní nedokáží vidět a nedokáží s ní pomoci: „[...] může vám hrdlo zadržnouti uprostřed největší vřavy, uprostřed společnosti, aniž jediný člověk postřehne, jak vás rdousí. A tím huř v tom davu, neboť vy čekáte pomoc, spásu, a ono zatím se kolem vás všecko směje, [...]“¹⁹⁴ Jan Patočka uvádí, že v díle Simony Beauvoirové se rozvíjí myšlenky existencialismu, v nichž jde o pochopení smyslu života a tehdejšího světa. Beauvoirová i Viková-Kunětická se snaží proniknout skrze předsudky i nesmyslné zákony a pravdivě prozkoumat svět osamocení žen. V jejich knihách je patrná snaha nahradit kritizovaný starý svět novým, osvobozujícím.¹⁹⁵ Drahoňová jedinou možnost úniku spatřuje ve sňatku: „[...] mohu-li vám raditi, pak mne poslechněte, provdejte se, jakmile se vám naskytne příležitost. Tak jako já žiji, to není život, ujišťuji vás.“¹⁹⁶ Naopak Eliška Medřická, teprve třiatřicetiletá žena, má naději na změnu zkostnatělého systému. Nechce si připustit nezměnitelnost situace. Jejich postavení „[...] jest neustále totožné s postavením žen v národech necivilisovaných a divokých. Jsme otrokyně předsudkův a pravidel. Co je u muže nedopatřením, jest u nás zločinem.“¹⁹⁷ Tohle podle Elišky není žádná emancipace, ale pouze jiný druh poddanství žen.

Když Medřická otěhotní, společnost ji odsuzuje podruhé. Poprvé ji odsoudila k trestu celibátu za její emancipační snahy, podruhé jí říká „[...] a teď jdi a hyň. Ne sama zmírej, ale hyň s dítětem, pro něž tvá emancipace nevolila se poskytnouti ani krůpěje mléka, ani jediné písňe, kterou bys směla u jeho kolébky strávit!“¹⁹⁸

5.6.5. Náhled na manželství a mateřství

„,Ach, že nám je tak třeba lásky,‘ pomyslila si, ‚v tom se lišíme od mužů, kteří jí potřebují jen ve zvláštních případech.“¹⁹⁹ Medřická pocítovala onu ženskou touhu naplnit své poslání a být milována mužem a dítětem. Řídící Rábek může žít v této zapadlé vsi, protože má okolo sebe ženu, děti, teplo domova, ale ona ne. Vzpomněla si na jednu stařenku, která se také cítila osamoceně, přesto to nebylo osamocení, které pocítovala Medřická. Stařenka sice již neměla muže a žila na výminku, útěchou jí byla vnoučata. Elišku popadla úzkost při pomyšlení, že bude stejně vrásčitá a seschlá jako tato stará žena a nepocítí lásku muže.²⁰⁰

¹⁹⁴ Božena Viková-Kunětická, *Medřická*, Praha: Česká grafická unie, 1920, s. 145.

¹⁹⁵ Jan Patočka, *Francouzský existencialismus a Simone Beauvoirová (Doslov)*, In: *Druhé Pohlaví*, s. 401–403.

¹⁹⁶ Božena Viková-Kunětická, *Medřická*, Praha: Česká grafická unie, 1920, s. 144.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 146.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 294.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 25.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 39.

Ve vlaku při cestě do Prahy potká mladou dívku, jež se bude vdávat. Medřická opět používá přirovnání sytosti, avšak jí hladové by ona slečna neporozuměla. Dívka se Medřické zeptá: „*Nejste snad náhodou taky nevěstou?*“²⁰¹ Načež Medřická odvěti: „*Nikoliv. Jsem učitelkou.*“²⁰² Toto upřímné prohlášení zní jako diagnóza a obžaloba zároveň. Jsem učitelkou, a proto nepřichází v úvahu, abych byla nevěstou. Přesto manželství není pro Vikovou-Kunětickou prvořadým tématem, k němuž by se vyjadřovala. V manželství totiž prostřednictvím Elišky vidí pouhou instituci, jež by vzala vzdělané ženě právo na samostatnost, proto také Medřická o provdání se za Bohuše neuvažuje nikterak hluboce.

Právě mateřství je pro Vikovou-Kunětickou rozhodujícím tématem. Manželství je upozaděno kvůli silnému emancipačnímu cítění. Chování Medřické mohou pomoci interpretovat slova Simone Beauvairové: „*[žena] Nechce se dát uvěznit v úloze samičky, protože se nechce zmrzačit; ale odmítnout úděl svého pohlaví by znamenalo rovněž zmrzačení.*“²⁰³ Pavla Buzková a Libuše Heczková označují Vikovou-Kunětickou za matriarchální ideoložku, poněvadž žena si prostřednictvím sexuálního prožitku uvědomuje svou emancipaci. Medřická svým mateřstvím získává sama sebe.²⁰⁴ Viková-Kunětická tak kritizuje nejenom celibát, zvláště však odepření mateřského práva ženy. V Časopisu učitelek z roku 1917 se píše: „*Jak tento požadavek bezmanželství souvisí s bezmateřstvím, jest záhadno ku př. u nás, v úřadě učitelském.*“²⁰⁵

Odkaz na mateřství je v románě znázorňován přírodou. Příroda neustále připomínala Medřické svou schopnost reprodukce. S úžasem hleděla na keře s pupenci, housata, kvočnu s kuřaty, na děti, které si hrály venku. Kapitola, v níž dojde k početí dítěte, začíná charakterizováním stromů plných pupenců, vylézání hlavic cibulí. „*Tak skončil duben, tak počínal květen.*“²⁰⁶ Když se končilo jaro, nastávalo léto a všude bylo plno květů, jahod, hříbků, obilí. I Eliška byla v očekávání, cítila se naplněna. K Daškovi necítila ani tak lásku, ale obrovskou vděčnost za udělený dar. Společnost ji však odsoudila, což je vyjádřeno také na přírodě. „*Noc bílá, světlá, mrtvě studená lila se s měsíce na spící zemi.*“²⁰⁷

Když si uvědomila své mateřství, její životní filozofie i poměr k Daškovi se změnil. „*Její cíl spočíval v tom, že se odloupla od celé společnosti, stvořila svůj svět, stala se základem*

---

²⁰¹ Božena Viková-Kunětická, *Medřická*, Praha: Česká grafická unie, 1920, s. 130.

²⁰² Tamtéž, s. 130.

²⁰³ Simone Beauvairová, *Druhé pohlaví*, Praha: Orbis, 1966, s. 355.

²⁰⁴ Libuše Heczková, *Cesta světlá? Matriarchát Boženy Vikové-Kunětické*, In: V bludném kruhu. Mateřství a vychovatelství jako paradoxy modernity, Praha: SLON, 2006, s. 42–45.

²⁰⁵ *Celibát učitelek – a válka*, In: Časopis učitelek, 1916, roč. XXIII. (XXXII.), č 18, s. 125.

²⁰⁶ Božena Viková-Kunětická, *Medřická*, Praha: Česká grafická unie, 1920, s. 211.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 231.

nové doby, nového pokolení, nových životů.“²⁰⁸ Možná právě skutečnost, že jí mateřství bylo zakázáno a náhle sesláno jako zázrak, způsobila změnu k Daškovi. Bohuš jí byl „[...] *světlem, teplem, vzduchem, ale nebyl její krví, jejím dechem, její životní silou.*“²⁰⁹ Cítila se samostatnou, dokonce emancipovanou od Daška. Vytvořila se mezi nimi určitá propast, kterou ani jeden z nich nedokázal překročit. Medřická byla uzavřena ve svých nových pocitech ohledně mateřství a nechtěla připustit, aby ji odtud někdo vyrušoval. Naopak Dašek byl spoután svou filozofií marnosti, jelikož život jedince spěje do záhuby. Medřická byla sice pohlcena nadcházející situací, na druhou stranu by ráda od Daška slyšela, i když si to sama nepřiznávala, slova pochopení, možná i nabídky k sňatku. Byla však hrdá na svou emancipaci a samostatnost, aby o něco takového žádala, dokonce nedokázala Daškovi říci ani o svém těhotenství. Nechtěla navyšovat jeho povinnosti. Toužila, aby Dašek sám uhodl její proměnu, porozuměl její duši a učinil určitý krok. Čím více se jí však vzdaloval, „[...] *pozbyla důvěry ve svá práva k Daškovi a věděla, že každé její přiznání by bylo nyní již prosbou za almužnu.*– –“²¹⁰ Netuší však, jak moc náročná bude její cesta jako svobodné matky, natož svobodné matky, bývalé učitelky. Tento skeptický postoj Elišky vůči manželství je však pochopitelný, neboť autorka se snaží poukázat kromě celibátu i na další pro společnost nepředstavitelnou problematiku – svobodné mateřství.

Oba jsou obětí zákonů společnosti, neboť pokud by byli svoji, nastal by přesně ten okamžik, kdy dvě duše po sobě sice už nehladoví tolik, ale vztah by snad přerostl v přátelství. „*Ale poněvadž nebyli svoji, a zákon dosud nevymezil hranice jejich citu a jejich svobodnému myšlení, byla tato chvíle pohřbením všeho, co bývalo, a hradbou všemu, co mělo přijít.*“²¹¹ Medřická neustále hovoří v souvislosti se svou prací a s postavením žen o povinnostech a právech. Ovšem sama odmítne odtajnit Daškovo právo vědět o existenci dítěte. Změnila by se situace, kdyby si byl Dašek vědom těchto svých práv a povinností? Medřická si uvědomovala: „*Nebyl zkrátka povinen, protože nic neviděl, nic netušil, protože byl volný a úplně bezmocný. Co mohla od něho žádati? Jeho život? Jeho práci? Život, který byl mu břemenem, práci, v kterou nevěřil? A co mu mohla ona v náhradu poskytnouti?*“²¹² Pravděpodobně by se tedy podle úvahy Medřické nezměnilo nic, ocitá se tak jen s dítětem

---

²⁰⁸ Božena Viková-Kunětická, *Medřická*, Praha: Česká grafická unie, 1920, s. 232–233.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 236.

²¹⁰ Tamtéž, s. 266.

²¹¹ Tamtéž, s. 266.

²¹² Tamtéž, s. 300.

a s vědomím, že „Práv lidských si svými studii nevydobyta – ta práva ležela mimo její postavení a mimo její práci.“²¹³

5.7. Shrnutí

Román je specifickým kruhem. Příběh začíná v zimě, Medřická se brodí do Pulence sněhem a cítí zimu i uvnitř sebe. Vše se změní v momentě, kdy do vesnice přijde mladý Dašek, nastává jaro. Medřická si plně uvědomuje svou ženskost a možnost rozvíjet se. V létě stejně jako v přírodě je mnoho plodů na stromech, tak i v Medřické je plod jejího života. Příběh poté spěje do obtížné fáze života Elišky, kdy ztrácí svou matku, ale i svého milého Bohuše. Nastává pomyslně podzim, i když není blíže specifikován. Jde o podzim tvrdého života, jenž čeká Elišku v podobě strádání a starostí o své nenarozené dítě. Zima ji tedy opět čeká.

Mladý Dašek se odlišuje zcela od své rodiny, viděl kus světa, prošel vzdělávacím procesem, setkal se se smrtí, to vše ho vede k víře v marnost života. Medřická sice nevěří také ve společnost, avšak vše se u ní proměňuje s příchodem nového života na svět a ona v sobě nachází sílu bojovat se všemi předsudky. Obrovskou vinu v románu tak nese společnost. Jedná se o jakousi obžalobu celého systému, v němž trpí nejen žena jako učitelka, ale i vzdělaný muž Dašek, a dokonce i prostí lidé z vesnice Pulenec. Daškovi si ovšem své strádání neuvědomují tak, jako Medřická a Dašek, jsou zcela svázáni se společností, s jejími pravidly a hranicemi. Pokud někdo porušuje obecná ustanovení, veřejnost mu neodpouští, protože by tak sama popřela svá pravidla, jichž se tak pevně drží.

6. Božena Benešová: Myšky

6.1. Recepce díla Boženy Benešové

Rané povídky Boženy Benešové se zabývají zejména ženskou tematikou, a to především promarněným životem mladé dívky. Problematice pozici učitelek se věnuje pouze v povídce Myšky. Jinak ve svých příbězích zachycuje především vzdělávání a výchovu dívek, instituci manželství a zápas člověka s okolím o kladné hodnoty. Raná tvorba její spisovatelské činnosti má většinou autobiografický základ, přičemž se postupně prvek vlastních prožitků vytrácí v samotném příběhu. Otázku mravních hodnot a otázku manželství řeší například v povídkách Zákeřník (Nedobyta vítězství, 1910), Stíny (Kruté mládí, 1917) či Hladina (Kruté mládí, 1917). Často poukazuje na absurditu vyznění lidského života. To je zdůrazněno především v povídce

---

²¹³ Božena Viková-Kunětická, *Medřická*, Praha: Česká grafická unie, 1920, s. 300.

Hladiny, v níž je podle Dobravy Moldanové vyjádřena otázka: „[...] je-li na světě vůbec nějaká hodnota, je-li někde opravdový cit, skutečná vášeň, radost či hluboké neštěstí; [...].“²¹⁴

Po povídkách plné deziluzí a tragického vyznění se Benešová přesouvá k tématům vzepření se svému osudu. Postavy, které toto dokážou, jsou většinou děti či osoby na přelomu mezi dětstvím a dospělostí. Jedná se například o tyto povídkové soubory: Tři povídky (1914), Oblouzení (1923) nebo Není člověku dovoleno (1932). Vyústěním její literární činnosti je povídka Don Pablo, don Pedro a Věra Lukášková, vycházející časopisecky od listopadu 1935 až do května 1936, přičemž Věra je typ aktivní hrdinky bojující se svým osudem.²¹⁵

6.2. Obecná charakteristika

V povídkovém souboru Myšky vydaném poprvé roku 1916 se vyskytují příběhy s motivem deziluze, vyústění je však tragikomické. Děj je tvořen prostým příběhem s postavami bez velkých snů. Benešová tak poukazuje na prázdnotu života těchto postav a jejich absurdní, až groteskní vyznění života. Povídky vyznívají proto neukončeně, podle Dobravy Moldanové jde ve skutečnosti pouze o výsek nezakotveného procesu.²¹⁶ Za pojmy přátelství, lásky muže, rodičovské lásky nebo mravnosti se skrývá pokřivená hodnota vzájemné potřeby, chťice, sobeckosti a zbabělosti.

Hlavní postavou povídky Myšky je dvacetiletá absolventka učitelského ústavu Jana Parmová, již rodina oslovuje jako Jeničku. Příběh se od ostatních spisovatelek liší upozaděním matky, naopak zvýrazněn je prvek otce. Povídka také navozuje první kontakt se čtenáři prostřednictvím pana Parmy: „*Pan Emil Parma, berní, poslední z rodu Biedermaierů, jak říkávali jeho mladí praktikanti, byl oblíben a vážen, neboť byl družným a příjemným společníkem a nedovedl nikomu říci nevlídné slovo ani v úřadě, ani v soukromí.*“ Otec tedy sehrává ústřední roli v životě dcery. Na rozdíl od všech předchozích děl je tragické vyznění života mladé dívky zapříčiněno zejména otcovými sobeckými pohnutky a jeho náhledem na život, který přenesl i na své dítě. Povídka je iniciačním příběhem Jany Parmové, jež se musí vyrovnat nejen se svým nově nabytým povoláním učitelky, ale také se svou naivitou v nezkažený svět a přílišnou důvěrou v člověka.

Vypravěčské pásmo má podobu er-formy s omezeným nadhledem. Čtenář zná pouze jednostranný pohled postavy Jany, avšak vypravěč se s postavou Jany příliš neztotožňuje.

---

²¹⁴ Dobrava Moldanová, *Božena Benešová*, Praha: Melantrich, 1976, s. 50.

²¹⁵ Tamtéž, s. 56–84.

²¹⁶ Tamtéž, s. 54–55.

V několika okamžicích komentuje er-forma i myšlenky dalších postav příběhu. Tak je možné nahlédnout na krátkou chvíli například do mysli Velety.

6.3. Charakteristika Jeničky

Jana Parmová je mladá učitelka, jediné dítě z dobře zajištěné rodiny, otec byl berním, matka dcerou hejtmána. Nescházelo jí nic po materiální, ale ani po emoční stránce. Přesto se rodina rozhodla dát dceru studovat pro případ neočekávatelné situace. Jeničce byla tak vybrána učitelská profese. „*Někdo musí šaty šít a někdo děti učit, není každému přáno přímo císaři pánu sloužit!*“²¹⁷ Božena Benešová se tak okrajově věnuje tématu, které je hojně rozebíráno i v Časopisu učitelek, zda je vhodné dívku vychovat takovým způsobem, „[...] *aby mohla samostatně hledati sobě obživu [...] stihnou-li ji těžké pohromy a zkoušky životní.*“²¹⁸

I když Jenička nebyla premiantkou třídy, všichni ji milovali pro její křehkost, dobrosrdečnost, ale i pro dodržování pravidel, respektování autorit, nepřítomnosti vzpurných myšlenek. Zároveň uměla kreslit a vynikala v ručních pracích. Ztělesňovala tedy přesný prototyp poslušné ženy 19. století. Nemůžeme si však představovat Janu jako dívku schvalující typický náhled na úlohu ženy. Příčina jejího nazírání na život tkví ve vnitřním charakteru. Stejně jako její otec v sobě totiž nese bezmeznou důvěru v člověka i okolní svět.

Ačkoli nikdo nepředpokládal její opravdový výkon učitelské profese, je Jenička ze strany svého otce donucena učit. Naivní dívka se proto po ukončení studia dostává do vesničky Lučiny, kde se její hodnoty otřesou v základech. V Lučině jí: „*Den po dni plynul, s nikým ji nesblížil a zakalil i chudičké iluze, s kterými sem přišla.*“²¹⁹ Jana nemá moc možností se s kým seznámit, jedinými dvěma eventualitami je pro ni buď správce Veleta, či tři ochočené myšky v jejím pokoji, které zde zůstaly po předchozím podučiteli Vojtěchu Urbanovi. „*Bydlil jsem tam já a tři myšky. Já odcházím, vy nastupujte, myšky zůstanou. A budete tomu kdysi ráda, byť byste se teď děsila sebevíc.*“²²⁰ Správce Veleta je jako jediný z celé vesnice k Jeničce vřelý, má malou dcerku, jež svěruje ve škole právě Janě. Berní Parma na oplátku svěruje svou dceru pod ochranu pana Velety. Mezi správcem a Jeničkou se vytváří křehký vztah, leč Jenička k němu chová opravdové city, Veleta je však ve své podstatě jen egoistický, žárlivý násilník. Postupem času se tak opravdu pro Janu stávají jedinou útěchou tři myšky v jejím pokoji. Ty představují pro Vojtěcha i Jeničku naději. Němé tváře, jichž jediných není třeba se obávat:

---

²¹⁷ Božena Benešová, *Myšky*, In: Povídky s koncem ne vždy dobrým, Praha: Albatros, 1975, s. 216.

²¹⁸ Marie Červinková-Riegrová, *O povolání k učitelství*, In: Časopis učitelek 1, 1885, s. 3.

²¹⁹ Božena Benešová, *Myšky*, In: Povídky s koncem ne vždy dobrým, Praha: Albatros, 1975, s. 257.

²²⁰ Tamtéž, s. 238.

„*Nebojte se myšek, bojte se lidí. Ano, lidí se bojte...*“²²¹ Tak samotný název povídky souvisí i s hlavní hrdinkou. Mezi myškami a Jeničkou je totiž jisté charakterové pouto spočívající v neschopnosti ublížit druhému, nepřítomnosti tužeb, nemožnosti pochopení okolního světa a jeho neupřímnosti. Jana je tak sama určitou šedou myškou bez vnitřního pnutí.

6.4. Žofinka

Žofinka je pětadvacetiletá švadlena. Jako Jenička je okolnostmi spíše dotlačena stát se manželkou staršího muže, otce Jeničky. Jejimi důvody jsou nuzné poměry, z nichž pochází. Svého rozhodnutí však brzy lituje, neboť si uvědomuje ztrátu své svobody a pozlacenou klec, v níž se nachází. „*A Jeničce se často zdálo, že se tato suchá ruka chvěje a že tiskne prsty příliš silně, ale skorem bezděčně.*“²²² Žofinka se tedy začíná alespoň angažovat ve společenském životě.

Přestože jsou s Jeničkou v podstatě obě ve stejné výchozí situaci, Žofinka učitelce závidí její postavení: „*Ty šťastná, ty mladá, ty svobodná!*‘ *pronesla teprve po chvíli cizím, sípavým a vášnivým hlasem, ,tobě patří svět a život! Budeš mít volnost a budeš mít lásku a všechno bude tvoje, po čem sáhneš! Ale jsou lidé, kteří dobrovolně vešli do žaláře a konec je s nimi navždycky! Je-li jim zoufale, musí si rty rozkousat, a chce-li se jim smát hořkých smíchem, musí jej udusit a otravovat se jím ...*“²²³ Žofinka v životní roli Jany vidí svobodu, volnost, nárok na mladého muže, jeho lásku, děti. Negativa postavení učitelky už nedokáže prohlédnout. Ovšem ve své podstatě obě pozbyly mnohých práv a zbyly jim jen povinnosti. Leč přítelkyněmi se nikdy nestanou, Jenička pro Žofii nemá pochopení, naopak ji odsoudí pro její nevděk. Stává se pro ni opravdovým vetřelcem, kvůli kterému ztratila domov. Do této chvíle se totiž mohla utěšovat tím, že její otec našel opravdovou lásku. Toto prožžení jí však bere i onu poslední iluzi, pro niž byla ochotna nést břímě svého neštěstí.

6.5. Přijímání učitelky společnosti

Již při prvním setkání Jany s panem nadučitelem lze spatřit jeho nedůvěru nejen v ženu-učitelku, ale jisté podceňování žen obecně: „*[...] třeba vždy a všude zachovávat pořádek, to ví jen málo žen! Vy jste první učitelka, kterou nám páni poslali do Lučin, až dosud jsme se ubránili. Jsem zvědav, věru velmi zvědav ...*“²²⁴ V pokračování svého ostrého monologu dokonce

---

²²¹ Božena Benešová, *Myšky*, In: Povídky s koncem ne vždy dobrým, Praha: Albatros, s. 242.

²²² Tamtéž, s. 229.

²²³ Tamtéž, s. 231.

²²⁴ Tamtéž, s. 235.

přirovnává vaření své ženy k vyučování, přičemž důležitost těchto dvou činností je pro něj stejná. Svou zášť dává poznat nepedagogicky i před samotnými žáky: „Zde vaše slečna učitelka. Chovejte se k ní nanejvýš způsobně, neboť jest to – jak se říká ve světě – mladá dáma. V Lučinách chválabohu předtím nikdo neviděl nic tak křehkého...“²²⁵ Jana chápala, že nadučitel nemá nic proti ní jako osobě, ale „Cítila pouze, že jí naprosto pohrdá z výše svého mužského, stavovského, ba i vesnického sebevědomí, a děsila se jeho poznámek, které ničily její poslední sebedůvěru.“²²⁶ Nadřizený učitel setrvává v rozšířeném názoru vnímání ženy jako něčeho zhoubného, co se snaží získat pozice v prostorách, které by ženě měly zůstat zavřené. Tato postava v sobě reprezentuje masu lidí, kteří jsou kritizováni v Časopisu učitelek pro jejich pokřivené smýšlení, že „[...] jsou ženy, t. j. dle starého názoru na ženu, člověkem nižšího řádu.“²²⁷

Ani zbytek vesnice ji nepřijímal, pouze tíše trpěl. „Nepřicházeli k ní matky ani otcové, aby se poptali po svých dětech, cítila, že jí je svěřili bez lásky a bez důvěry, že jim neznamena více než ztělesnění přísného zákona, který se nedá obejít a je tedy plněn přesně, ale svrchovaně chladně.“²²⁸ Tak se stal z Jany pouze zákon, který musí být dodržován. Tento zvláštní pocit „přetrpění“ pocíťoval i Vojtěch Urban. Božena Benešová tak nekritizuje pouze náhled na ženu jako učitelku, ale zabývá se celkovým lidským náhledem k respektování autority a vzájemnou sítí mezilidských vztahů. Podle Dobravy Moldanové je navíc Vojtěch Urban postava muže stejně zničeného a neukotveného, jako jsou ženské postavy.²²⁹

6.6. Nahlížení Jeničky na sebe samu

6.6.1. Motivace zvolení dráhy učitelky

Božena Benešová zde poukazuje na zcela odlišný prvek, jenž se nevyskytuje u žádných předchozích děl, v nichž vystupuje učitelka. Jenička není poslána vstříc svému osudu, aby zachránila sebe i rodinu před chudobou či aby si zachovala svobodné postavení. Přestože vystudovala učitelský ústav, nikdo z její rodiny zpočátku neuvažoval o možnosti působení ve škole. Předpokládalo se, že pro ni bude naopak místo v otcově domě, o něhož by se starala, a jednou by se snad i vdala. Její životní cesta měla mít tradiční charakter, avšak její otec se rozhodl znovu oženit s teprve pětadvacetiletou Žofinkou. Jenička na sobě přesto nedala

---

²²⁵ Božena Benešová, *Myšky*, In: Povědky s koncem ne vždy dobrým, Praha: Albatros, 1975, s. 268.

²²⁶ Tamtéž, s. 269.

²²⁷ Františka Plamínková, *Ženská otázka a učitelky*, In: Časopis učitelek, 1908, roč. XV. (XXIV.), č. 7, s. 11.

²²⁸ Božena Benešová, *Myšky*, In: Povědky s koncem ne vždy dobrým, Praha: Albatros, 1975, s. 257.

²²⁹ Dobrava Moldanová, *Na písčítých půdách: České spisovatelky na přelomu 19. a 20. století*, Praha: Agentura Pankrác, 2011, s. 70.

nic znát, tiše se smířila s jejich svatbou a byla rozhodnutá svou novou matku milovat. Tvrď rána nakonec přece ze strany otce přišla. Ten se snažil mládí své ženy vyrovnat a začal o sebe více dbát, tím skončil i jeho zájem o jedinou dceru. Najednou se hodilo Jeniččino vystudované povolání.

Jana Parmová je tedy donucena stát se učitelkou z důvodu uvolnění prostoru pro svého otce a jeho novou ženu. Již pro ni není místo v jejím domě. „*A cítila také den ze dne bolestněji jakousi neurčitou vinu, tušila, že nedorostla dosud svého místa, že ji svěřili úlohu, s níž nebyla, že kdosi rozhodující, bezcitný a bezmyšlenkovitý vykázal jí působnost, po které nevolala žádná její touha ani vloha.*“²³⁰

6.6.2. Vnímání učitelky sebe sama

Jak už bylo řečeno, Jana se stala učitelkou z lásky ke svému otci. „*Jenička pomalu, pomalu chápala, že je skutečně učitelkou, a den ze dne se udivovala svou třídou.*“²³¹ Nenapadla ji myšlenka na revoltu či možnost svatby. Dokonce se ani nesnažila zlepšit své dovednosti v rámci práce ve škole. Vyučování ji v podstatě nezajímalo. „*Ne, nepředstavovala si sebe nikdy na stupni vesnické školy, s křídou v jedné a s houbou v druhé ruce, nepřemýšlela dosud, jak nejlépe možno zachovati kázeň mezi sedmdesáti vzpurnými dětmi a doopravdy je něčemu naučiti. Vídávala se jedině doma, v slunečném pokoji plném květin a čistoty, nebo v kuchyni, [...].*“²³² Je zde patrné, že postava Jany nemá touhu po něčem větším, jako je manželství, mateřství či učitelství. Její pohnutky byly nižšího charakteru, k šťastnému životu jí stačilo být pouze v domě svého otce, o něž by se starala s největší pílí. Chtěla pečovat pouze o květiny, čistotu, kuchyň, tedy vykonávat „zaměstnání“ hodící se pro ženu. Tím je podtržena absurdita jednoho lidského života. Dobrava Moldanová poznamenává, že postavy nemají proč žít ani proč umírat, jedná se o jakési pseudodrama.²³³ „*Jako by teprve nyní pochopila, že nastane jiný, docela jiný život, že skončí známý svět a odejdou známí lidé, že se promění všechno, práce i pohova, myšlenky i zájmy.*“²³⁴

6.6.3. Samotné povolání

V přislíbeném místě na vesnici měla Jana Parmová učit dvojtřídku, o zdejší škole se její otec vyjádřil: „*[...] nadučitel velmi slušný, jeho žena bez poskvrny a vesnické honorace také*

²³⁰ Božena Benešová, *Myšky*, In: Povědky s koncem ne vždy dobrým, Praha: Albatros, 1975, s. 257.

²³¹ Tamtéž, s. 252.

²³² Tamtéž, s. 222.

²³³ Dobrava Moldanová, *Božena Benešová*, Praha: Melantrich, 1976, s. 54.

²³⁴ Božena Benešová, *Myšky*, In: Povědky s koncem ne vždy dobrým, Praha: Albatros, 1975, s. 222.

dost, farář i správce. ²³⁵ Jenička tak získala pozitivní první dojem, avšak brzy ji přišel přivítat Vojtěch Urban, aby uvedl pravou náтуру vesnice i školy. „*Stýkám se s několika kolegy v okolí, ale když začneme porovnávat, nevíme nikdy, kdo má koho litovat a kdo komu závidět. Milujete-li opravdu školu a děti a nemáte-li příliš daleko domů, snad to zde nějaký půlrok vydržíte. Zatím se možná najde něco lepšího.*“ ²³⁶ Vyjadřuje se i k různým pedagogickým problémům, učitelem se totiž člověk nestává vyjitím ústavu, ale zkušeností let. „*V přeplněné třídě pomine brzy nadšení. A kdyby nepominulo, bylo by jenom na škodu. Zběhlost je ta platnější než nadšen i s pedagogickými vědomostmi dohromady.*“ ²³⁷ Jana opravdu vinou své nezkušenosti, křehkosti a naivity nedokázala třídu pedagogicky zvládnout: „*Namáhala se a namáhala, křičela i prosila, ale hučivý šumot kolem ní mohutněl ve zřejmou vzpouru, a třebaže ji hrdlo bolelo nepříjemně zvýšeným hlasem, zanikala všechna její kárná slova i prosebná napomenutí ve zbujnělém sebevědomí mladých Lučiňanů.*“ ²³⁸ Pan nadučitel nevynechal nikdy příležitosti podrýt před třídou už tak ubohou Janinu autoritu, kdykoliv byl ve třídě nepořádek: „*Tady patrně zase není učitele,‘ řekl tichounce jako pro sebe, [...]. Ale klid dovedl zjednat několika slovy a rákoska, kterou vždy nosíval pod kabátem, dopadávala jen na stůl.*“ ²³⁹

Naprosté selhání role učitelky potvrzovalo i upřednostňování žákyně Jarmilky přede všemi ostatními. Jarmilka nejenže byla poslušným děvčátkem, které tišilo ostatní, ale byla zejména dcerou správce Velety. Poté co Veleta k Jeničce vyjevila svůj cit, nedokázala si ve třídě udržet už žádného pořádku, přestalo ji vše zajímat, cítila jen své černé svědomí. Po prohlédnutí pravé osobnosti Velety si Jana uvědomila plně svou situaci. „*Vím, že jsem byla špatnou učitelkou, tak špatnou, že je mi trapno myslet na to. Byla jsem větším dítětem než mí žáci, [...]. Snad ze mne bude ještě dobrá učitelka, ale ne hned a ne tady.*“ ²⁴⁰ Hrdinka příběhu tak nabyde dojmu nutné změny ve svém životě, nelze setrvat zde v Lučinách, které jí nabídly jen vystřízlivění ze své naivity a nešťastnou lásku. Rozhodne se tedy alespoň po nějaký čas zanechat výkonu své profese a vrátit se ke nemocnému otci, jenž ji paradoxně opět potřebuje, jelikož ho stárí přeci jen dohnalo.

---

²³⁵ Božena Benešová, *Myšky*, In: Povědky s koncem ne vždy dobrým, Praha: Albatros, s. 227.

²³⁶ Tamtéž, s. 234.

²³⁷ Tamtéž, s. 244–245.

²³⁸ Tamtéž, s. 253.

²³⁹ Tamtéž, s. 269.

²⁴⁰ Tamtéž, s. 304.

6.6.4. Celibát

Božena Benešová nepohlíží na celibát tak kritickým okem, zaměřuje se na jiné problematiky v životě mladé ženy. Přesto je zde několik zmínek odkazujících na přítomnost celibátu. Žena Velety se snaží ze své zoufalé situace najít východisko, proto se obrací na představitele obce Lučiny a vypoví jim své trápení: „*K panu faráři jsem šla i k panu nadučitelovi, k panu starostovi i k panu radnímu, a všem jsem požalovala svoje trápení. Dnes vědí již všichni, jaká jste, že jste mi ukradla muže a jediné dítě. Vždyť i Jarmilka se k vám přichýlila, a to již byla kapka poslední ...A všichni pánové mne vyslechli a všichni slíbili, že musíte odpykat svůj hřích ...*“²⁴¹ Celá obec Lučiny žije ovšem za zvláštní oponou, v níž se neřeší důležité otázky, jako je vzdělání dětí či otázka celibátu. „*[...] Chtěl jsem k vám právě zajít a promluvit si s vámi mezi čtyřma očima o paragrafech, kterých jste si asi nepovšimla, o předpisech, které patrně vůbec neznáte.*“²⁴² Nadučitele však zajímalo pouze dodržování pořádku a pravidla běžného provozu ve třídě, jako jsou pozdní příchody, neudržení si kázně v třídě a největší hřích, který Jana spáchala – nezhasila v noci lampu, tím ohrožovala majetek i život lidí v budově. To jsou podle něj paragrafy porušované Janou. Dbání na přílišný pořádek a přesnost v sobě ve skutečnosti obsahuje nadučitelovu zbabělost

6.6.5. Náhled na mateřství a manželství

I v problematice mateřství a manželství se Božena Benešová liší od předchozích autorek. Prostřednictvím Jany neřeší nazírání na mateřství ani manželství, neboť hlavní postava nemá žádných snů spojených s těmito hodnotami. Benešové jde opět především o zdůraznění neporozumění mezi lidmi a neschopnost z dané situace najít cestu ven.

Pokud už Jana uvažuje o manželství, zaobírá se spíše myšlenkou mileneckého vztahu s ženatým mužem. Jednalo se o správce Veletu, s nímž se setkávala každý den: „*Jenička se těšila celý den na tuto odpolední chvíli, kdy uvidí jeho svěží a zářivý úsměv, celou jeho milou tvář s velikými hnědými vousy, vždy jako prosluněnými temně rudými záblesky, a s očima až dětinskýma teplotou a úsměvem.*“²⁴³ Jenička se zpočátku tomuto svému citu brání, jelikož si uvědomuje přítomnost Veletovy ženy, ale brzy podléhá a je rozhodnuta se poddat. „*Nikdy se vám již nebudu vyhybat, nikdy. Těším se na všechny dny, které teď u vás prožiju. I Jarmilku mám velice ráda.*“²⁴⁴ Jakoby i na přítomnost Veletovy manželky zapomněla a chtěla

---

²⁴¹ Božena Benešová, *Myšky*, In: Povědky s koncem ne vždy dobrým, Praha: Albatros, s. 294.

²⁴² Tamtéž, s. 303.

²⁴³ Tamtéž, s. 253.

²⁴⁴ Tamtéž, s. 283.

ji nahradit. Pro smíření se s myšlenkou existence manželky Velety jí pomohla i její falešná představa této staře působící ženy. Byla pro ni směšná, v podřízeném postavení, někdo, kdo si ani lásku nezaslouží, nemá na ni právo. Tak této ženě upřela stejná práva, která upírala společnosti i jí jakožto učitelce. Veleta s Janou ovšem rozhodně nemá čisté úmysly, neboť si pro sebe povzdychne: „*Proč je první mládí tak nechápavé?*“²⁴⁵ Při prozření pravého stavu věci Jana konečně dojde své iniciace a ztrácí svou naivitu. Veleta jí také vyčte: „*Díváte se jako stárnoucí žena, a to já nemám rád.*“²⁴⁶ Opravdu zestárla, ale ne fyzicky, nýbrž psychicky.

6.7. Shrnutí

„*Ztratila domov, aby našla milence. Bylo to souzeno a muselo tak být.*“²⁴⁷ Těmito slovy si ospravedlňovala Jana své podlehnutí touze vůči Veletovi. Každá postava v povídce je však pro své nedosáhnutelně nízké touhy tragická. Berní Parma se snaží udržet krok se svou mladou ženou, obléká se podle poslední módy, přesto mu zdraví nedovolí vzepřít se stáří. Žofinka se naopak kvůli svému nuznému živoření provdává za starce a nedokáže se s tímto stavem vyrovnat. Touží po mladém muži a blahobytném životě. Veleta je člověk veskrze sobecký a jde mu jen o své zájmy a potěšení. Člověk bytostně žárlivý, majetnický, vznětlivý. Jeho žena Karolína přesto prahne po jeho uznání a lásce, i když ji podvádí a má po Lučinách nemanželské děti, o které se ještě Karolína ze své dobroty či slabosti stará. Jana Parmová touží jen po klidném životě doma se svým otcem. Je to mladá, obětavá, jemná dívka, jež ale nedokáže vykročit ze zajetých kolejí a neumí se postavit svému osudu ani budoucímu povolání. Všechny postavy tak setrvávají na svém místě, bez síly s touto skutečností bojovat. Dobrava Moldanová píše: „*Jejich tragédie je v tom, že nedovedou své sny uskutečnit, protože se narodili v prolhaném, pokryteckém světě a chybí jim síla i odvaha, ale mnohdy i vnitřní opravdovost k tomu, aby se s ním dokázali skutečně rozejít.*“²⁴⁸ Božena Benešová touto povídkou netematizuje pouze problematiku učitelek, ale tragiku každé osoby, jež nemá sílu vstát a bojovat s předsudky a nelehkou situací. Janě se přeci jen v závěru povídky podaří ze své slepé ulice odejít.

Dalo by se říci, že celý příběh je bludným kruhem. Začíná spokojeností Jany nad svým životem vedle milujícího otce. Její touha směřuje právě k němu, avšak vše se proměňuje s příchodem macechy. Jana je donucena stát se učitelkou, i když k tomuto povolání nemá vlohy ani chuť. Hledá tedy útěchu v náručí správce Velety. Chce, aby došlo ke splynutí jejich duší,

---

²⁴⁵ Božena Benešová, *Myšky*, In: *Povídky s koncem ne vždy dobrým*, Praha: Albatros, s. 283.

²⁴⁶ Tamtéž, s. 309.

²⁴⁷ Tamtéž, s. 284.

²⁴⁸ Dobrava Moldanová, *Doslov*, In: *Povídky s koncem ne vždy dobrým*, Praha: Albatros, 1975, s. 311.

stejně jako je tomu na obraze *Splynutí duší* od Maxe Švabinského, který visí v domě Veletových. Bohužel mezi nimi nedošlo k žádnému propojení, Veletu zajímalo pouze tělo, ne duše. Jedinou útěchu pro ni tak představují tři myšky, které jako jediné k ní přistupují lidsky, bez předsudků, strachu a odporu. Jana Parmová je neschopná najít východisko ze své krizové situace, a proto se rozhoduje spáchat sebevraždu. Smrti se ale nedočká, tím povídka vyznívá tragikomicky, až groteskně, neboť se pokusila otrávit inkoustem. Jana nakonec utíká od učitelství i Veletovy povrchnosti zpět na začátek ke svému marnotratnému otci, kterého přijímá osamocенého, leč s otevřenou náručí. Tím hlavní hrdinka prochází svou iniciací, ztrácí své iluze a je připravená postavit se dalším výzvám, vždyť „*Ničeho se nemusí bát, kdo se naučil usmívat tak jako já.*“²⁴⁹

7. Literární postavy učitelek: Shrnutí

Ať už se jedná o divadelní hru, povídku či román, v němž působí literární postava učitelky, vždy se zde nachází jeden společný motiv, a tím je samota. Učitelka může být ke své profesi dovedena různými cestami, ať už je příčinou materiální nouze rodiny, jako je tomu u Růženy Jesenské, Marie Červíkové-Riegrové, Boženy Vikové-Kunětické, či jde o sobecké důvody ze strany rodiny učitelky, jako je tomu u Boženy Benešové. Přesto se pokaždé hlavní hrdinky ocitají osamocенé ve všech sférách života. V soukromém jsou odkázáni na život v jednom pokojíku někde na půdě či v pronajatém pavlačovém bytě v Praze. Pokud patří mezi ty šťastnější, sdílí alespoň domácnost se svými rodiči a mladšími sourozenci, ačkoli i zde se cítí jako cizinky mezi domorodými obyvateli, jejichž řeči nerozumí. Navíc z důvodu celibátní praxe nemají nárok na jakékoliv teplo rodinného krbu, tím jsou trestány nejen zákazem manželství, ale zvláště mateřství. Bohužel však ani ve veřejné sféře se samy nemohou angažovat, neboť přístup na místa platící za společenská shromaždiště jim jsou jako mravním autoritám také zakázána. Tím jsou předem zpřetrhané možné kontakty, které by jinak mohly ženy-učitelky navázat ve svém přiděleném působišti. V podstatě jim pak opravdu zbývá jen ona samota, která je dokonce v jedné z povídek Růženy Jesenské personifikována.

Všechny hlavní hrdinky si také prošly ihned ze začátku vyprávění příběhu ztrátou své matky. Smrt matky vždy symbolizuje úplný konec dětství a naprostou odluku od společnosti, neboť jejich matka byla poslední osobou představující spojující článek s okolním světem. Od tohoto okamžiku postava učitelky začíná pochybovat o svém životě, postavení i údělu.

---

²⁴⁹ Božena Benešová, *Myšky*, In: *Povídky s koncem ne vždy dobrým*, Praha: Albatros, 1975, s. 308.

Dalším styčným bodem v příběhu je vždy přítomnost jiné postavy, která znázorňuje typickou úlohu ženy, jež je měřítkem celé společnosti schvalována. Tato žena žije v manželství i mateřství, většinou se jedná o ženu nevzdělanou, v mnoha ohledech dokonce povrchní, přesto právě ona je považována za tu „pravou“ ženu. V povídce Provisorní život je touto ženou sestra učitelky Klára, v Letním snu života jí je Liduška, svěřenkyň učitelky Olgy, v Medřické tuto roli zastává sestra Elišky Medřické Marie i paní Rábková, v Myškách jde dokonce o macechu učitelky Jany. Ať už je ale rodinná vazba jakákoliv, vždy tato manželka, matka, hospodyně má navrch před pouhou učitelkou.

Všechny příběhy sice vypravují o učitelce, leč samotná škola a vyučování je pro danou učitelku vždy až na druhém místě. Zpočátku je samozřejmě učitelka vždy plna ideálů, nadšení pro své žáky (s výjimkou povídky Myšky), avšak stále je ve skrytu duše přítomna touha po manželství či mateřství. Jedině Olze v Letním snu života vydrží ono učitelské zapálení a neochvějná víra ve své učitelské poslání. Marie Červinková-Riegrová je totiž názoru „[...] že povolání jejich jest pravé, přirozené povolání ženské, [...]“. ²⁵⁰

Autorky se ale rozcházejí v chápání manželství a mateřství. Růžena Jesenská dává přednost manželství před mateřstvím, nejprve je totiž důležité se vdát, teprve poté může přijít na svět dítě. Nedochozí tedy k úplnému upřednostnění manželství vůči mateřství, ale jedná se o příklon k soudobému vnímání následnosti těchto dvou životních rolí. Stejný náhled můžeme spatřit u Červinkové-Riegrové, avšak zde lze spatřit určitý výkyv mateřství nad manželstvím. Hlavní hrdinka Olga totiž přijímá novou roli jakési pěstounky, nejde ale ještě o svobodné mateřství, které představuje Božena Viková-Kunětická. Ta nabourává stereotypní smýšlení a poukazuje na možnost svobodné matky. Hlavní hrdinka Eliška Medřická tak upřednostňuje svou životní roli matky nad rolí manželky. Tato myšlenka byla ve své době pobuřující a nepředstavitelná. Dalo by se tedy najít jistou paralelu mezi Červinkovou-Riegrovou a Vikovou-Kunětickou, neboť obě svým hrdinkám umožní prožít roli matky. Olga však přebírá dítě od nebohé nevidomé ženy, která není schopna se postarat kvůli své chudobě o sebe ani svou dceru. Není však možné, že stejný osud jako chudou nevidomou ženu, bude čekat i Elišku Medřickou? Vždyť společnost semknutá konvencemi a předsudky nebude mít pochopení pro svobodnou matku, jež se stejně jako nevidomá žena, ocitá bez rodiny, domova i prostředků. U Boženy Benešové již není náhled na instituci manželství a roli mateřství tak markantně ohraničen. Benešová nahlíží na danou problematiku spíše skrze tragičnost snahy hlavní hrdinky zaujmout místo manželky i matky tam, kde se už matka i manželka nachází. Benešová se snaží

---

²⁵⁰ Marie Červinková-Riegrová, *O povolání ženy k učitelství*, In: Časopis učitelek, 1885, roč. II., č. 1, s. 6.

spíš zdůraznit absurditu života mladé dívky. Všechny hrdinky však bez výjimky musí řešit své vlastní existenční postavení ve společnosti ohraničené celibátem a mnoha povinnostmi. Z toho tedy logicky vychází neschopnost a neochota naplno prožívat své povolání, pokud samy strádají.

Problematickým tématem, kterého se všechny příběhy různou intenzitou dotýkají, je celibát. Růžena Jesenská či Marie Červinková-Riegrová na celibát jen mírně odkazují. Božena Benešová se od ostatních autorek cílem své povídky poněkud vymyká, neboť zobrazuje zvláště groteskní vyznění hrdinů neschopných akce, proto se zde také objevují jen nepatrné narážky. Božena Viková-Kunětická si naopak celibát bere na paškál velmi ostře a nebojí se ukázat zvrácenost celého systému ze všech pohledů. Jako prostředek zobrazení jí slouží porovnání mladé Elišky Medřické s učitelkou Drahoňovou. Dochází tak ke konfrontaci Eliščiny naděje s rezignací Drahoňové.

S manželstvím, mateřstvím, školstvím pak souvisí i otázka práv a povinností, jež je ve všech dílech tematizována. Zvláště velký důraz na tyto dva protipóly je kladen v románě Medřická. Ale všechny učitelky cítí tíhu břemene svých povinností, zvláště celibátu, určité šikany ze strany nadřízených učitelů a nízkého platu, leč jejich práva jsou v nedohlednu. Jediné právo, jež jim snad zůstalo, je letní cestování. Ze všech ostatních koutů cítí jen povinnosti, ať už školní či veřejné. Společností je postava učitelky vnímána dvěma pohledy. Ze strany rodiny je na ni pohlíženo především jako na ekonomickou osobu, která pomůže živit své rodiče a sourozence. Jde tedy o další tíhu povinností, jimiž byly učitelky zatíženy. Na druhou stranu je vnímaly jako zajištěné členy rodiny, o něž už není třeba se více starat. Zbytek společnosti na ně ale pohlížel s despektem, pouze je na vesnicích či městech trpěli. Nikdo jim nedůvěřoval, svými nadřízenými učiteli byly hlídány, umravňovány a učitelé si na nich dokazovali svou velikost a nadřazenost. Po odchodu svých rodičů tak učitelkám na světě nezbyval už nikdo, kdo by jim projevoval lásku a alespoň jakýsi nepatrný druh pochopení. Tento pohled nalézáme zvláště v Provisorním životu a v Medřické.

Dalšími styčnými plochy jsou paralely proudu života učitelek k ročním obdobím. Téměř ve všech dílech, opět s výjimkou povídky Myšky, jsou jednotlivé etapy přirovnávány k jaru, létu, podzimu a zimě, přičemž učitelka vždy cítí brzký odchod jara, promeškání léta a těžký nástup podzimu. Přirovnávání k přírodě jde snadno, neboť se také všechny hrdinky nacházejí na venkově, v němž jim bylo přiděleno místo či zde setrvávají o letních prázdninách. Jak se úměrně mění jejich iniciační cesta, tak se proměňuje i venkovní krajina. Všechny učitelky nakonec končí v podzimu svého života, některé zlomené, jiné smířené se svým osudem nebo alespoň s určitou nadějí ve svou budoucnost.

Závěr

Problematika postavení učitelek ve společnosti je bezesporu nejpodrobněji zmapovanou částí v oblasti ženského hnutí. Byly to právě učitelky, jejichž hlasy se v boji za ženská práva ozývaly nejvíce v porovnání s jinými ženskými profesemi. Své myšlenky zprostředkovávaly okolí zejména díky publikování v mnoha časopisech, jakými byly zvláště Časopis učitelek či Ženské listy. Aktivní byly však i v literární činnosti, v níž zachycovaly nejen život učitelky uprostřed stereotypně smýšlející většiny, ale věnovaly se i celkovému postavení ženy ve společnosti. Růžena Jesenská představuje právě ono spojení učitelské profese a literární činnosti. Právě v jejích povídkách se poprvé objevuje postava učitelky. Touto postavou se však zabývaly i spisovatelky, jež učitelkou profesi nevykonávaly. Jedná se například o Marii Červinkovou-Riegrovou, Boženu Vikovou-Kunětickou i Boženu Benešovou, jejichž díla (zvláště Vikové-Kunětické) přispěla k hlubšímu prozkoumání vnímání učitelek.

Všechny interpretované příběhy, ať už je žánrem povídka, divadelní hra či román, obsahují společný motiv všudypřítomné samoty. Z její moci nemají hrdinky šanci utéci, neboť smýšlení společnosti jim propuštění neumožňuje. Jednou z hlavních příčin samoty je také notně diskutovaná celibátní praxe. Celibát fungoval již zpočátku existence Paedagogia roku 1870, zákonem nařízený byl však až rokem 1903 pro Čechy, 1904 pro Moravu. Jeho důsledky představující zákaz manželství i jakékoliv sexuální aktivity však symbolizují pro učitelky popření jejich samotné ženské existence. Přesto zpočátku hlavní hrdinky vždy popírají nebo alespoň skrývají svou touhu po manželství či mateřství. Postavy jsou totiž hrdé na své svobodomyšlné postavení, může se zdát, že jsou až povznesené nad ostatními typickými úděly žen. Ve své podstatě ale učitelky cítí své instinktivní vábení po mateřském naplnění. Mateřství ovšem představuje v soudobých konvencích nejprve manželství, které ovšem znamená pro učitelku ukončení kariéry a obavu ze ztráty vlastní identity. V tomto ohledu je v analyzovaných dílech patrná geneze této problematiky. Všechny autorky shodně kritizují upozadování žen na základě předsudků a stereotypů, ale na druhé straně je různými způsoby vnímáno mateřství. Růžena Jesenská se nevyjadřuje plně k mateřskému údělu, důležitější je pro ni otázka manželství, upřednostňuje tak typickou následnost těchto dvou prvků v životě ženy. U Marie Červinkové-Riegrové je už mateřství učitelek zohledňováno v podobě jakéhosi pěstounství, přesto nedochází k tak kritickému porušení konvencí, jako je tomu u Boženy Vikové-Kunětické. Medřická už neztělesňuje pouhé porušení zaběhnutých pravidel trestající se ztrátou zaměstnání, ale jde o mnohem těžší provinění, jež má charakter určitého tabu – nemanželské dítě. Svobodné mateřství ukazuje snahu učitelky setrvat ve svém

nezávislém postavení, aniž by jí bylo upřeno právo na mateřství. Božena Benešová vychází z jiné pozice, v níž nezachycuje manželství ani mateřství jako nejdůležitější problém učitelky. Snaží se poukázat na neschopnost ženy změnit svůj osud.

Dalším styčným bodem všech děl je tematika práv a povinností. Každá postava cítí tlak závazků, ale téměř žádné výhody ze svých práv. Paradoxně i jejich svobodná pozice, do níž učitelky vkládaly naděje, představuje pouze další svazující povinnost. Jako neprovdané ženy se nemohou objevit samy v prostorách považovaných za místa shromažďování a navazování nových kontaktů, aniž by jejich počínání nebylo odsouzeno všemi přihlížejícími. To jediné, z čeho měly ženy této profese profitovat, je konvencemi zkřiveno a změněno v další svazující úkol. Učitelky tak znají pouze náročnou práci, celibát, dohled kolegů, ale i celého společenství vesnice či města. Hlavní hrdinka si uvědomuje „[...] že přijala na sebe mnoho povinností, ale žádná práva.“²⁵¹

Z děl je patrné značné odsouzení učitelky svým okolím. Jediný, kdo se bezmezně snaží porozumět duši učitelky, je její matka. Přesto nedokáže ani tato důležitá osoba učitelku přijmout. Neprochází totiž stejnými životními podmínkami, proto neumí pochopit smutek a nepoddajnost své dcery. Navíc pro rodinu je často jen další ekonomickou posilou do rodinného rozpočtu. Matčina opora je navíc ztracena brzkou smrtí, čímž učitelka přichází o poslední zbytky ryzí lásky projevované od blízké osoby. Další postavy projevující učitelce zlomek sympatií bychom mohli charakterizovat jako jakési vzdělané osobnosti, jež znají realitu všedních dnů a pohrdají konvencemi, přesto jim nedokáží zcela porozumět. Jedná se o učitele Němce u Jesenské, doktora Kalinu u Červinkové-Riegrové, budoucího středoškolského profesora Bohuše u Vikové-Kunětické či o učitele Vojtěcha Urbana u Benešové. Tyto mužské postavy reprezentují pro učitelky možný únik ze stereotypně opakujících se dní nebo alespoň někoho, kdo projevuje ochotu naslouchat. Odsouzení přichází neočekávaně od nadřízeného učitele, který by měl být jistou oporou mladé ženy v novém prostředí. Místo toho však hlídá každý její krok, ba každou možnou hříšnou myšlenku. S pohoršenými pohledy se setkává však i u rodičů svých žáků. Učitelka si tak nedokáže vytvořit trvalejší vazbu ke svým svěřencům kvůli odsouzení žít v samotě i kvůli negativnímu vnímání jejího povolání ze strany celé veřejnosti. V dílech tak není většinou rozebíráno prostředí školy, až na Jesenskou, kde se silně promítla zkušenost s vykonávanou profesí.

Zajímavé jsou i postavy zosobňující jistý protipól učitelky, neboť reprezentují klasický úděl ženy jako manželky, matky, hospodyně. Jsou buď sestrou hlavní hrdinky

---

²⁵¹ Božena Viková-Kunětická, *Medřická*, Praha: Česká grafická unie, 1920, s. 29.

(Klára v Provisorním životu, Marie v Medřické), svěřenkyní (Liduška v Letním snu života) či macechou (Žofinka v Myškách). Nejsou vzdělané, jejich postavení je závislé na muži, nemají vlastní příjem, tudíž nepomáhají ekonomicky zajišťovat svou rodinu, přesto stojí díky manželskému slibu výše než sama učitelka. Jejich osud však nabývá také jisté tragičnosti. Klára i Marie se potýkají se existenční krizí, Žofinka je kvůli své bídě nucena vzít si staršího muže, jediná Liduška se hodlá vdát pro svou zamilovanost, jež je ale pouhou povrchní láskou.

Všechny interpretované knihy by tak šly charakterizovat názvem povídky Jesenské – Provisorní život. Všude jde totiž o nenaplnění a tragické vyznění života ženy, jež je donucena okolnostmi přistoupit na daná pravidla hry. Stává se z ní osoba marně toužící nejen po emancipovaném životě, ale i po naplnění svého údělu jakožto ženy. S těmito dvěma (z pohledu společnosti) odporujícími touhami se nedokáže vyrovnat a snaží se o jejich spojení. Onoho splnutí nezávislosti a mateřského údělu dosáhne pouze Medřická, avšak ani jí zvyky, konvence a zákony nedovolí ekonomickou samostatnost. Bude tak odsouzena stejně jako všechny ostatní hrdinky k pouhému provizornímu životu.

Seznam literatury

Primární literatura

BENEŠOVÁ, Božena, *Povídky s koncem ne vždy dobrým*, Praha: Albatros, 1975, 213–308 s.

ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Marie, *Letní sen života a jiné povídky*, Praha: A. Neubert, 1919, 3–296 s.

JESENSKÁ, Růžena, *Novelly*, Praha: J. Otta, 1900, 5–129 s.

JESENSKÁ, Růžena, *V žití proudech*, Praha: Knihotiskárna F. Šimáček, 1893, 73 s.

VIKOVÁ-KUNĚTICKÁ, Božena, *Medřická*, Praha: Česká grafická unie, 1920, 303 s.

VIKOVÁ-KUNĚTICKÁ, Božena, *V bludišti*, Praha: F. Šimáček, 1890, 84 s.

Sekundární literatura

ABOTTOVÁ, Elizabeth, *Historie celibátu*, Praha: BB/art s. r. o., 2005, 524 s. ISBN 80-7341-560-7.

BAHENSKÁ, Marie, HECZKOVÁ, Libuše, MUSILOVÁ, Dana, *Nezbytná, osvobozující, pomlouvaná: O ženské práci*, České Budějovice: Veduta, 2017, 299 s. ISBN 978-80-88030-21-8.

BAHENSKÁ, Marie, HECZKOVÁ, Libuše, MUSILOVÁ, Dana, *Iluze spásy: České feministické myšlení 19. a 20. století*, České Budějovice: Veduta, 2011, 282 s. ISBN 978-80-86829-79-1.

BEAUVOIROVÁ, Simone, *Druhé pohlaví*, Praha: Orbis, 1966, 412 s.

HAMAN, Aleš, *Trvání v proměně. Česká literatura devatenáctého století*, Praha: Arsconi, 2010, 326 s. ISBN 978-80-7420-011-3.

HANÁKOVÁ, Petra, HECZKOVÁ, Libuše, VĚŠÍNOVÁ, Eva, *V bludném kruhu. Mateřství a vychovatelství jako paradoxy modernity*, Praha: SLON, 2006, 437 s. ISBN 80-86429-49-0.

HELLMUTH-BRAUNER, Vladimír, *Růžena Jesenská*, Praha: Literární archiv památníku národního písemnictví, 1974, 22 s.

KASPER, Tomáš, KASPEROVÁ Dana, *Dějiny pedagogiky*, Praha: Grada Publishing, 2008, 224 s. ISBN 978-80-247-2429-4.

KASPER, Tomáš, PÁNKOVÁ, Markéta a kol., *Učitel ve střední a jihovýchodní Evropě. Profesionalizace učitelského vzdělávání: historické a systematické aspekty*, Praha: Nakladatelství Academia, 2015. 319 s. ISBN 978-80-200-2473-2.

- KŘIVSKÝ, Pavel, *Marie Červinková-Reigrová (1854–1895): literární pozůstalost*, Praha: Literární archiv Památníku národního písemnictví, 1976, 25 s.
- MALÍNSKÁ, Jana, „*My byly, jsme a budeme!*“ české ženské hnutí 1860-1914 a idea českého národa, Praha: Lidové noviny, 2013, 250 s. ISBN 978-80-7422-219-1.
- LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu i k modlitbě: žena devatenáctého století*, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2016, 319 s. ISBN 978-80-246-3540-8.
- MOLDANOVÁ, Dobrava, *Božena Benešová*, Praha: Melantrich, 1976, 310 s.
- MOLDANOVÁ, Dobrava, *Doslov*, In: *Povídky s koncem ne vždy dobrým*, Praha: Albatros, 1975, 311–316 s.
- MOLDANOVÁ, Dobrava, *Na písčitých půdách: České spisovatelky na přelomu 19. a 20. století*, Praha: Agentura Pankrác, 2001, 119 s. ISBN 978-80-86781-17-4.
- NOVOZÁMSKÁ, Jana, *Existoval existencialismus? Výzva a ztroskotání J.-P. Sartra*, Praha: Filosofia, 1998, 158 s. ISBN 80-7007-108-7.
- OPOLSKÝ, Jan, *Růžena Jesenská*, Praha: Česká akademie věd a umění, 1944, 17 s.
- PAPOUŠEK, Vladimír, *Existencialisté. Existenciální fenomény v české próze dvacátého století*, Praha: Torst, 2004, 465 s. ISBN 80-7215-237-8.
- PATOČKA, Jan, *Francouzský existencialismus a Simone Beauvoirová (Doslov)*, In: *Druhé Pohlaví*, Praha: Orbis, 1966, 400–12 s.
- VESELÁ, Zdenka, *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*, Brno: Masarykova univerzita, 1992, 147 s. ISBN 80-210-0458-4.
- VIDLÁKOVÁ, Pavla, LENDEROVÁ, Milena, „...*Skvrny něžného pohlaví*“, aneb *Soukromý život prvních učitelek v Čechách*, In: *Studie k sociálním dějinám 3*, Kutná Hora – Opava – Praha, 1999, 133–143 s. ISBN 80-86224-26-0.
- VOBORNÍK, Jan, *Božena Viková-Kunětická*, Praha: Česká akademie věd a umění, 1934, 49 s.
- VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla, *Jak se žilo za časů Františka Josefa I.*, Praha: Nakladatelství Svoboda, 1996, 284 s. ISBN 80-205-0088-X.
- VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla, MARTÍNEK, Jiří a kol., *Cesty k samostatnosti, Portréty žen v éře modernizace*, Praha: Historický ústav, 2010, 239 s. ISBN 978-80-7286-164-4.

Periodika

- Celibát učitelek v Prusku zrušen*, In: *Časopis učitelek*, 1908, roč. XV. (XXIV.), č. 7, s. 12.
- Celibát učitelek – a válka*, In: *Časopis učitelek*, 1916, roč. XXIII. (XXXII.), č. 8, 124–127 s.

- ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Marie, *O povolání ženy k učitelství*, In: Časopis učitelek, 1885, roč. II., č. 1, 3–6 s.
- Hmotná tíseň učitelky*, In: Časopis učitelek, 1913, roč. XXI. (XXX.), č. 6, 83–84 s.
- Jak státi se dobrou učitelkou*, In: Časopis učitelek, 1888, roč. IV., č. 1, 1–3 s.
- K otázce celibátu učitelek*, In: Časopis učitelek, 1911, roč. XIX. (XXVIII.), č. 4, 65–66 s.
- PFEIFROVÁ, G., *Pracuj, uč se, odpočiň si!*, In: Časopis učitelek, roč. III., č. 1, 1887, 2–4 s.
- PLAMÍNKOVÁ, Františka, *Provdaná učitelka*, In: Časopis učitelek, 1905, roč. XII. (XXI.), č. 19, 281–285 s.
- PLAMÍNKOVÁ, Františka, *Provdaná učitelka*, In: Časopis učitelek, 1905, roč. XII. (XXI.), č. 20, 299–302 s.
- PLAMÍNKOVÁ, Františka, *Provdaná učitelka*, In: Časopis učitelek, 1905, roč. XII. (XXI.), č. 21, 315–317 s.
- PLAMÍNKOVÁ, Františka, *Ženská otázka a učitelky*, In: Časopis učitelek, 1908, roč. XV. (XXIV.), č. 7, 10–13 s.
- PRAVDOMILA, Marie, *Na obhájení učitelek*, In: Časopis učitelek, 1886, roč. II., č. 4, 58–60 s.
- PRAVDOMILA, Marie, *Na obhájení učitelek*, In: Časopis učitelek, 1886, roč. II., č. 5, 71–72 s.
- PRAVDOMILA, Marie, *Na obhájení učitelek*, In: Časopis učitelek, 1886, roč. II., č. 6, 89–93 s.
- PRIKNEROVÁ, Emilie, *V příčině otázky učitelek*, In: Ženské listy, 1878, roč. VI., č. 5, 65–67 s.
- PRIKNEROVÁ, Emilie, *V příčině otázky učitelek*, In: Ženské Listy, 1878, roč. VI., č. 6, 81–89 s.
- ŘEHÁKOVÁ, Eliška, *Sporná otázka*, In: Časopis učitelek, 1896, roč. III. (XII.), č. 4, 41–43 s.
- Slezské učitelky*, In: Časopis učitelek, 1905, roč. XII. (XXI.), č. 6, 88 s.
- Vdaná učitelka československá v aktivní službě*, In: Časopis učitelek, 1919, roč. XXVI. (XXXV.), č. 6, 46 s.
- VÍTKOVÁ, Marie, *Žena v povolání učitelském*, In: Časopis učitelek, 1907, roč. XIV. (XXII.), č. 4, 51–55 s.
- VÍTKOVÁ, Marie, *Žena v povolání učitelském*, In: Časopis učitelek, 1907, roč. XIV. (XXII.), č. 5, 67–71 s.

VÍTKOVÁ, Marie, *Žena v povolání učitelském*, In: Časopis učitelek, 1907, roč. XIV. (XXII.), č. 10, 148–151 s.

VÍTKOVÁ, Marie, *Žena v povolání učitelském*, In: Časopis učitelek, 1907, roč. XIV. (XXII.), č. 11–12, 161–163 s.

Internetové zdroje

Zasedání Národního shromáždění československého r. 1919, In: Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky [online], [cit 18. 1. 2018]

Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1439_00.htm